

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (SOSYAL PSİKOLOJİ)
ANABİLİM DALI

KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ İLE BAĞIŞLAMA EĞİLİMİ ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNTİKAM GÜDÜSÜ VE ADALETE DUYARLILIK TEMELİNDE
İNCELENMESİ

Doktora Tezi

Işıl ÇOKLAR

Ankara-2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (SOSYAL PSİKOLOJİ)
ANABİLİM DALI

KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ İLE BAĞIŞLAMA EĞİLİMİ ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNTİKAM GÜDÜSÜ VE ADALETE DUYARLILIK TEMELİNDE
İNCELENMESİ

Doktora Tezi

Işıl ÇOKLAR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali DÖNMEZ

Ankara-2014

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (SOSYAL PSİKOLOJİ)
ANABİLİM DALI

KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ İLE BAĞIŞLAMA EĞİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNTİKAM GÜDÜSÜ VE ADALETE DUYARLILIK TEMELİNDE İNCELENMESİ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı

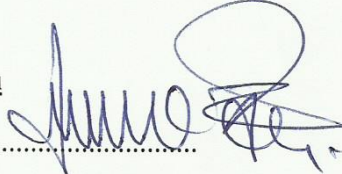
Prof. Dr. Ali DÖNMEZ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

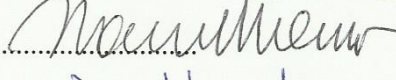
Prof. Dr. Ali Dönmez

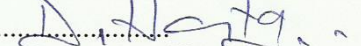
Prof. Dr. Deniz Salın

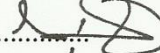
Prof. Dr. Zehra Dökmen

Doc. Dr. Derya Hasta

Doc. Dr. Ayşe B. Sural

Tez Sınavı Tarihi ..25.12.2014.....

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../2014)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı
Işıl ÇOKLAR
İmzası

TEŞEKKÜR

Doktora öğrenimim ve tez çalışmam süresince beni destekleyen, bilgi ve deneyimi ile bana yol gösteren ve en önemlisi de zorlu yaşam dönemleri atlatmama karşın bana olan inancını yitirmeyen değerli tez danışmanım Prof. Dr. Ali DÖNMEZ'e çok teşekkür ederim.

Tez izleme komitesi üyeleri değerli hocalarım Prof.Dr. Deniz ŞAHİN ve Doç.Dr. Derya HASTA'ya tez yazım sürecimin başından sonuna dek gösterdikleri yakın ilgi, sabır ve katkı için teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca jüri üyeleri değerli hocalarım Prof.Dr.Zehra YAŞIN DÖKMEN'e ve Doç.Dr. Ayda SUNAL'a katkıları, yapıcı eleştiri ve yorumları için teşekkür ederim.

Akademik motivasyonumu kaybedip, hayallerimden vazgeçme aşamasına geldiğim bir dönemde akademisyen olma fırsatını yakaladım. Hem yeni başladığım görevimde hem de tez sürecimde ilgisini ve desteğini benden esirgemeyen değerli hocam Prof.Dr. Sezen ZEYTİNOĞLU'na çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans ve doktora öğrenimim süresince en büyük destek kaynağım olan değerli hocam Yrd.Doç.Dr. Gülgün MEŞE'ye ise umut ve güven başta olmak üzere bana sağladığı her türlü katkı için teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca veri toplama sürecimde bana çok yardımcı olan yakın dostlarım Nurgül İYİLİKÇİ ve İlkay SÜDAŞ'a, Ankara'daki evrak işlerimi yürütmemde desteğini aldığım arkadaşım Kibar Seyhun SARI'ya, İzmir Üniversitesi'nde birlikte görev yapmakta olduğum, süreç boyunca bana anlayışla destek olan değerli hocalarıma, analizlerim konusunda bana titizlikle yol gösteren, kapısını her çaldığımda benimle içtenlikle ilgilenen Yrd.Doç.Dr. Deniz APAYDIN GİRAY'a, benim için mesai

arkadaşından çok öte olan dostum ve tez yoldaşım Sevinç TOK'a, hem akademik hem de duygusal desteği ile hep yanımda olan yakın dostlarım Eren KORKMAZ ve Nevin SOLAK'a, sürecin belki de en zor aşamasında sadece öğrenimime değil yaşama ilişkin kaygılarımı da azaltan Deniz ERMİŞOĞLU'na, başta psikodrama grubum "Femme Fatale"nin üyeleri ve eski dostum Pınar ERAKAY olmak üzere hüznümü ve heyecanımı paylaşan ismini sıralayamayacağım çok sayıda arkadaşına teşekkür ederim. Bu yolu sızsiz yürüdüğümü düşünemiyorum.

Son olarak da annem Kadriye GÖRÜCÜ ve babam Hakkı ÇOKLAR başta olmak üzere, teyzem Nalan BELEŞ, eniştem Oğuz BELEŞ ve kuzenim İdil OSMANLI'dan oluşan küçük aileme ve kısa bir süre önce kaybetmiş olduğum anneannem Perihan GÖRÜCÜ'ye yaşamım boyunca sundukları tüm destek için çok teşekkür ederim. İncancınız ve desteğiniz olmadan başaramazdım.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	iv
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
EKLER DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
1. 1. Kişiler Arası İlişkilerde Bağışlama	2
1.1.1. Bağışlamanın Tanımı	2
1.1.2. Bağışlamaya Farklı Kuramsal Yaklaşımlar	4
1.1.3. Bağışlamanın Nedenleri.....	11
1.1.4. Bağışlama Konusundaki Görgül Çalışmalar.....	12
1.1.4.1. Cinsiyet Bağışlama İlişkisi.....	13
1.1.4.2. Dindarlık ve Bağışlama Arasındaki İlişki	14
1.1.4.3. Bağışlama ile Fiziksel Sağlık ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki	15
1.1.5. Türkiye’de Bağışlama Konusunda Yapılmış Çalışmalar	17
1.2.Öç Alma	21
1.2.1.Öç Almanın Tanımı	21
1.2.2.Öç Alma Konusundaki Görgül Çalışmalar	25
1.2.3.Öç Alma ve Bağışlama Arasındaki İlişki.....	26
1.3.Adalete Duyarlılık.....	27
1.3.1.Adalete Duyarlılığın Tanımı ve Adalete Duyarlılıkla İlgili Görgül Çalışmalar	27
1.3.2.Adalete Duyarlılık ve Bağışlama Arasındaki İlişki	30
1.4.Kişilik.....	31
1.4.1.Kişiliğin Tanımı	31
1.4.2.Beş Faktör Kişilik Kuramı	32
1.4.3.Kişilik Özellikleri ve Bağışlama Arasındaki İlişki	37
1.5.Narsisizm	39
1.5.1.Narsisizmin Tanımı.....	39
1.5.2.Narsistik Kişilik Özellikleri	43
1.5.3.Narsisizmin Boyutları	45
1.5.4.Narsisizm, Öç Alma ve Bağışlama Arasındaki İlişkiler	47

1.6.Araştırmanın Amacı ve Denenceleri.....	54
YÖNTEM.....	59
2.1. Ön Çalışma.....	59
2.1.1. Ön Çalışma Örneklemi	59
2.1.2. Veri Toplama Araçları	61
2.1.2.1. Demografik Bilgi Formu.....	61
2.1.2.2. Adalete Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu (Justice Sensitivity Scale- Victim Form).....	61
2.1.2.3. Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği (Willingness to Forgive Scale)	65
2.2.Asıl Çalışma	70
2.2.1.Araştırma Örneklemi	70
2.2.2.Veritoplama Araçları	72
2.2.3.1.Demografik Bilgi Formu.....	72
2.2.3.2.Öç Alma Ölçeği (Vengeance Scale)	72
2.2.3.3.Adalete Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu.....	73
2.2.3.4.Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği	73
2.2.3.5.Narsistik Kişilik Envanteri Kısa Formu (Narcissistic Personality Inventory-Short Form).....	74
2.2.3.6.Beş Faktör Kişilik Envanteri Kısa Formu (Big Five Personality Inventory-Short Form).....	74
2.3.İşlem.....	75
3. BÖLÜM	76
BULGULAR.....	76
3.1.Betimleyici İstatistikler	76
3.2. Cinsiyete Göre Bağışlamaya İsteklilik, Öç Alma ve Adalete Duyarlılık Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin MANOVA Bulguları.....	77
3.3.Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyonlar.....	78
3.4. Bağışlamaya İsteklilik Değişkenine İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları.....	79
3.5. Öç Alma Değişkenine İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları	81
3.6. Adalete Duyarlılık Değişkenine İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları.....	83
3.7. Adalete Duyarlılık ve Öç Alma Değişkenlerinin Aracılık Rollerinin Sınanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları	84

3.7.1. Duygusal Tutarsızlıkla Bağışlamaya İsteklilik Arasındaki İlişkide Adalete Duyarlılık ve Öç Alma Değişkenlerinin Aracılık Rollerinin Sınanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları	85
3.7.2. Adalete Duyarlılık ile Bağışlamaya İsteklilik Arasında Öç Alma Değişkeninin Aracı Rolüne İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları	89
4. BÖLÜM	92
TARTIŞMA	92
4.1. Cinsiyete Göre Bağışlamaya İsteklilik, Öç Alma ve Adalete Duyarlılık Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin MANOVA (Tek Yönlü Değişkenlik) Bulguları.....	93
4.2. Kişilik Özellikleri, Narsisizm, Adalete Duyarlılık, Öç Alma ve Bağışlamaya İsteklilik Arasındaki İlişkiler.....	95
4.3. Bağışlamaya İstekliliğin Yordayıcılarına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları.....	98
4.4. Öç Alma Değişkenine İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları.....	99
4.5. Adalete Duyarlılık Değişkenine İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları.....	102
4.6. Duygusal Tutarsızlık ile Bağışlamaya İsteklilik Arasında Adalete Duyarlılık ve Öç Alma Değişkenlerinin Aracı Rollerine İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları.....	105
4.7. Adalete Duyarlılık ile Bağışlamaya İsteklilik Arasında Öç Alma Değişkeninin Aracı Rolüne İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları	106
4.8. Araştırmanın Genel Değerlendirmesi	107
4.8.1. Araştırma Bulgularının Genel Değerlendirmesi, Araştırmanın Güçlü Yanları ve Alanyazına Katkıları	107
4.8.2. Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecekte Yapılacak Çalışmalar İçin Öneriler	108
4.8.4. Araştırmanın Uygulamaya Olası Katkıları	109
KAYNAKLAR	113
EKLER	149
ÖZET.....	161
ABSTRACT.....	163

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1. Bağışlama Süreci Araya Girme (Müdahale) Programındaki Evreler	8
Çizelge 2 Yüksek ve Düşük Puanlara Göre Beş Faktör Kişilik Boyutları ve Alt Boyutlarında Gözlenen Özellikler.....	36
Çizelge 3. Ön çalışma örnekleminin demografik özellikleri	60
Çizelge 4. Adalet Duyarlılık Ölçeği Maddelerinin Varimax Rotasyon ile Gerçekleştirilen Tek Faktör lü Çözümlemesinden Elde Edilen Faktör Yükleri ile Madde Toplam Puan Korelasyonları	63
Çizelge 5. Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği Maddelerinin Özdeğerleri ve Açıklanan Değişkenlik Yüzdeleri.....	66
Çizelge 6. Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği Maddelerinin Varimax Rotasyonu ile Gerçekleştirilen Faktör Çözümlemesi Sonucu Elde Edilen Faktör Yükleri ile Madde Toplam Puan Korelasyonları.....	68
Çizelge 7. Asıl çalışma örnekleminin demografik özellikleri.....	771
Çizelge 8. Araştırmada kullanılan ölçeklerin ortalamaları ve standart sapma değerleri	77
Çizelge 9. Bağışlamaya İsteklilik, Öç Alma, ve Adalete Duyarlılık Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması	77
Çizelge 10. Ölçekler arası korelasyonlar	78
Çizelge 11. Bağışlamaya İsteklilik Değişkenine İlişkin Regresyon Çözümlemesi Sonuçları	80
Çizelge 12. Öç Alma Değişkenine İlişkin Regresyon Çözümlemesi Sonuçları	81
Çizelge 13. Adalete Duyarlılık Değişkenine İlişkin Regresyon Çözümlemesi Sonuçları	83

Çizelge 14. Duygusal Tutarsızlıkla Bağışlamaya İsteklilik Arasındaki İlişkide
Adalet Duyarlılık ve Öç Alma Değişkenlerinin Aracılık Rollerinin Sınanmasına
İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları 88

Çizelge 15. Adalet Duyarlılıkla Bağışlamaya İsteklilik Arasındaki İlişkide
Öç Alma Değişkeninin Aracı Rolüne İlişkin Hiyerarşik Regresyon
Çözümlemesi Sonuçları90

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Demografik Bilgi Formu	149
Ek 2. Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği.....	150
Ek 3. Adalete Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu	152
Ek 4. Öç Alma (İntikam) Ölçeği	153
Ek 5. Beş Faktör Kişilik Envanteri Kısa Formu	154
Ek 6. Narsistik Kişilik Envanteri Kısa Formu	156
Ek 7. Bağışlayıcı Kişilik Ölçeği.....	157
Ek 8. Gönüllü Onam Formu.....	159

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Bağışlama sürecine ilişkin yalınlaştırılmış nörofizyolojik model (Newberg ve ark.;2000)	6
Şekil 2. Modele İlişkin Standardize Edilmiş Çözümleme Değerlerinin Diyagram Gösterimi.....	64
Şekil 3. Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Çözümlemesi'ne İlişkin Standardize Edilmiş Çözümleme Değerlerinin Diyagram Gösterimi	69
Şekil 4. Duygusal Tutarsızlık Değişkeninin Bağışlamaya İsteklilik Değişkenini Yordamasında Öç Alma Değişkeninin Aracı Rolüne İlişkin Beta Katsayıları	86
Şekil 5. Duygusal Tutarsızlık Değişkeninin Bağışlamaya İsteklilik Değişkenini Yordamasında Adalet Duyarlılık Değişkeninin Aracı Rolüne İlişkin Beta Katsayıları	87
Şekil 6. Adalet Duyarlılığın Bağışlamaya İsteklilik Değişkenini Yordamasında Öç Alma Değişkeninin Aracı Rolüne İlişkin Beta Katsayıları	90

1. BÖLÜM

GİRİŞ

Bağışlama çoğu *insanın* hakkında bir şeyler bildiğini düşündüğü ya da en azından hakkında bazı güçlü örtük görüşlere sahip olduğu bir konu olmakla birlikte, akademik olarak çekiciliği sınırlı kalmıştır. Uzun yıllar genellikle teoloji ve felsefe alanındaki araştırmacılar bağışlamayla ilişkili çalışmalar yapmışlardır (McCullough, Worthington ve Rachal, 1997).

Son yıllarda ise sosyal psikologlar, kişilik psikologları ve klinik psikologlar bağışlamanın nasıl ve hangi koşullar altında gerçekleştiğini, bağışlamayla ilişkili psikolojik değişkenlerin ve bağışlamanın sonuçlarının neler olabileceğini araştırmak üzere görgül bazı çalışmalar yapmaktadırlar. Bağışlama sağlık alanında ruh sağlığı, fiziksel iyi oluş, olumlu duyguların yaşanması (Berry ve Worthington, 2001) ve adalet alanında uzlaşmanın sağlanması (North, 1987) ile yakından ilişkili bir kavramdır, dolayısıyla bağışlayıcılığın artmasının hem sağlık hem de adalet alanında uygulamada önemli katkıları bulunmaktadır. Bu nedenle de “bağışlama”nın altında yatan nedenlerin incelenmesinin konunun anlaşılması ve hem adalet hem de sağlık alanında geliştirilecek araya girme (müdahale) programları için yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Kişiler arası ilişkilerin önemli boyutları olan “bağışlama” ve “öç alma” olgularının sosyal psikolojik süreçler açısından incelenmesi önem taşımaktadır. Bu noktada, özellikle adaletle ilişkin algının öç alma ve bağışlama eğilimi üzerinde etkili olacağı düşünülmektedir. Araştırmanın amacı bağışlama istekliliği ile kişilik

özellikleri arasındaki ilişkinin öç alma ve adalete duyarlılık kavramları aracılığı ile incelenmesidir.

1. 1. Kişiler Arası İlişkilerde Bağışlama

1.1.1. Bağışlamanın Tanımı

Bağışlamanın gerçekte ne olduğu ve ne olmadığı konusunda bir görüş birliği bulunmadığı için kavram henüz yeterince açık değildir. Genel olarak değerlendirildiğinde, bağışlama genellikle kişilerin birbirlerine verdikleri zarar karşısında, öfke duymaktan (Pingleton, 1989) ve öç almaktan vazgeçme (Hope, 1987) kararını içeren olumlu ve sağlıklı bir tepkidir (Enright, Santos ve Al-Mabuk, 1989).

Bağışlamaya ilişkin tanımlar davranışsal (Pingleton, 1997), duygusal (Ferch, 1998), bilişsel (Al Mabuk ve ark., 1998) ve güdüsel (McCullough, Worthington, Rachal, 1997) bileşenleri içermektedir. Diğer bazı tanımlar da bu bileşenlerin değişik bileşimlerinden oluşmaktadır (örn., Enright ve İnsan Gelişimi Çalışma Grubu, 1991).

Enright, Rique ve Freedman (1998) bağışlamayı, bir mağdur tarafından faile duyulan kızgınlığın azalması, merhamet, şefkat ve sevgi duygularının artması yönünde özgürce yapılmış bir seçim olarak kavramsallaştırmaktadırlar. Fincham'ın (2000) bağışlama konusundaki tanımı da bu görüşe benzemektedir., Fincham kızgınlığın azalmasını bağışlamanın “olumsuz” boyutu olarak değerlendirirken, şefkat göstermeyi ve benzeri başka tutum ve davranışları bağışlamanın “olumlu” boyutu olarak değerlendirmektedir.

Bazı araştırmacılar ise bağışlamayı temel olarak değişmiş bir güdüsel durumun bir işlevi olarak görmektedirler- örneğin, bir saldırının (offense) ardından

öç alma düşüncesine ara verme ya da öç almaktan kaçınma (McCullough, Rachal, Sandage, Worthington, Brown, ve Hight, 1998). Bağışlamanın tanımıyla ilgili olarak kuramcıların uzlaştıkları nokta, onun mağdur ve fail arasındaki ilişkinin yeniden yapılandırılmasını gerektirmediğidir (Fincham, 2000).

Worthington, Berry ve Parrott (2001) ise bağışlamayı, bağışlamama ile ilişkili olarak tanımlamışlardır. Onlara göre, bağışlamama, kişinin kendisine yapılan bir kötülüğün ardından iyice düşündükten sonra yaşadığı duyguların bir karışımı olup, kızgınlık, acı, kin, düşmanlık, arta kalan öfke ve korkuyu içerir.

Rye ve Pergament (2002) bağışlamanın “dikkate değer bir adaletsizlik durumunda, olumsuz duygunun (örn, düşmanlık), olumsuz bilişin (örn., öç alma düşünceleri) ve olumsuz davranıştan (örn., sözel şiddet) vazgeçilmesi anlamına geldiğini, aynı zamanda suçluya karşı olumlu tepki vermeyi de içerdiğini” ileri sürmüşlerdir

Bağışlamanın evrensel bir tanımı, önemli boyutları konusunda bir görüş birliği ve hangi evrelerden oluştuğu konusunda genel bir anlayış yoktur (Younger, Jobe ve Lawler, 2004). Bu nedenle de kendisi ile ilişkili olabilecek kavramlarla benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konmak istenmiştir. Örneğin Enright ve Coyle (1998) bağışlamanın “mazur görme” (pardoning), “göz yumma” (condoning), “bahane bulma” (excusing), “unutma” (suç davranışının bellekten silinmesi), “yadsıma” ve “uzlaşma”dan ayırt edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

Bağışlama çoğu kez toplumsal ve bilişsel süreçlerin ardından gelen bir “çıktı” olarak değerlendirilmekle birlikte, pek çok kuramcı bağışlamayı toplumsal ve bilişsel değişimlerin tetikleyicisi olarak kavramsallaştırmaktadır. Özgül olarak, bağışlama kesin bir karar, niyet ya da edim durumunda bir başlatıcıdır. DiBlasio (1998) “karar

temelli bağışlama”yı “kırgınlık, acı duygularından, öç alma isteğinden bilişsel olarak vazgeçme yönünde bir istek ve seçim” olarak tanımlamıştır. Worthington (2006) karar verme ilişkili bağışlamanın duygusal bağışlamanın ardından duygularda meydana gelecek değişime öncülük ettiğini ileri sürmüştür. Enright ve İnsan Gelişimi Çalışma Grubu (Human Development Study Group, 1991) da bağışlama kararına bilişsel bağlanma üzerine odaklanmışlardır. Bu tür bir bağlanma genellikle toplumsal bir yaklaşım sergileme ya da suçlu ile empati geliştirme biçimindeki duygusal bağışlama işleyişinin tamamlanmasını içerir.

1.1.2. Bağışlamaya Farklı Kuramsal Yaklaşımlar

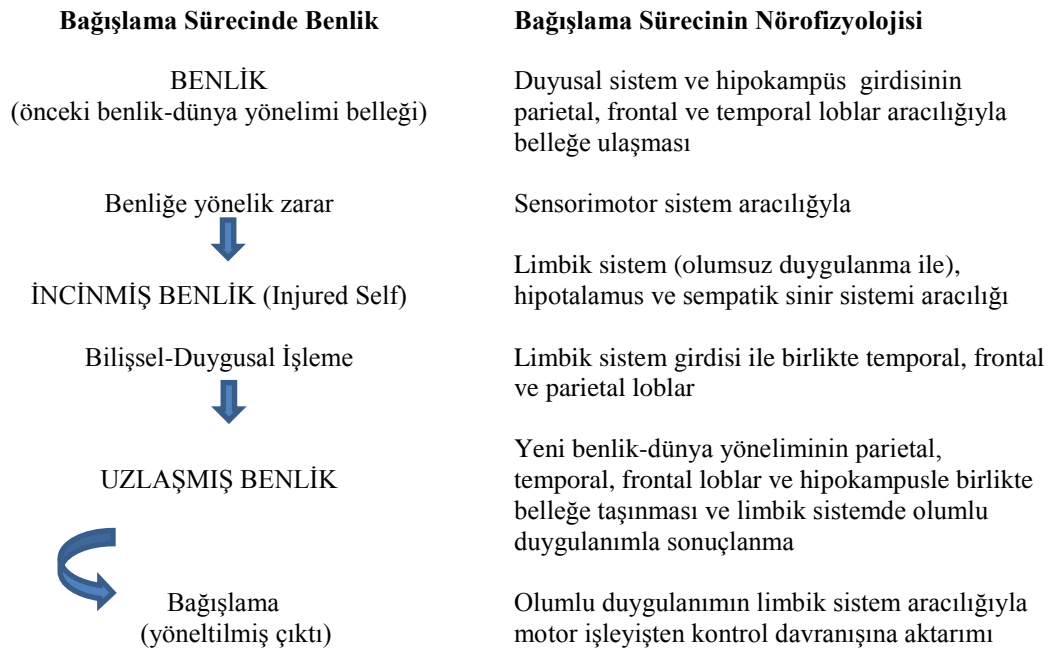
Çatışma kavramı, psikoanalitik ve çağdaş Freudiyen gelenekle yakından ilişkili olduğu için, bu alanda bağışlamaya ilişkin konular oldukça yaygın biçimde ele alınmaktadır (Sells ve Hargrave, 1998). Kaufman (1984) bağışlama ve cesareti, terapinin sağaltıcı etkileri konusundaki merkezi konular olarak bütünleştirmekte ve analitik ve varoluşsal yaklaşımların etkisiyle, boyun eğme ve sevgiyi ilişkiyi sürdürmenin temelleri olarak ele alır. Bağışlama, eylem ve irade özgürlüğümüz üzerindeki sınırlandırmalardan kaynaklanan öfkemizi görmemizi sağlar. Bağışlama aynı zamanda kendi hatalarımız konusundaki farkındalığımıza karşın, benliğimizi kabullenmemizi sağlayan içsel bir süreçtir. Cesaret konusu ise, itiraf ve bağışlamayı Jung’un yaklaşımı çerçevesinde ele alan Todd (1985) tarafından daha ileri düzeyde tartışılmıştır. Todd’a göre, Jung bağışlamanın arketipsel bir deneyim olduğuna inanırdı. Bağışlama, suçluluk duygusu ile yüzleşme ve bu duygunun hafifletilmesi için onarıcı bir araç olarak kullanılır ve suçluluk duygusundan kurtulmak din ile psikoloji arasındaki ortak bir alanda gerçekleşir. Kendini bağışlama ve diğerlerini

bağışlama, arketiplerin bütünleşmesinin, özellikle de “gölge”den “aşkın benliğe” doğru gerçekleşen bütünleşmenin bir yönüdür (Bonar, 1989). Terapötik bağlam içinde terapist itirafı dinleyip günah çıkarma ifadesini tekrar ederek, din adamına benzer bir rol oynar. Kendini bağışlama süreci en az iki kişi gerektirir ve işlenen suçun sözel olarak dile getirilmesini içerir. Terapötik aktarım (transferans) ilişkisi suçun sembolik olarak yok edilmesine ve ilişkinin yeniden yapılandırılmasına olanak sağlar (Bonar, 1989).

Bağışlama konusundaki önemli ilk çalışmalardan biri, çocuklarda ahlaksal gelişim konusundaki ünlü çalışmasıyla tanınan Piaget’ye (1932) aittir. Piaget (1932) dikkatini daha sonra gelişimsel bağlamda bağışlama konusuna yöneltmiş, bilişsel gelişimsel denklıklar olarak kabul ettiği adalet ve bağışlama arasındaki ilişki üzerine özellikle odaklanmıştır. Piaget’e göre, her iki yapı da karşılıklı saygı ve karşılıklılığa dayanmaktadır. Piaget bu konudaki düşüncelerini kapsamlı olarak geliştirmemiş, ancak günümüzde devam etmekte olan çalışmaların temelini atmıştır (akt., Enright, 1994).

Bağışlama çalışan sinirbilimciler (Newberg, D’Aquili, Newberg, DeMarici, 2000) ise bağışlamanın psikoterapi ve davranış değişikliğinin giderek daha önemli bir yönü olmaya başlayan çok boyutlu sinirbilimsel, bilişsel ve duygusal bir süreç olduğunu ileri sürmektedirler. Bu yaklaşıma göre, bağışlamayı tümüyle anlayabilmek için altında yatan sinirbilimsel psikolojik düzeneklere ilişkin bilgiye gereksinim vardır, bunların başında ise benlik hissi, benliğe yönelik zarara ilişkin farkındalık ve öç alma davranışı gelmektedir (Newberg ve ark., 2000). Kuramcılarının bağışlama sürecine ilişkin modellerinin yalınlaştırılmış bir biçimi Şekil 1’de verilmiştir.

Bağışlama pek çok karmaşık bilişle birlikte beyinde temsili olan uzlaşmacı bilişsel süreçlerden biridir. Bağışlama altında yatan sosyal biliş, empati ve ahlaksal yargılar gibi süreçlerin indirgemeci olmaksızın açıklanması ve çözülmesi olasıdır. Her ne kadar bağışlama, söz konusu yapıların ötesinde bir psikolojik süreç olarak kavramsallaştırılsa da, beyin görüntüleme teknikleriyle yapılan çalışmaların bağışlama konusunda aydınlatıcı olacağı ileri sürülmektedir (Farrow ve Woodruff, 2005).

Şekil 1. Bağışlama sürecine ilişkin yalınlaştırılmış nörofizyolojik model (Newberg ve ark.;2000)

Son yıllarda gelişimsel psikoloji alanında Robert Enright ve İnsan Gelişimi Çalışma Grubu (1991, 1994) Wisconsin Üniversitesi'nde bağışlama üzerine çalışmalar yürütmüşlerdir. Enright ve lisansüstü öğrencileri bağışlama konusunda Kohlberg'in ahlaksal bilişsel gelişim kuramını yansıtan fakat pek çok açıdan ondan farklılık gösteren bilişsel gelişimsel bir model geliştirerek, yıllar süren çalışmalar yapmışlardır (Enright ve ark. 1989, 1992; Enright ve the Human Development Study

Group, 1991, 1994). Enright'ın (1994) "bağışlama gelişimi modeli", Kohlberg'in modelinin aşamalarını (hiyerarşi, değişmezlik, evrensellik) ve yapısal özelliklerini içermemektedir, buna karşın benzerlikleri de vardır. Bağışlama stilini belirleyen her bir evre bir öncekinden daha ileri bir gelişimsel evredir, çünkü daha yeterli ve karmaşık bir sosyal bakış açısına sahip olmayı gerektirir. Enright'ın bağışlama modeli, Piaget'ninkinden de anlamlı olarak farklılık göstermektedir. Piaget, bağışlamanın temeli olarak ideal karşılıklılığın önemini vurgularken, Enright karşılıklılığı kimlikle birlikte konumlandırmaktadır (akt; Enright ve the Human Development Study Group, 1994).

Enright'ın başkanlığındaki çalışma grubu (1991) bağışlamanın karmaşık bir süreç olduğunu göstermek için psikoloji ilişkili yazını derlemişler ve bağışlama için bir süreç modeli ve buna bağlı bir araya girme (müdahale) programı oluşturmuşlardır. Çizelge 1'de görülen süreç modelinde, dört evre bulunmaktadır. Evreler gelişimsel bir ilerlemeyi temsil etmekte ancak herkesin bu süreçten aynı şekilde ve aynı hızda geçmesi beklenmemektedir.

İlk evre olan *ortaya çıkarma evresinde*, kişinin yaşadığı acının ve haksızlığın onun yaşamını tehdit edip etmediği değerlendirilmektedir. Kişinin uğradığı haksızlık sonucu yaşadığı acıyı açığa vurması değişim için önemlidir ve bu açığa vuruşun bağışlama için de güdüleyici bir işlevi vardır.

İkinci evre *karar evresidir*. Bu evrede kişi bağışlamanın ne olduğunu ve ne olmadığını düşünür. Bağışlamaya karar verirse bilişsel bir süreç yaşamış olur fakat bu bağışlama için yeterli değildir.

Bağışlama Süreci Araya Girme (Müdahale) Programındaki Evreler

Ortaya Çıkarma Evresi

1. Psikolojik savunmaların incelenmesi (Kiel,1986)
2. Öfkeyle yüzleşme; öfkeyi beslememe, öfkeden vazgeçme (Trainer, 1981/1984)
3. Uygun olduğunda utancı kabul etme (Patton,1985)
4. Enerji yükünün farkında olma (Droll,1984/1985)
5. Zararın, bilişsel tekrarının farkında olma (Droll,1984/1985)
- 6.İncinmiş olan kişinin, benliğini kendisini inciten kişiyle karşılaştırabileceği içgörüsü (Kiel,1986)
7. Kişinin, zarar gördükten sonra sürekli ve tersine olarak değişebileceğini fark etmesi (Close,1970)
8. Olası değişmiş bir ‘adil dünya’ görüşüne yönelik içgörü (Flanigan,1987)

Karar Evresi

9. Eski çözüm stratejilerinin işlemediğine ilişkin fikir değişimi/dönüşüm/yeni içgörüler (North,1987)
10. Bağışlamanın bir seçenek olduğunu göz önüne almaya isteklilik (Enright, Freedman, & Rique,1998)
11. Suçluyu bağışlamaya karar verme (Neblett,1974)

Çalışma Evresi

12. Kişinin, suçlunun rolünü alarak suçluya baktığı bağlamı yeniden tasarlama(Smith,1981)
13. Suçluya karşı empati ve merhamet duyma (Cunningham,1985; Droll,1984/1985)
14. Acıya dayanma/acıyı kabul etme (Bergin,1988)
15. Suçluya ahlaksal bir armağan verme (North,1987)

Derinleştirme Evresi

16. Acı çekme ve bağışlama sürecinde ben ve diğerlerinin anlamını bulma (Frankl, 1959)
- 17.Kişinin geçmişte başkalarının bağışlamasına gereksinim duyduğunun farkına varması (Cunningham,1985)
18. Kişinin tek başına olmadığına ilişkin içgörüsü (evrensel, destek) (Enright &ark.,1998)
- 19.Kişinin, benliğinin zarar görmesi sonucunda yaşamda yeni bir amaca sahip olabileceğini fark etmesi (Enright & ark.,1998)
20. Olumsuz duyunun azalması ve belki kişinin olumlu duyunun arttığını fark etmesi. Bu duyuyu, zarar verene karşı ortaya çıkarsa; içsel ve duygusal özgürlüğün farkında olma (Smedes,1984)

Üçüncü evre *çalışma evresidir*. Bu evrede, kişi zarar veren kişiyi yaptığı yanlışın ötesinde, bir insan olarak görmeye ve ona karşı merhamet duymaya başlar. Bilişsel olarak verilen karardan sonra suçlu kişiye karşı duygusal dönüşümler yaşanır. Öfke azaldıkça, kişi, suçluya karşı daha fazla anlayış ve merhamet geliştirir.

Son evre *derinleştirme evresidir*. Bu evrede suçlu kişi hakkında geliştirilen içgörü, kişinin kendisi ile ilgili bazı soruları ortaya çıkarır. “Kişi kendisi de geçmişte başkaları tarafından bağışlanmak istemiş midir? Bağışlanmayı nasıl yaşamıştır?” sorularının yanıtları aranır. Bu yanıtlar diğer evrelerde daha derin bir döngüye neden olacak ve kişi bağışlamayı daha iyi öğrenecektir. Bağışlama daha iyi öğrenildikçe yeni durumlara uyarlanması kolaylaşacaktır. Yazarların, bağışlamanın ne zaman gerçekleşeceği sorusuna ilişkin bir yanıtları yoktur, çünkü onlara göre bu herkese göre değişebilen ve zaman alan bir süreçtir (Enright & Fitzgibbons, 2000).

Bağışlamaya ilişkin farklı kavramsallaştırmaları olan modelleri inceleyen Kaminer ve ark. (2000) psikoloji yazınında yirmialtı farklı bağışlama modelinin bulunduğunu belirlemişler ve bu modelleri tipografik (typographic), görev-aşaması (task-stage), kişilik ve gelişimsel olmak üzere dört sınıfa ayırmışlardır. Her bir model sınıfı farklı varsayımlar üzerine odaklanmaktadır. Tipografik modeller üç bağışlama türünden söz etmekte ve her birinin kendine özgü sonuçları olduğunu ileri sürmektedirler. Görev düzeyinde bağışlama modelleri, bağışlamanın çok evreli bir süreç olduğunu savunmaktadırlar. Kişilik modelleri ise ortaya çıktıkları temel kurama bağlı (örn., psikanaliz, nesne ilişkileri, varoluşçuluk) açıklamalar sunmaktadırlar. Son olarak, gelişimsel model ise bağışlamanın yetişkin bireyleri bilişsel ve/veya ahlaksal olarak değiştirdiğini varsaymaktadır.

Bir diğerk ayrım da bağışlamanın içsel ya da kişiler arası bir süreç olarak değerlendirilmesi temelinde olmaktadır. Bağışlamaya ilişkin kişiler arası modeller, bağışlamanın suçluya/faile (offender) karşı dışavurumu üzerine odaklanmaktadır (Baumeister, Exline ve Sommer, 1998). Bağışlamayı ele alan kişiler arası modeller, uzlaşma temelli modeller (McCullough, 2001) ve karşılıklı bağımlılık kuramı temelli modelleri (Rusbult ve VanLange, 2003) kapsamaktadır. Bağışlamaya ilişkin kişisel modeller bağışlamanın içsel süreçleri üzerine odaklanmaktadır. Kişilerarası modeller, içsel modellerin suçun önemiyle ilgili tartışmaları ve kişilerarası bağlamı incelediklerini, ancak bunun tam anlamıyla bağışlamaya karşılık gelmediğini ileri sürmektedirler. Kişisel modeller, biliş, duygu ve davranışa odaklanan bilişsel modeller, duygu-odaklı modeller, zaman içindeki değişimi vurgulayan modeller, yüklenme modelleri ve başa çıkma modellerini içermektedir (Miller, Worthington ve McDaniel, 2008).

Bağışlamayı bir araya girme (müdahale) ve terapi yöntemi olarak kullanan süreç modellerinin biri ilki Fitzgibbons'a (1986) aittir. Bağışlamanın bilişsel ve duyuşsal özellikleri üzerinde duran Fitzgibbons (1986) öfkenin çözülmesi için ölç alma duygusundan vazgeçilmesi ve bağışlama için bilinçli bir kararın verilmesi gerektiğini, böylelikle öfkenin çözülebileceğini ve bağışlamanın gerçekleşebileceğini ileri sürmüştür.

Bağışlamayı terapi sürecinde kullanan bir diğerk terapist Hope (1987) ise terapistin danışanına geçmişin acılarını kabullenmesi ve onlardan kurtulması için "bağışlama"yı öğrettiğini ileri sürmüştür. Hope (1987) terapi sürecinde beş evre belirlemiştir: acıyı kabullenme, bağışlamaya karar verme, bağışlamanın kolay olmadığını görme, kendini bağışlama, bağışlamanın sonuçlarını gözden geçirme.

Worthington ve Diblasio (1990) ise bağışlamayı özellikle evli çiftlerle yürüttükleri çalışmalarda ele almışlardır. Araştırmacılara göre bağışlamanın öğeleri bağışlama ve bağışlanmayı isteme, pişmanlık, özür dileme ve fedakârlıktır.

Walker ve Gorsuch (2004) yaptıkları bir çalışmada, farklı modelleri gözden geçirmişler, bağışlama ve uzlaşmaya ilişkin yapıların birbirleriyle ilişkilerini sınınamışlardır. Araştırmada, bağışlama ve uzlaşmaya ilişkin 16 farklı model 180 üniversite öğrencisi ile incelenmiştir. Faktör çözümlemesi sonucunda beş yapı ortaya çıkmıştır: “acı ve öfke”, “Tanrı tarafından bağışlanma”, “duygusal bağışlama”, “empati” ve “uzlaşma”. Yapısal eşitlik modeli çözümlemesi sonucunda “acı ve öfke”nin, Tanrı tarafından bağışlanma ile aynı anda yaşandığı ve ardından duygusal bağışlama ve sonrasında da empati ve uzlaşma duygusunun yaşandığını ileri süren model desteklenmiştir. Sonuçlar, modellerin birbiriyle örtüştüğünü göstermiş, duygusal bağışlama ile uzlaşmanın farklı olduğuna ilişkin görgül destek sağlamış ve Tanrı tarafından bağışlanmanın, dindar insanların uzlaşmacı davranmalarında önemli bir etmen olduğunu ortaya koymuştur.

1.1.3. Bağışlamanın Nedenleri

Bağışlamanın kesin bir tanımının olmaması, psikolojik ve fiziksel yönlerinin tam olarak anlaşılması nedeniyle bağışlamanın nedenlerinin açıklanması, kavramın anlaşılabilmesi için alternatif bir yol olabilir (Finkel, Rusbult, Kumashiro, Hannon, 2002). Bağışlamanın sonuçları bu nedenlerden yoğun biçimde etkileniyor olabilir, örneğin gizli ya da açık güdüler bir tür bağışlamaya (Enright ve Zell, 1989) neden olabilir. Bu tür durumlarda kişi diğerini bağışladığını bildirebilir, ancak

bağışlamanın arkasındaki gerekçe yeterli dışsal değişime neden olmadığı için bağışlamanın yararlı sonuçları olmayabilir (Baumeister ve ark., 1998).

Temelde bağışlamanın özgeci ya da benlik-yönelimli bir eylem olup olmaması da önemli bir ayrımdır. Bağışlama genellikle özgeci bir çerçevede ele alınmıştır. Örneğin, McCullough ve ark. (1997) bağışlamayı, suçlu ile kurulan empatinin tetiklediği güdüsel bir değişim olarak tanımlamışlardır. Benzer biçimde, bağışlama suçluya sunulan özgeci bir “ödül” olarak da (Al Mabuk, Enright ve Cardis, 1995) kavramsallaştırılmıştır. Diğer yönüyle bu tanımlara karşıt olarak, bağışlama, önemli ilişkileri sürdürmek için benliği korumaya yönelik bir araç olarak (Ashton, Paunonen, Helmes ve Jackson, 1998) ve bir ihanetle psikolojik olarak başa çıkma aracı olarak da (Canale, 1990) tanımlanmıştır. Bu yaklaşımları birleştiren kin kuramı (Baumeister ve ark., 1998) bağışlamayı hem kişinin zihninde gerçekleşen kişisel, hem de insanlar arasında gerçekleşen toplumsal bir eylem olarak ele almaktadır. Bu iki boyut hem özgeci hem de benlik-yönelimli etmenleri içermektedir. Younger ve ark. (2004) bağışlamanın ne olduğunu, niçin ortaya çıktığından güçlü biçimde etkilendiğini ileri sürmüşlerdir.

1.1.4. Bağışlama Konusundaki Görgül Çalışmalar

Psikoloji yazınında çeşitli demografik değişkenler ile bağışlama arasındaki ilişkiye dair pek çok görgül araştırma bulgusu yer almaktadır. Bunlardan bazılarını aşağıda değinilmiştir.

1.1.4.1. Cinsiyet Bağışlama İlişkisi

Yetmiş çalışmayı içeren eliüç makaleyi inceledikleri bir gözden geçirme çalışması sonucunda Miller ve ark. (2008) kadınların bağışlama puanlarının erkeklerinkinden anlamlı olarak daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Olası aracı değişkenler incelenmiş, yöntemsel değişkenler arasında, toplumsal cinsiyet ve bağışlama arasındaki ilişkide aracı bir rol oynayan tek değişkenin öç alma olduğu bulunmuştur. Öç alma duygusu ölçümleri değerlendirildiğinde, öç alma duygusu bağışlamaya engel olduğu için, erkeklerin kadınlardan daha az bağışlayıcı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Erkeklerin öç alma duygularının genel olarak kadınlarinkinden daha yüksek olduğunu ortaya koyan pek çok çalışma bulunmaktadır (Brown, 2003). Bu bulgunun toplumsallaşmayla açıklanabileceği vurgulanmıştır. Erkekler, toplumsallaşma süreci içinde saldırgan olma ve adaleti kendi elleriyle sağlama konusunda yüreklendirilirlerken, kadınlar ilişkideki uyumu yakalamak için çalışmaya yönlendirilmektedirler (Miller ve ark.,2008).

Bağışlama konusundaki cinsiyet farklılıklarının pek çok farklı nedenle açıklanabileceğini ileri süren araştırmacılar bir dizi neden ortaya koymuşlardır (Miller ve ark., 2008). İlk olarak, cinsiyet farklılığına ilişkin bulgular yöntemsel araçlar nedeniyle ortaya çıkıyor olabilir. İkinci olarak, eğilimsel nitelikler bağışlamaya ilişkin tepkilerle ilişkili olabilir. Üçüncü olarak, durumlara verilen tepkileri etkileyen duygusal özellikler açısından cinsiyet farklılıkları ortaya çıkıyor olabilir. Dördüncü olarak, bağlanma stili bağışlama eğilimini etkileyebilir. Beşinci olarak, Kohlberg'in (1984) ileri sürdüğü gibi, erkekler adalet temelli ahlaka daha bağlı olabilirler ve suça karşı kavga etme, öç alma ve adaleti arama gibi tepkileri daha fazla veriyor olabilirler. Kadınlar ise sıcaklık-temelli özelliklere sahip

olabilirler. Altıncı olarak, bağışlama başa çıkma konusundaki bireysel farklılıklardan etkileniyor olabilir. Yedinci olarak, bağışlama konusundaki cinsiyet farklılıkları durumsal farklılıklardan kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca araştırmacılar (Miller ve ark., 2008) kadınların erkeklerden daha dindar olma eğilimi dikkate alındığında, kadınların bağışlama eğilimlerinin erkeklerinkinden yüksek olmasını beklenebilir bir sonuç olarak değerlendirilmektedirler.

1.1.4.2. Dindarlık ve Bağışlama Arasındaki İlişki

.Bağışlamaya ilişkin dinsel kavramsallaştırmalar olgunun anlaşılmasında önem taşımaktadır. Araştırma kapsamında ele alınacak bir değişken olmamakla birlikte, bağışlama ile ilişkisi sıklıkla ncelenen “dindarlık” değişkenininin bağışlama ile arasındaki ilişkiye kısaca değinilmesi uygun görülmüştür.

Azar ve Mullet (2002) Lübnan’da yürüttükleri bir araştırmanın sonucunda, dinsel ibadetlere katılmayanlarla karşılaştırıldığında, dinsel ibadetlere katılan hem Müslüman hem de Hristiyan katılımcıların bağışlama eğilimlerinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır. Mullet, Barros, Usaï, Frongia, Neto ve Rivière Shafighi (2003) tarafından yapılan sonraki bir çalışmada da derin bir dinsel inancın bağışlamanın temellerinden biri olduğu görülmüştür. McCullough ve arkadaşları (2000) Hristiyanlık ve İslamiyet gibi tek Tanrılı dinlerde insanların, kendilerini doğa yoluyla bağışlayan Tanrı’yı taklit ettiklerini öne sürmüşlerdir.

Krause ve Ellison (2003) dindar insanların bazılarının, suçlu kişinin pişmanlık duymasını, bağışlamanın bir koşulu olarak gördüklerini, diğerlerinin ise bu tür bir koşul öne sürmediklerini belirterek bir ayırım yapmışlar, koşul öne sürmeden bağışlama eğilimiyle daha iyi sağlık durumu arasında olumlu bir ilişki bulmuşlardır.

Tek Tanrılı dinlerde, bağışlama konusunda adalet ve merhametin karışımı bir vurgu söz konusudur. Budizm ve Hinduizm’de de bağışlamamanın, dünyaya yeniden geldiğinde karma aracılığıyla tekrar ortaya çıkacağı inancı vardır. Budizm ve Hinduizm’de bağışlama kavramı ahlak üzerine odaklanmaktadır (Exline, Worthington, Hill ve McCullough, 2003).

Fox ve Thomas (2008) bir çalışmalarında dindarlığı ölçmek için yorum, dua ve ibadete katılımı kullanmışlar, 475 Hristiyan, Müslüman ve Yahudi katılımcıya internet ortamında anket uygulamışlardır. Sonuçları, dindarlıkla bağışlama arasında olumlu bir ilişkinin bulunduğunu, farklı dinsel gruplar için bağışlamanın en güçlü belirleyicisinin dindarlık olduğunu, ayrıca inancın bağışlamanın en güçlü dinsel belirleyicisi olduğunu göstermiştir.

McCullough ve Worthington (1999) yedi farklı araştırmanın sonuçlarını derledikleri bir çalışmada, kendini daha yüksek düzeyde dindar olarak tanımlayan kişilerin kendilerini daha az dindar olarak tanımlayanlarla karşılaştırıldığında, kendilerini daha “bağışlayıcı” gördüklerini ortaya koymuşlardır. Ancak araştırmacılara göre (McCullough ve Worthington, 1999) bu durum daha dindar kişilerin daha bağışlayıcı oldukları anlamına gelmemekte, yalnızca bu kişilerin kendilerine yönelik algılarını ortaya koymaktadır.

1.1.4.3. Bağışlama ile Fiziksel Sağlık ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişki

Diğerlerini ve kendini bağışlama, psikoterapinin başlangıcından beri klinik sürecin bir parçası olmuştur (Hebl ve Enright, 1993). Pek çok terapist, doktor ve sağlık çalışanı öfkeyi sürdürmenin psikolojik ve fiziksel tehlikeleri hakkında yazmış

ve insanları, kendilerine zarar veren hastalıklı duygularından kurtulma konusunda yüreklendirmiştir. Söz konusu tehlikeler, nevroz, paranoya, hipertansiyon, suçluluk, fiziksel rahatsızlık, utanç, kinizm (cynicism; insanların iyi olduğuna inanmama), dargınlık ve acıyı içermektedir (Patton, 1985).

Üniversite öğrencileri ile yürütülen çalışmalar, bağışlama ile genel ruh sağlığı (Berry ve Worthington, 2001), umut (Rye, Loiacono, Folck, Olszewski, Heim ve Madia., 2001), varoluşsal ve dinsel iyi oluş (Rye ve ark., 2001) arasında olumlu ilişkinin bulunduğunu, depresyon (Brown, 2003), stres (Berry ve Worthington, 2001), öfke (Berry ve Worthington, 2001; Rye ve ark., 2001) ve durumluk kaygı (Subkoviak ve ark., 1995) arasında ise olumsuz ilişkilerin bulunduğunu göstermiştir.

Thompson, Snyder, Hoffman, Michael, Rasmussen, Billings ve Roberts (2005) bir çalışmalarında yüksek bağışlama yatkınlığının düşük depresyon düzeyini, düşük öfkeyi ve yaşamdan alınan yüksek doyumunu yordadığını ortaya koymuşlardır.

Exline, Yali ve Lobel (1999) Tanrı'yı bağışlamada güçlüklerle depresyon ve kaygı arasında olumlu ilişkiler bulmuşlardır. Benzer biçimde Maltby, Macaskill ve Day (2001) de kendini bağışlama puanları düşük katılımcıların depresyon, kaygı ve duygusal tutarsızlık düzeylerinin yüksek olduğunu belirlemişlerdir.

Mauger, Perry, Freeman ve Grove (1992) danışmanlık programına katılan yetişkinlerin bağışlama güçlükleri ile hastalıkları içselleştirme eğilimlerinin ilişkili olduğunu görmüşlerdir. Benzer biçimde, travma sonrası stres bozukluğu tanısı alan katılımcılarla yapılan bir çalışmada, kendini bağışlama ile travma sonrası stres bozukluğu belirti sıklığı ve depresyon arasında olumlu korelasyonlar bulunmuştur (Witvliet, Phipps, Feldman ve Beckham, 2004). Krause ve Ellison (2003) da bağışlama ile yaşam doyumunu arasında olumlu bir ilişki bulmuşlardır.

Seybold ve Hill (2001) bağışlamanın alkol ve sigara kullanımı gibi kötü sağlık alışkanlıkları ile olumsuz yönde ilişkili olduğunu göstermişlerdir.

1.1.5. Türkiye’de Bağışlama Konusunda Yapılmış Çalışmalar

Son yıllarda ülkemizde de giderek artan bir ilgi görmeye başlayan bağışlama konusunda hem klinik psikoloji, hem sosyal psikoloji hem de psikolojik danışmanlık alanlarında araştırmalar yürütölmektedir. Bu bölümde, konuyla ilişkili çalışma örnekleri ve içeriklerinden kısaca söz edilmektedir.

Taysi (2007), evli kadın ve erkeklerin evlilik uyumlarının nedensellik ve sorumluluk yüklemelerinin evlilikteki bağışlamayı ne düzeyde yordadığını incelemiştir. Araştırma, evli erkeklerle karşılaştırıldığında, evli kadınların eşin verdiği zararı daha fazla incitici bulduklarını, bağışlama, yükleme ve evlilik uyumu yönünden cinsiyetler arasında bir farklılığın olmadığını göstermiştir.. Her iki cinsiyet için de nedensellik yüklemeleriyle karşılaştırıldığında, bağışlamanın sorumluluk yüklemeleri tarafından daha iyi yordandığı görölmüş ve evlilik uyumunun da bağışlamayı yordayıcı bir değişken olduğu bulunmuştur. Ek olarak evli kadınlar ve evli erkekler için bağışlamayı yordayan değişkenlerin farklılaştığı, kadınlar için en iyi yordayıcı sorumluluk yüklemeleri iken, erkekler için evlilik uyumu ve sorumluluk yüklemelerinin en iyi yordayıcılar olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca zararın şiddeti arttıkça bağışlamanın zorlaştığı anlaşılmıştır.

Yıldırım (2009) yakın ilişkilerde bireylerin bağlanma biçimleri, sorumluluk yüklemeleri ve güdüsel bir sistem olarak ele alınan bağışlama arasındaki ilişkileri incelemek ve bağlanma biçimleri ile bağışlama arasındaki ilişkide sorumluluk yüklemelerinin aracı rolünü sınamak üzere gerçekleştirdiği bir çalışmada, hem

bağlanma biçimleri hem de sorumluluk yüklemelerinin bağışlama ve alt boyutları olan öç alma, kaçınma ve iyilikseverliğin yordayıcıları olduğunu ortaya koymuştur. Bağlanma biçimleri ile bağışlama arasındaki ilişkiye sorumluluk yüklemelerinin kısmen aracılık ettiği görülmüştür.

Suçta karışmış 15-18 yaş arası doksaniki erkek ergen ile suçta karışmamış aynı yaş grubundaki doksan kız ve erkek lise öğrencisinin adil dünya inançlarını ve bağışlamaya yönelik tutumlarını inceleyen Giray (2009), suç işlememişlerle karşılaştırıldığında suç işlemiş ergenlerin genel ve kişisel adil dünya inançları ile bağışlamaya yönelik tutumlarını anlamlı olarak daha düşük, ayrıca kişisel adil dünya ve genel adil dünya kavramları ile kişisel adil dünya ve bağışlayıcılık kavramları arasında anlamlı ilişkiler bulmuştur.

Bugay ve Demir (2010a) kendini, durumu ve diğerlerini bağışlama boyutlarından oluşan Heartland Affetme Ölçeği'ni Türkçe'ye (Thompson ve ark., 2005) uyarlamışlardır. Araştırmacılar, bir diğer çalışmada hata özelliklerinin (bağışlamayı gerektiren davranışın özelliklerinin) affetmeyi yordadığını belirlemişlerdir. Araştırmada hataya ilişkin özelliklerin üniversite öğrencilerinin başkalarını affetme düzeyindeki değişkenliğin %10'unu açıkladığı bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin affetme düzeylerini ilk sırada "hatadaki sorumluluk", ikinci sırada "hatanın yol açtığı sonuçlar" ve son sırada ise "hatanın kimin tarafından yapıldığı" değişkenlerinin anlamlı olarak yordadığı görülmüştür (Bugay ve Demir, 2010b). Araştırmacılar 2012 yılında gerçekleştirdikleri bir başka çalışmada üniversite öğrencilerinin kendilerini ve başkalarını affetme tutumlarını güçlendirme amacıyla geliştirilen grupta psikolojik danışma programının etkililiğini sınımlamışlardır. Araştırma; sekizi deney, sekizi kontrol grubunda olmak üzere Orta Doğu Teknik

Üniversitesi'nde değişik bölüm ve sınıflarda eğitim gören toplam 16 öğrenciyle yürütülmüştür. Deney grubundaki öğrencilere 5 hafta süre ile haftada bir kez olmak üzere 90 dakikalık oturumlarla Enright'ın (1996) Affetme Süreç Modeli esas alınarak hazırlanmış "Affetmeyi Geliştirme Grubu" uygulanmıştır. Kontrol grubuna ölçümler arasında bir işlem yapılmamıştır. Araştırmada öntest-sontest kontrol gruplu model kullanılmış, veriler Bugay ve Demir (2010a) tarafından Türkçeye çevirilen Heartland Affetme Ölçeği ile toplanmıştır. Verilerinin çözümlenmesinde parametrik olmayan istatistikler kullanılmıştır. Sonuç olarak, deney ve kontrol gruplarının kendini affetme son test sonuçları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Ayrıca, bulgular "Affetmeyi Geliştirme Programı"nın, öğrencilerin başkalarını ve genel affetme tutumlarını güçlendirdiği görülmüştür (Bugay ve Demir, 2012).

Evlilik dışı ilişkinin aldatılan eş üstündeki travmatik etkilerini araştıran Özgün (2010) süreç modelinden yola çıkarak yaptığı bir araştırmada birinci evredeki (etki) grubun en yüksek travma sonrası stres belirtisi gösterdiğini, buna karşın üçüncü evredeki (iyileşme) grubun belirti düzeyinin en düşük olduğunu, ayrıca bağışlama sürecinde birinci evrede olmanın aldatılan eşlerin yaşadıkları travma sonrası stres bozukluğunu yordayan önemli bir değişken olduğunu ortaya koymuştur.

Soylu (2010) psikolojik dışlanma, sosyal dışlanma ve sosyal reddedilme olgularının, bireylerin gösterdikleri saldırganlık tepkileri açısından farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek ve dışlanan bireylerin saldırganlık tepkilerinde cinsiyet, bağışlayıcı kişilik ve negatif duygulanım özelliklerinin rolünü tespit etmek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Bulgular bir kişilik özelliği olarak bağışlayıcı kişilik ve negatif duygulanım değişkenlerinin saldırganlık tepkisi üzerinde anlamlı farklara yol açtığını ortaya koymuştur.

Bugay ve Mullet (2013) Fransa'da ve Türkiye'de üniversite öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirdikleri karşılaştırmalı bir çalışmada Fransız katılımcılarla karşılaştırıldığında Türk katılımcıların koşulsuz bağışlama ve koşulsuz bağışlanmayı isteme puanlarının daha düşük olduğunu ve Türk katılımcıların koşullara yönelik duyarlılıklarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır.

Çivan (2013) bilişsel çarpıtmalarla bağışlama arasındaki ilişkiyi araştırdığı bir çalışmada ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar toplam puanları ile başkalarını bağışlama puanları arasında düşük, olumsuz ve anlamlı bir ilişki bulmuştur.

Yalçın ve Malkoç (2013) dörtyüzsekseniki üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları yaşamdaki anlam ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışmada umut ve bağışlamanın söz konusu ilişkide tam aracılık rollerinin bulunduğunu ortaya koymuşlardır.

Satıcı, Uysal ve Akın (2014) üçyüzotuzbir üniversite öğrencisi ile yürüttükleri çalışmada bağışlama ile öç alma arasındaki ilişkide minnettarlığın (gratitude) kısmi aracılık rolünün bulunduğunu ortaya koymuşlardır.

Sarıçam, Çardak ve Yaman (2014) ikiyüzaltmışbeş öğretmenin katılımıyla yürüttükleri bir çalışmada işyerinde psikolojik şiddet ile bağışlama arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Çalışma bulguları bağışlamanın işyerinde psikolojik şiddet yaşantısını yordadığını göstermiştir.

Alanyazın incelendiğinde ülkemizde bağışlama konusundaki görgül çalışmaların son yıllarda arttığı dikkati çekmektedir. Bağışlama yuakın ilişki, işyeri bağlılığı, suç davranışı kapsamında farklı yaş gruplarıyla yürütülen çalışmalara konu olmuştur. Bağışlamanın farklı değişkenlerle ilişkisi incelenmiş olmakla birlikte beş faktör kişilik özellikleri ve narsistik kişilik özellikleri ile bağışlama arasındaki

ilişkiye odaklanan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın amaçlarından biri kişilik özellikleri ile bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkinin ortaya konmasıdır. Araştırma kapsamında ele alınacak bir diğer değişken ise daha önce ülkemizde herhangi bir araştırma kapsamında ele alınmamış olan adalete duyarlılığın mağdur boyutudur. Bu açıdan çalışmanın alanyazına özgül bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

1.2.Öç Alma

1.2.1.Öç Almanın Tanımı

Öç alma, kuramcılar tarafından uzun süre tartışılan bir konudur. Stuckless ve Goranson (1992) öç almanın, algılanan haksızlık karşılığında zarar verici bir cezanın uygulanması olduğunu ileri sürmüşlerdir. Benzer biçimde Horney (1948) öç alma davranışının suçluları aşağılama, sömürme ve engelleme isteği tarafından güdülendiğini savunmuştur.

Evrimsel sosyal psikologlar genellikle öç almanın gelecekte olası bir saldırganlığın önüne geçme güdüsünden kaynaklandığına inanmaktadırlar (Pinker, 1997). McCullough, Bellah, Kilpatrick ve Johnson (2001) ise öç almanın hesaplaşma, hedef kişiye ahlaksal bir ders verme ve benlik değerini onarma isteklerince güdülendiğine işaret etmektedirler. Öç almanın çok sayıda olumsuz toplumsal ve psikolojik davranışla ilişkili olduğu araştırmalarca ortaya konmuştur.

Psikoloji yazınında öç alma bir kavram olarak ele alınmadan önce saldırganlık üzerinde durulmuş, öç alma genellikle karşılıklılık ilkesi altında değerlendirilmiştir (Axelrod, 1984).

Stuckless ve Goranson (1992) öç alma, misilleme, düşmanlık ve karşılık verme gibi kavramlarla öç alma arasındaki ayrımı ortaya koymuşlar ve öç almanın çok sayıda mantıksız ve zarar verici sonucunun olabileceğini belirtmişlerdir.

Öç alma davranışı özünde kişiseldir (Bar-Elli ve Heyd, 1986) ve genellikle kişinin kendine verilen zararın farkına varmasından bir süre sonra gerçekleştirilir (Stuckless ve Goranson, 1992). Buss (1961) öç almanın saldırganlığın yoğun bir biçimi olduğunu ve öç alan kişiye uğradığı reddedilme, saldırı ve düş kırıklığı üzerine derin bir biçimde düşünme şansı verdiğini ileri sürmüştür. Bunun tersine, “misilleme”nin (retaliation) temelde caydırıcılık özelliği taşıdığı ileri sürülebilir. Duygulanım içermez ve taşıdığı niyet açısından temelde ussaldır. Misilleme genellikle hızla verilen bir tepkidir. Ancak “öç alma” öç alacak kişinin yaşadığı rahatsızlık duygusundan (sıklıkla öfke) kurtulması amacını taşır. Ussal olması gerekmez, ancak gelecekteki saldırganlık olasılığını azaltabilir (Stuckless ve Goranson, 1992).

Karşılık verme (retribution) eylemlerinin yoğunluk açısından öç almadan farklılaştıkları, genellikle öç alıcı tepkilerin kışkırtıcı olmaları nedeniyle daha yoğun oldukları (Marongiu ve Newman, 1987) düşünülmektedir. Öç alma genel anlamda düşmanca davranıştan da farklılık gösterir. Öç almadan kaynaklanan saldırgan davranışlar genel düşmanca bir tutumdan çok, kişiye karşı yapılmış yanlış davranışlara verilen tepkiler olarak haklılaştırılabilir (Buss, 1961).

Öç almak isteyen kişiler genel olarak onaylanmasalar da öç alma eylemleri evrensel olarak ne ayıplanır ne de bu eylemlere göz yumulur (Daly ve Wilson, 1988). Öç almanın olumsuz ancak tipik bir insan davranışı olduğunu ve pek çok türde yaygın olan normal savunucu davranıştan farklılaştığını ileri süren Fromm'un

görüşlerini (1983) tartışan Marongiou ve Newman (1987) öç almanın evrensel bir insan davranışı olduğu görüşünü savunmakta, ancak öç almanın her zaman soğukkanlı ve olumsuz bir anormal davranış olduğu savına karşı çıkmaktadırlar. Araştırmacılar öç alma peşinde olmanın ahlaksal bir görev olduğu toplumların varlığını ileri sürerek bu toplumlarda söz konusu norma uymamamın toplumdan dışlanmayla sonuçlanabileceğini belirtmişlerdir.

Axerold (1984) ise uzun bir süre karşılıklılık ilkesi kapsamında değerlendirilmiş olmakla birlikte, öç almanın bu ilkenin olumsuz ucunda yer almadığını ileri sürmüş, bir öç alma eyleminin olumsuz olmaktan çok yoğun bir karşılık olduğunu belirtmiştir.

Bies ve Tripp (1995) kin ya da öç almanın adaleti onarmak için verilen bilişsel ve davranışsal tepkiler olduğunu ileri sürmüşlerdir. Tripp, Bies ve Aquino (2002) öç alma isteğinin suçlamanın düzeyi kadar öfke ve kızgınlıkla da ilişkili olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca, Tripp, Pustay, Ribbe ve Wei (2002) kronik olarak öfkeli, olumsuz duygulanıma eğilimli, tutarlı benlik saygıları olmayan, düşmanca yükleme biçimine sahip ve karşılıklılık normuna inanan bireylerin öç almaya çalışma eğilimlerinin daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Öç alma konusundaki farklı kavramları bir araya getirip tartışan Stuckless ve Goranson (1992) öç almanın karşılık vermekten ve genel bir düşmanlıktan farklı olduğunu vurgulamışlar, ancak yüksek düzeyde öç alıcı bir insanın öfke tepkileri sergileme olasılığının yüksek olduğuna işaret etmişlerdir. Stuckless ve Goranson (1992) insanların öç alma eğilimlerinin düzeyini ölçmek üzere 20 maddelik Öç Alma Ölçeği'ni geliştirmişlerdir.

McCullough ve ark. (2001) öç almayı kişiler arası bir suçun/yanlışın (offense) tazmini için suçlu kişiye karşı gönüllü olarak gerçekleştirilen saldırgan bir eylem olarak tanımlamışlardır. Karşılıklılık ilkesinin bir anlatımı olmakla birlikte, öç almaya eşlik eden üç alt hedefin daha olduğunu ileri sürmüşlerdir: teraziye dengelemek, ahlaksal ders, görünüşü kurtarmak. Teraziye dengeleme alt amacı “yanına bırakmamak” ve “dişe diş” deyişlerinde olduğu gibi yapılan davranışın karşılığını verme niyetini taşır. Öç almaya ilişkin gündelik dil ahlaksal dengenin sağlanması açısından öç almanın yararını ortaya koymaktadır. Bu nedenle öç alma, öç alıcı kişi açısından bakılacak olursa, ahlaksal olarak görülebilir. İkinci alt amaç olan “ahlaksal ders verme” suçluyu davranışının cezasız kalmayacağı ve bu davranışa göz yumulmayacağı konusunda ikna etmek üzere gerçekleştirilen simgesel bir davranış olarak görülebilir. Ahlaksal ders verme teraziye dengeleme amacıyla benzer görülmekle birlikte özdeş değildir: Öç almanın ahlaksal-eğitici işlevi doğrudan suçluya yöneltilirken, ahlaksal dengeleme işlevi özel bir şeye (görünmez ahlaksal düzen dışında) yönelmez. Öç alma, görünüşü kurtarma niyeti de taşıyor olabilir (McCullough ve ark., 2001). Heider’e göre (1958) mağdurlar genellikle kendilerine karşı yanlış yapmış olan kişilerin daha iyi bir davranışı hak etmediği biçiminde bir mantık yürütürler ve onun deyişiyle, öç alma, suçlunun inanç-tutum yapısında değişim yaratma girişimidir (akt; Mc Cullough ve ark, 2001), böylece kendisine karşı yanlış davranışta bulunmuş olan kişi bir daha aynı biçimde önemsiz görülmez ve saygısızca davranışa maruz kalmaz. İlk suça daha büyük bir saldırganlıkla karşılık verilerek suçluya ve olaya tanıklık edenlere mağdurun kendilik değeri ile ilgili güçlü bir ileti sunulmuş olur (McCullough ve ark., 2001).

1.2.2.Öç Alma Konusundaki Görgül Çalışmalar

McCullough ve ark. (2001) üniversite öğrencileriyle yaptıkları kesitsel ve boylamsal bir araştırmada öç almıcılığın tekrarlayıcı düşünme, bastırma, bağışlama ve öznel iyi oluşla ilişkisini incelemişler ve kişiler arası bir suçun ardından öç almıcılığın tekrarlayıcı düşünme süreçlerini sürdürüp, bağışlamayı engellediğini ve öznel iyi oluşu olumsuz yönde etkilediğini göstermişlerdir. Söz konusu bulgular yüksek düzeyde öç alıcı kişilerin olumsuz duygulanım ve tekrarlayıcı düşünme eğilimlerinin daha yüksek olduğunu ortaya koyan Emmons'un (1992) bulgularıyla tutarlıdır. Araştırmacılar, ayrıca Beş Faktör kişilik özellikleriyle öç almıcılık arasındaki ilişkiyi incelemişler, öç almıcılıkla uyumluluk arasında olumsuz ve duygusal tutarsızlıkla arasında olumlu ilişkiler bulmuşlardır. Temelini Beş Faktör Kişilik Kuramı'ndan alan HEXACO kişilik modeliyle (Ashton ve Lee, 2005) yapılan çalışmalarda da öç almıcılıkla Uyumluluk ve Dürüstlük-Hoşgörü alt boyutları arasında güçlü bir olumsuz ilişkinin bulunduğu ortaya konmuştur (Sheppard ve Boon, 2012; Lee ve Ashton, 2012).

Alan yazın incelendiğinde öç alma duygusuyla düşmanca toplumsal davranış (Stuckless & Goranson, 1992), düşük düzeyde psikolojik iyi oluş (Cardozo, Kaiser, Gotway, & Agani, 2003), olumsuz duygulanım, düşük yaşam doyumu ve duygusal tutarsızlık arasında olumlu; psikolojik sağlamlık (Ysseldyk, Matheson, & Anisman, 2007), bağışlama isteği ve uyumluluk (McCullough ve ark., 2001) arasında ise olumsuz ilişkiler bulunmuştur.

Little, Simmons ve Nelson (2007) öç alma duygusuna eşlik eden öfke ve düşmanlık duygularının bireyin fiziksel sağlığına zarar verebildiği ve değişik sorunlara yol açabildiğini ileri sürmüşlerdirEk olarak, Berkowitz (1993) öç almıcı

bireylerin daha kolay sinirlendiğini ve incindiğini, olumsuz duygulanım düzeylerinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Dindarlığın farklı boyutları (dinsel yönelim ve kilise değişkenleri) ile öç almıcılık arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarında Greer, Berman, Varan, Bobrycki ve Watson (2005) dindarlığın öç almayı çekici ve istenilir kılan biyolojik, psikolojik ve toplumsal güçler karşısında etkili olamadığını ortaya koymuşlardır.

1.2.3.Öç Alma ve Bağışlama Arasındaki İlişki

Alan yazında öç alma ve bağışlama birbirleriyle yakından ilişkili iki yapı olarak ele alınmakta, bağışlama kavramının tanımı yapılırken çoğunlukla öç alma duygularının ya da davranışlarının bulunmamasına ya da bunlardan vazgeçilmesine vurgu yapılmaktadır (Mauger, Perry, Freeman ve Grove, 1992; McCullough ve ark., 1998). Son zamanlardaki kavramsallaştırmalar ise bağışlamanın tanımına özgeci güdülerini de (yanlışı yapan kişiye yönelik yakınlık duyguları gibi) eklemiştir (Brown ve Phillips, 2005; McCullough ve Hoyt, 2002). Ayrıca bağışlayıcılık bir kişilik özelliği olarak da ele alınmaya başlamıştır (Roberts, 1995). McCullough ve ark. (1998) tıpkı bağışlama gibi öç almıcılığın da özel bir olaya karşı verilen bir tepkiyi gerektirebileceğini ya da bir eğilimi ya da kişilik özelliğini yansıtabileceğini ileri sürmüşlerdir. Öç almıcılığa yatkınlık hem öç duygularını hem de bu isteklerini farklı zamanlar, durumlar ve ilişkiler süresince taşıma konusunda bir eğilimi beslemektedir (McCullough ve ark., 2001; Stuckles ve Goranson, 1992).

Ysseldedyk ve ark.(2007) 183 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada bağışlama, öç almıcılık, tekrarlayıcı düşünme, depresif duygulanım ve yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bulgular, yüksek düzeyde

bağışlayıcı ve düşük düzeyde öç alıcı katılımcıların psikolojik sağlık göstergelerinin daha iyi olduğunu ortaya koymuştur. Dahası, bağışlama ile (ancak öç alma ile değil) psikolojik sağlık göstergeleri arasındaki ilişkide yüksek düzeyde bağışlayıcı kişilerin tekrarlayıcı düşünme eğilimlerindeki düşüşün kısmi aracılık etkisinin bulunduğu belirlenmiştir. Bu bulgulardan hareketle, bağışlama ve öç almanın birbiriyle ilişkili yapılar oldukları, ek olarak her iki yapının da psikolojik sağlık üzerindeki etkilerinin tekrarlayıcı düşünme eğilimlerine yansıdığı ileri sürülmektedir.

Satıcı, Uysal ve Akın (2014) ülkemizde 331 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları bir araştırmada bağışlama ve öç alma arasındaki ilişkide minnettarlığın (gratitude) aracı rolünü incelemişlerdir. Araştırma bulguları minnettarlığın kısmi aracılık rolünün anlamlı olduğunu ortaya koymuştur.

1.3.Adalete Duyarlılık

1.3.1.Adalete Duyarlılığın Tanımı ve Adalete Duyarlılıkla İlgili Görgül Çalışmalar

Son yıllarda, sosyal psikologlar tepkisellik (reactivity) kavramı üzerinde durmakta ve bireylerin birbirlerinden yalnızca fiziksel uyarıcı, engellenme, belirsizlik, ödül ya da cezaya ilişkin duyarlılıkları açısından değil aynı zamanda kuralların çiğnenmesi ve adaletsizliğe karşı hoşgörülüeri bakımından da farklılaştıklarını ileri sürmektedirler (Dar ve Resh, 2001, 2003; Huseman, Hatfield ve Miles, 1985, 1987; Lovas, 1995; Lovas ve Pirhacova, 1996; Lovas ve Wolt, 2002, Schmitt, 1996; Van den Bos, Kees, 2003; aktaran Schmitt, 2005).

Araştırmacılar, araştırma bulgularından yola çıkararak, insanların kendilerine adil olmayan biçimde davranıldığını ne zaman ve niçin hissettiklerini anlamada kişilik farklılıklarının en az durumsal ve toplumsal etkenler kadar etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kavramı ortaya atan Schmitt, Neumann ve Montada (1995) ve adalete duyarlılığın dört belirleyicisi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bunlar; deneyimlenen adaletsizliğin sıklığı, zihinsel zorlama (mental intrusiveness), adaletsizlik sonrası duyulan öfkenin yoğunluğu, adaletsizliğin zihinsel zorlaması ve haksızlığı yapan kişiye ilişkin cezalandırmadır. Schmitt ve Mohiyeddinsel (1996) adalete duyarlılığı yüksek olan bireylerin istenilen bir sonuca ilişkin doğal bir yoksunluğa adalete duyarlılığı düşük olanlardan daha güçlü bir kızgınlıkla tepki verdiklerini bulmuşlardır. Mohiyeddinsel ve Schmitt (1997) laboratuvar ortamında üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdikleri bir çalışmada da benzer bir sonuç elde etmişlerdir.

Schmitt ve Dörfel (1999) adalete duyarlılığın işyerinde iş doyumunu üzerindeki bölüşümsel adaletsizliğin ve psikosomatik iyi olma halinin etkisini arttırdığını bulmuşlardır.

Schmitt, Neumann ve Montada (1993) adalet duyarlılığı konusunda sistematik bir yaklaşım benimsemişler ve 4 tür göstergenin kullanıldığı bir Adalete Duyarlılık Ölçeği'ni geliştirmişlerdir. Bu göstergeler yaşanan adaletsizliğin (haksızlığın) sıklığı, öfke yoğunluğu, karışmacılık ve cezalandırıcılıktır. Bölüşümsel adalet koşullarında birisinin uğradığı haksızlık diğerinin lehine sonuç verebilmekte, bazı durumlarda kişi bir diğerinin uğradığı fakat farkında olmadığı haksızlığı gözleyebilmekte ve bazı durumlarda da kişi içinde bulunduğu avantajlı durumu meşrulaştırmayarak kendini suçlu hissedebilmektedir.

Araştırmacılar insanların toplumsal etkileşim sırasında karşılaştıkları belirli tavırlar nedeniyle haksızlığa uğramış hissetmelerinde durumsal ve toplumsal etmenler kadar kişilik özelliklerinin de etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir (Törnblom, 1992; Gurr, 1970). Schmitt ve ark. (2005) da adalete duyarlılığının da bir kişilik özelliği gibi işlev gördüğünü ve adaletsizliğin dört taraf ya da rol açısından ortaya çıkabildiğini ileri sürmüşlerdir: mağdur, suçlu(fail), yararlanıcı (sorumlu olmasa da adaletsizlik durumundan çıkar elde etmiş olan) ve gözlemci (üçüncü taraf olarak adaletsizliğe tanık olan). Adalete Duyarlılık Ölçeği'nin dört formunu geliştiren Schmitt ve ark. (2005) çalışmalarında Costa ve McCrae'nin (1985) Beş Faktör Kişilik Özellikleri Envanteri'ni kullanmışlar ve kişilik özellikleri ile adalete duyarlılık arasında düşük bir ilişki bulmuşlardır. Buna karşın Borkenau & Ostendorf (1990) tarafından geliştirilen kişilik envanterini kullanarak yaptıkları çözümleme sonucunda duygusal tutarsızlık ve uyumluluk kişilik özelliklerinin adalete duyarlılığın mağdur boyutu ile ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır.

Bu çalışmada adalete duyarlılığın mağdur boyutu üzerinde durulacaktır. Mağdur duyarlılığı, kişinin kendi aleyhindeki adaletsizlik durumlarına güçlü duygusal tepkileri ve tekrarlayıcı düşünceleriyle nitelenmektedir (Schmitt, Baumert, Gollwitzer ve Maes, 2010). Mağdur duyarlılığının şüphecilik ve kıskançlık eğilimi gibi benlikle ilgili kaygılarla daha yakından ilişkili olması beklenmektedir. Diğer bir deyişle mağdur duyarlılığı yüksek olan kişiler diğerleri ile ilgili adaletten çok kendileri ile ilgili adaletle ilgilidirler (Gollwitzer, Schmitt, Schalke, Maes ve Baer, 2005; Schmitt ve ark., 2005). Dahası mağdur duyarlılığı toplumsal olarak belirsiz durumlarda işbirliği yapmama ile de ilişkili bulunmuştur (Fetchenhauer ve Huang, 2004; Gollwitzer, Rohmund, Pfeiffer ve Esenbach, 2009). Gollwitzer ve Rothmund'a

göre (2009) mağduriyet konusundaki duyarlılık, insanları özellikle kötülük, düşüncesizlik ve güvenilmezlikle ilişkili bağlamsal ipuçları konusunda daha duyarlı kılmaktadır, bu durum savunucu güdüsel sistemi harekete geçirmekte ve güvensizliğe ilişkin ipuçları var ise kişiyi bunlara yanıt vermeye hazırlamaktadır. Gollwitzer ve Rothmund (2011) mağdur duyarlılığı olan kişilerin işbirliği yapmayan ve düşmanca toplumsal davranışlara olan eğilimlerinin kendilerini mağduriyete karşı savunma güdülerinden kaynaklandığını, böylelikle kötüye kullanılmaktan kaçındıklarını ileri sürmüşlerdir.

1.3.2. Adalet Duyarlılık ve Bağışlama Arasındaki İlişki

Schmitt ve arkadaşları (2005) mağdur, suçlu ve gözlemci formlarını geliştirdikleri Adalet Duyarlılık Ölçeği'nin kişilik özellikleri ve kin arasındaki ilişkiyi incelenmişlerdir. Araştırma bulguları mağdur boyutunda ortaya çıkan adalet duyarlılığının öç alma ve duygusal tutarsızlıkla anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu, gözlemci boyutunda ise adalet duyarlılığın yeniliğe açıklık ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Benzer bir örüntünün bağışlama eğiliminde de ortaya çıktığı göz önüne alındığında, adalet duyarlılığın bağışlayıcılık üzerinde etkili bir etmen olacağı ileri sürülebilir.

Yakın ilişkilerde adalet duyarlılık ile bağışlama arasındaki ilişkide güvensiz, meşrulaştırıcı ve ilişki öncesi bilişlerin aracı rollerini araştıran Gerlach, Allemand, Agroskin ve Denissen (2012) adaletle ilgili yapıların bağışlama ile ilişkili olacağı savından yola çıkarak, adalet ilgiyi ve kendini korumaya yönelik düşmanca toplumsal eğilimleri içeren adalet duyarlılığın mağdur boyutunun bağışlama ile ilişkisini incelemişlerdir. Bulgular mağdur boyutundaki duyarlılığın eğilimsel ve

durumsal bağıslama ile ilişkili olduğunu, adalete duyarlılığı yüksek kişilerin bağıslama eğilimlerinin düşük olduğunu ortaya koymuş, ancak hata sonrası davranışların, güvenle ilgili bilişlerin bu ilişkide aracı rol oynadığını göstermiştir.

1.4.Kişilik

1.4.1.Kişiliğin Tanımı

Kişiliğin tanımı konusunda çok farklı görüşler bulunmakla birlikte, alan yazınında genellikle bir bütün olarak birey ve bireysel farklılıklar vurgulanmıştır. Aiken (1993) kişiliği bireyin fiziksel, zihinsel, duygusal ve toplumsal özelliklerinin bir toplamı olarak tanımlamıştır. Burger (2006) ise kişiliği, bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçler olarak tanımlamaktadır.

Tutarlı davranış kalıplarının ve kişilik içi süreçlerin kaynaklarının neler olduğu sorusuna farklı kuramcılar tarafından verilmiş farklı yanıtlar bulunmaktadır. Psikanalitik yaklaşım, insanların davranış biçemlerindeki (tarz) önemli farklılıklardan bilinçaltının sorumlu olduğuna işaret etmektedir. Ayırt edici özellik (treyt) yaklaşımını savunan psikologlar kişinin ayırt edici özellikler yelpazesini oluşturan değişik kişilik özelliklerinden bazılarına sahip olduğunu ileri sürerken, biyolojik yaklaşımı savunan psikologlar kişilikteki bireysel farklılıkları açıklamak için kalıtsal eğilimlere ve fizyolojik süreçlere dikkat çekmektedirler. Buna tepki olarak insancıl yaklaşım, kişilik farklılıklarının ana nedeni olarak kişisel sorumluluk ve kendini onaylama duygusunu göstermektedir. Davranışsal/toplumsal öğrenme kuramcıları, tutarlı davranış kalıplarını koşullanma ve beklentilerin sonucu olarak açıklamaktadır. Bilişsel yaklaşımı savunanlar ise davranıştaki farklılıkları açıklamak

için insanların bilgiyi işleme yöntemlerindeki farklılıkları incelemektedirler (Burger, 2006).

Bu araştırmada temel alınacak olan kuramsal yaklaşım Beş Faktör Kişilik Kuramı'dır. Bu kuram önderliğini Gordon Allport (1921) ve Raymond B. Cattell'in (1949) yaptıkları ayırt edici kişilik özelliği yaklaşımını benimsemiştir (akt. Burger, 2006).

1.4.2.Beş Faktör Kişilik Kuramı

Bu yaklaşımda, kişilik özelliklerini tanımlayan sıfatlar ele alınmakta, kişilik yapısını kapsayacak bir sınıflama yapılmaya çalışılmaktadır. Yaklaşımda, "dil" başlangıç noktası olmuştur. Bireysel farkların, dünyadaki bütün dillerde kodlanacağı ve bu farklılıkların, sözcükler olarak yansıtacağı denencesi, araştırmacıları dilden yola çıkarak kişiliği betimlemeye yönlendirmiştir (Somer, 1998) Her dilde kişiliğe ilişkin olarak bilgi sağlayacak çok sayıda sıfat bulunmaktadır. Örneğin "içedönük", "konuşkan", "girişimci", "utangaç", "sıcakkanlı", "korkak", "kاپrisli"...binlerce sıfattan yalnızca birkaçıdır. Ayırıcı özellik yaklaşımı kişiliğe ilişkin sıfatların birbirleriyle ilişkili olduğu görüşüne dayanmaktadır ve buradan yola çıkarak araştırmacılar çok sayıdaki sıfatın belirli ana başlıklar altında toplanıp toplanamayacağı ve bu başlıkların neler olabileceği sorularına yanıt aramışlardır. Thurstone (1993) tarafından geliştirilen faktör çözümlemesi istatistiksel tekniğinin alana uygulanmasıyla, sıfatların belirli faktörler altında toplanıp toplanamayacağı sorgulanmaya başlamıştır (Somer,1998 b). Yüzyılın başlarından 1960'lara ve 1970'lere gelene dek kişilik özelliği yaklaşımı kapsamında çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu yıllardan sonra, kişiliği ve davranışı açıklamada, durumsal etmenlere

ağırlık veren yaklaşımların ağırlık kazanmasıyla birlikte yaklaşık 15-20 yıllık bir duraklama yaşanmıştır. 1980'lerden başlayarak bu yaklaşım çerçevesindeki çalışmalar tekrar hız kazanmıştır (Somer,1998).

Kişilik özellikleri yaklaşımı kapsamında yapılan araştırmalarda farklı faktör yapıları ortaya konmuştur. Bunların en önemlilerinden biri de kişiliğe ilişkin sıfatların beş boyut altında toplandığını ortaya koyan beş faktör kişilik modelidir. Yapılan çok sayıdaki araştırma kişilik özellikleri yaklaşımına odaklanmakta ve beş faktör üzerinde uzlaşmaktadır (Örneğin Costa ve McCrae, 1985; Digman, 1990, Goldberg, 1990; Costa ve McCrae, 1991; Costa ve McCrae, 1995).

Costa ve McCrae (1992) kişiliğin temel boyutlarını temsil eden bu beş faktörün dört önemli dayanağı olduğunu ileri sürmüşlerdir : a) boylamsal ve gözlemciler arası çalışmalar beş faktörlü yapının geçerli olduğunu göstermektedir ve bu beş faktör davranış kalıplarını açığa çıkarma gücünü ve etkisini uzun süre korumaktadır; b) her bir faktörle ilişkili olan özellikler, bu özelliklerin araştırıldığı toplumun dilinde ve kişilik sistemlerinde bulunmuştur; c) bu beş faktör farklı yaş, cinsiyet, ırk ve dil gruplarında bulunmuştur, bununla birlikte farklı kültürlerde farklı şekillerde ifade edilebilmektedirler; d) kalıtsallık kanıtı tartışılmıştır.

Çalışmalar sonucu üzerinde uzlaşılmış olan beş kişilik faktörü şöyle sıralanmaktadır: duygusal tutarsızlık (neuroticism), dışadönüklük (extraversion), gelişime açıklık (openness), uyumluluk (agreeableness), özdisiplin (conscientiousness) (McCrae ve John, 1992). Söz konusu beş faktör ve faktörlere ilişkin 17 alt faktör Çizelge 2'de sunulmuştur.

Duygusal Tutarsızlık: Costa ve McCrae (1992) tarafından tanımlanan bu faktör, heyecanlı, endişeli bir yapı, güvensizlik, sinirlilik ve yüksek düzeyde uyarılabilirlik gibi özellikler ile tanınmaktadır. Bu boyuttan yüksek puan alan kişiler duyarlılık, duygusallık, kaygınlık ve gerginlik gibi duygulara eğilimli olan, stresle başa çıkmada zorlanan, karşılaştıkları güçlükler ve engeller karşısında dirençleri çabuk kırılan ve dürtüsel davranma eğilimi gösteren kişilerdir. Bu kişilerin duygusal dengeleri sıklıkla değişmek eğilimindedir. Boyuttan düşük puan alan kişilerse kendine güvenli, engellerle başa çıkmada etkili, uyumlu, telaşsız ve sakin, ego gücü yüksek kişilerdir (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2004).

Dışadönüklük: Bu boyuttan yüksek puan alan kişiler genel olarak sevecenlik, insanlarla bir arada bulunmayı sevme, toplumsallık, girişkenlik, hareketlilik gibi özelliklere sahiptirler (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2004). Faktörün diğer ucunda bulunan içedönükler genellikle bu özellikleri göstermezler, ancak asosyal ve enerjisi olmayan insanlar olduklarını söylemek de yanlış olur (Burger, 2006). Costa ve McCrae (1992) içedönüklüğü şöyle tanımlamışlardır: “İçedönüklük soğukluk değil çekingenlik, izleyicilik değil bağımsızlık, uyuşukluk değil ağır adımlılıktır”.

Gelişime Açıklık: Bu boyut kişiler arası ilişkilerde açık olmaktan çok, yeniliğe açık olma anlamı taşımaktadır. Bu boyutu oluşturan özellikler arasında güçlü bir hayal gücü, yeni görüşleri kabul etme isteği, çok yönlü düşünme ve zihinsel merak vardır. Açıklık boyutunda yüksek puan alan kişiler gelenek dışı ve bağımsız düşüncelere sahiptir. Açıklık boyutundan düşük puan alan kişiler ise daha gelenekseldirler ve yenilikleri denemektense bilineni tercih etmektedirler (Burger, 2006).

Uyumluluk: Yumuşakbaşlılık ve Uzlaşmacılık olarak da bilinen (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2004) bu boyut insanlara güven, açıksözlü olma, özgecilik, uyma, alçakgönüllülük ve ılımlılık gibi özelliklerle tanımlanmaktadır. Bu faktörden düşük puan alan kişiler başkalarının istekleri ile kendi gereksinimleri kesiştiğinde daha kolay “hayır” diyebilen, yüksek puanlılar gibi insanlara güven duymaktan ziyade daha kuşkucu bir yaklaşım sergileyen, zaman zaman bencil, hatta kavgacı olarak tanımlanabilen kişilerdir. Yarışmayı işbirliğinin önünde tutarlar. Bu özellikleri ile düşük puanlı kişiler yarışma, uğraşma ve bağımsız karar vererek diğer insanlara karşı durmayı gerektiren durumlarda yüksek puanlılarla karşılaştırıldığında kendilerini daha rahat hissederler (Somer, Korkmaz ve Tatar, 2004).

Özdisiplin: Bu boyut, denetimlilik ve disiplinlilik düzeyini yansıtır. Boyutun yüksek ucunda yer alan kişiler düzenli, plan doğrultusunda hareket eden, kararlı kişilerdir; düşük ucunda yer alanlar ise dikkatsiz, dikkati kolay dağılan ve güvenilmez kişilerdir (Burger, 2006). McCrae, Costa ve Dye (1991) bu faktörün hem hareket etme hem de odaklanmayı içerdiğini bu nedenle etkinleştirici ve ketleyici olmak üzere iki yönünün bulunduğunu vurgulamışlardır. Etkinleştirici, harekete geçiren yön kararlılık ve üretkenlikle, ketleyici yön ise ahlaksal titizlik ve tedbirli olmayla nitelenir.

Çizelge 2. Yüksek ve Düşük Puanlara Göre Beş Faktör Kişilik Boyutları ve Alt Boyutlarında Gözlenen Özellikler

ÖZELLİKLER (DÜŞÜK PUAN)	ALT BOYUTLAR			ÖZELLİKLER (YÜKSEK PUAN)
DIŞADÖNÜKLÜK				
Yavaş yaşam akışını tercih eden, ketum, tedbirli, gözlemci, ölçütlü, soğuk	Sakin	CANLILIK (D1)	Canlı	Sıcak, hareketli, neşeli, konuşkan, doğal, hevesli
Geri planda kalmayı tercih eden, dikkat çekmeyen	Çekingen	GİRİŞKENLİK (D2)	Girişken	Faal, söz geçiren, dikkat çeken, baskın, kendine güvenli, yarışmacı
İçedönük, mesafeli, sessiz, kendine yeten	Yalnızlığı Seven	ETKİLEŞİM (D3)	Yalnızlığı Sevmeyen	İnsancıl, yalnızlığı sevmeyen, iletişimci
UYUMLULUK				
Kibirli, eleştirici, toleransı düşük	Hoşgörüsüz	HOŞGÖRÜ (Y1)	Hoşgörülü	Alçakgönüllü, uysal, bağışlayıcı, iyimser
Çabuk parlayan, zor beğenen, önyargılı	Öfkeli	SAKİNLİK (Y2)	İlimli	Sakin, öfke denetimi iyi, eleştiriye açık
Kinci, şüpheli, uyanık, tartışmacı	Karşıt	UZLAŞMA (Y3)	Uzlaşmacı	İnsanlara güvenen, açık kalpli, anlaşılır
Kendini önemseyen, gerektiğinde katı olan, aldırışsız, gerçekçi	Kendine Dönük	YUMUŞAK KALPLİLİK (Y4)	Yumuşak Kalpli	Yakın, işbirliğine yatkın, vicdanlı, vefalı, anlayışlı
ÖZ DİSİPLİN				
Pratik, plansız, düzensizliği seven, titiz olmayan	Düzensiz	DÜZENLİLİK (ÖD1)	Düzenli	Dikkatli, titiz, ayrıntıcı, dakik, mükemmelliyeççi
Esnek, denetlenmeyi sevmeyen, uyarı	Kurallara bağlı olmayan	KURALLARA BAĞLILIK (ÖD2)	Kurallara Bağlı	Otoriteye bağlı, katı, güvenilir, kontrollü
Hırssız, sıkılgan, amaçsız, özdenetimi zayıf	Gevşek	SORUMLULUK (ÖD3)	Sorumlu	Özdenetimli, azimli, sorumluluk sahibi
Çılgın, riske açık, ödüle duyarlı	Heyecan arayan	HEYECAN ARAMA (ÖD4)	Tedbirli	Temkinli, sağlamcı, tehlikeye duyarlı
DUYGUSAL TUTARSIZLIK				
Dengeli, başa çıkan, kolay etkilenmeyen	Duygusal tutarlı	DUYGUSAL DEĞİŞKENLİK (DT1)	Duygusal Değişken	Ruh hali tutarsız, çabuk etkilenen
Dayanıklı, huzurlu, amaç yönelimli	Rahat	ENDİŞEYE YATKINLIK (DT2)	Endişeye Yatkın	Kaygılı, kötümser, onaya gereksinim duyan
Kararlı, alıngan olmayan, kendinden memnun	Kendine Güvenli	KENDİNE GÜVENSİZLİK (DT3)	Kendine Güvensiz	Kararsız, alıngan, kendiyle barışık olmayan
GELİŞİME AÇIKLIK				
İnceleyici, fikirle uğraşmayan, araştırmacı olmayan	Somut Düşünen	ANALİTİK DÜŞÜNME (GA1)	Analitik Düşünen	Kültürlü, inceleyen, geniş görüşlü, soyut düşünen, okumaktan hoşlanan
Nazik olmayan, nesnel, empati becerisi düşük, mantıklı	Hassas Olmayan	DUYARLILIK (GA2)	Duyarlı	İnce ruhlu, sanata ve estetiğe duyarlı, anlayışlı
Değişikliği sevmeyen, otoriteye bağlı, deneymiş durumları tercih eden	Muhafazakar	YENİLİĞE AÇIKLIK (GA3)	Yeniliğe Açık	Değişikliği seven, özgür düşünceli, yeni durumlara kolay alışan

Kaynaklar: Somer, Korkmaz ve Tatar, 2004; Sevi, 2009

1.4.3. Kişilik Özellikleri ve Bağışlama Arasındaki İlişki

Araştırmacılar bağışlama eğiliminin kişilik özellikleri, psikolojik belirtiler, ahlaksal duygular, umut ve benlik saygısı gibi pek çok farklı değişkenle ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır (Berry ve ark.,2001; Tangney ve ark., 1999).

Pek çok araştırmacı bağışlama ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla Costa ve McCrae'nin (1992) Beş Faktör sınıflandırma birimini kullanmıştır. Yapılan çalışmalar bağışlama eğiliminin özellikle uyumluluk ve duygusal tutarsızlık boyutlarıyla olumsuz yönde ve yüksek düzeyde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Ashton, Paunonen, Helmes, & Jackson, 1998; Berry, Worthington, Parrott, O'Connor ve Wade, 2001; McCullough ve ark., 2001; McCullough ve Hoyt, 1999). Uyumluluk, özgecilik, empati, ilgi ve cömertlik gibi özellikleri içeren bir kişilik boyutudur. Uyumlular kişilerarası ilişkileri daha iyi sürdürmekte ve ilişkilerinde daha az çatışma yaşamaktadırlar. Kişilik kuramcıları ve araştırmacıları uyumlu kişilerin bağışlama eğilimlerinin daha yüksek, kin tutma eğilimlerininse daha düşük olduğunu (Ashton ve ark.,1998; McCullough & Hoyt, 1999), diğerleriyle daha yüksek düzeyde empati kurduklarını ortaya koymuşlardır (Tangney, 1999). Duygusal tutarsızlık ise olumsuz duygular yaşama konusundaki incinebilirliğin daha yüksek olmasıdır. Duygusal olarak tutarlı kişiler ruhsal durumları çabuk değişen ve aşırı duyarlı kişiler değildirler. Çalışmalar duygusal tutarlılığı yüksek kişilerin bağışlama eğilimlerinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Ashton ve ark.,1998; Berry ve ark., 2001; McCullough & Hoyt, 1999).

Kişilik özellikleri ile bağışlama arasındaki ilişkiyi inceleyen Ross, Kendall, Matters, Mark, Rye ve Wrobel (2004) duygusal tutarsızlığın bağışlamanın tek yordayıcısı olduğunu bulmuşlar, bu bulguyu da duygusal tutarlılığı olmayan kişilerin

kendilerini bağışlamalarının güç olacağı biçiminde yorumlamışlardır. McCullough ve arkadaşları (1998) ise duygusal olarak tutarsız kişilerin, yaşadıkları olumsuz olayla ilgili tekrarlayıcı düşünme eğilimlerinin bağışlayıcılıklarını olumsuz yönde etkilediği açıklamasını yapmışlardır.

Eaton, Struthers, ve Santelli (2006) hem genelde hem de belirli durumlarda oluşan zararlarda bazı kişilerin neden daha bağışlayıcı olduğunu görmeyi amaçlayan bir çalışma yapmışlardır. Sonuçları, narsisizm gibi ego savunmasıyla ilişkili bazı özelliklerin bağışlamamayla ilişkili olduğu, benlik saygısı gibi ego gücüyle ilişkili bir özellikle bağışlama arasında da olumlu bir ilişkinin bulunduğunu göstermiştir. Durumluk bağışlama (belirli durumlarda neden olunan zarar) için de benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Young, Struthers, Khoury, Muscat, Phils ve Mongrain (2013) kişilik özellikleri açısından bağımlı ve özeleştirici olarak sınıflandırılan bireylerin öç alma ve bağışlama eğilimlerini incelemişlerdir. Bağımlı bireylerin yakın ilişki aramaya istekli ve reddedilmeye karşı daha duyarlı oldukları, bu nedenle de bir ilişkide kendilerine yönelik bir hata ortaya çıktığında diğerlerini sakinleştirme ve çatışmadan uzak durma eğilimlerinin devreye girerek, onları bağışlamaya yönelteceği ve öç almaya çalışmak yerine ilişkiyi sürdürme eğilimi gösterecekleri denencesinden yola çıkılmış, ard ada gerçekleştirilen iki deneysel çalışma bu denenceyi destekleyecen bulgularla sonuçlanmıştır. Ek olarak, hedeflerine ulaşmaya güdülü olan ve bu nedenle sıklıkla kendilerine odaklanan ve diğerlerine karşı düşmanca davranma eğiliminde olan özeleştiricilerin kendilerine yönelik bir hatanın ardından öç alma isteği duyma eğilimlerinin daha yüksek, bağışlama eğilimlerinin ise daha düşük olduğu görülmüştür.

Paranoid kişilik bozukluğu tanısı alan bireylerde bağışlama eğilimini inceledikleri bir araştırmada Sastre, Vinsonneau, Chabrol, ve Mullet (2005) bağışlamaya isteksizlik ve öç alma ile paranoid kişilik bozukluğu arasında güçlü ilişkiler bulunmuştur.

1.5.Narsisizm

1.5.1.Narsisizmin Tanımı

Çağımızın kişilik yapılanması olarak bilinen “narsisizm” Yunan mitolojisinden sudaki yansımasını gören ve bu yansımasına yani kendisine aşık olan ve bir ömür boyu ulaşamayacağı bu aşkın peşinde aşkını (kendisini) izleyerek ömrünü tüketen Narkissos’dan gelmektedir. Narkissos bu umutsuz aşkına ulaşma isteğiyle sarılır ve suya düşüp boğularak yaşamını kaybeder (İlkay, 2002)

Narsisizmin sözlük anlamına bakıldığında; kişinin kendi bedenine yönelik cinsel arzu ve haz anlamına geldiği görülmektedir (Özsaydın,1984). Narsisizm kelimesi ilk kez 1898 yılında psikanalitik kuramcı Ellis tarafından psikolojik bir kavramı açıklamak amacıyla kullanılmış ve Ellis narsisizmi özellikle kadınlarda görülen ve bireyin kendisine hayranlık duygularıyla cinsel dürtülerini de yine kendi bedenine yönlendirmesi olarak açıklamıştır (Rozenblatt, 2002).

Narsisizm genellikle yüksek düzeyde olumlu ya da abartılı (şişkin) bir benlik kavramı, diğerleri tarafından kabul görmeye ilişkin güçlü bir gereksinim, güç ve ünle ilgili düşlemler kurma, eleştiriye kendisini yücelten yüklemelerle karşılık verme, diğerlerini küçümseme, kişiler arası ilişkilerde bağıllık ve ilgi eksikliği ile tanımlanır

(Campbell, Rudich, & Sedikides, 2002; Morf & Rhodewalt, 2001). Narsistik kişilik özelliklerine sahip bireyler sürekli olarak diğerlerinin kendilerini onayladığından emin olmak ve bencil gereksinimlerini karşılamak zorundadırlar (Morf & Rhodewalt,2001).

Bu özellikler klinik olarak Narsistik Kişilik Bozukluğu tanısına (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2013) işaret etse de, narsisizm klinik olarak belirti göstermez bir düzeyde olabilir ve bazen "normal" narsisizm olarak nitelendirilebilir (Sedikides, Rudich, Gregg, Kumashiro, & Rusbult, 2004).

Narsistik kişilik özelliklerine sahip bireyler bencil, fazlasıyla baskın, düşmanca davranan ve kibirli olarak görülür ve bu nedenle de genellikle hoş olmayan insanlar olarak nitelendirilirler (Colvin, Block,& Funder, 1995; Morf & Rhodewalt, 2001).

Narsisizme ilişkin çalışmaların tarihi 1800'lü yılların başına uzanmaktadır ve kavram Freud ve onun modern meslektaşlarının da içinde bulunduğu önde gelen kişilik ve psikopatoloji kuramcılarının ilgisini çekmiştir (Freud, 1914; Kernberg, 1975; Kohut, 1977; Millon, 1981). Narsisizm ilk kez Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından 1980 yılında yayınlanan Zihinsel Bozukluklar Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı'nın 3. Baskısında (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-DSM III) bir kişilik bozukluğu olarak yer almıştır. Narsistik kişilik bozukluğu Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından yayınlanmış 4. Baskıda narsistik (özsever) kişilik bozukluğu "erken erişkinlikte başlayan ve değişik bağlamlarda ortaya çıkan, büyülenme (düşlemlerde ya da davranışlarda) beğenilme gereksinimi ve eşduyum yapamama ile birlikte giden yaygın bir örüntü" olarak tanımlanmıştır.

Narsisizm kavramına ilişkin karmaşanın köklerinin psikodinamik kurama dayandığını ileri süren Miller ve Campbell (2008) bunun kuramın kilit kavramlarının işe vuruk tanımlarının yapılmasındaki güçlükten ve bilinç ve bilinçdışı durumların zıtlığını açıklayan modellerden (örn; libidinal enerji yüklenimi) kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Psikodinamik kuram yazınında narsisizm konusunda üzerinde uzlaşmış tek bir tanımlamanın bulunmadığını ileri süren araştırmacılar iki kavramsallaştırmaya vurgu yapmışlardır, bunlardan biri baskın olan ve yüksek düzeyde işlev gören bir bireyi yansıtırken diğeri sınırdaki kişilik görünümünü yansıtmaktadır. İlkiyle uyumlu olarak Freud (1957) narsistik tipi, görece iyi uyum yapan baskın bir birey olarak tanımlamıştır:

“Bu tür kişiler diğerlerinin kendilerine yaslanma eğiliminde oldukları, liderlik rolü üstlenmeye hazır, kültürel gelişime canlı bir uyarım veren ya da var olan koşulları bozan kişilikler olarak diğerlerini etkilerler”.

İkinci kavramsallaştırmayla uyumlu olarak da Kernberg’in (1985) açık biçimde sınırdaki kişilik bozukluğu ile ilişkilendirdiği (Miller ve Campbell, 2008) narsisizm tanımından söz edilebilir

“Bu hastaların savunma düzenleri genel olarak sınırdaki kişilik bozukluğu örgütlenmesindekilere oldukça benzerdir. Kesme, inkar, yansıtılmalı özdeşleşme, büyüklenme ve ilkel ülküselleştirme gibi ilkel savunma mekanizmalarını içeren bir üstünlük sergilerler. Aynı zamanda sınırdaki kişilik bozukluğu hastalarının oral saldırgan çatışma özelliklerinin yoğun ilkel niteliğini gösterirler. Onları sıradan bir sınırdaki kişilik bozukluğu olan hastalardan ayıran şey görece iyi sosyal işlevsellikleri ve dürtü denetimleridir”.

Bursten (1973) narsistik onarım türleri, benlik-nesne ayrışımı düzeyleri ve değer sistemi türlerine göre dört tür narsistik kişilik tipi tanımlamıştır: doyumsuz, paranoid, manipülatif (kendi çıkarları için başkalarını kullanan) ve fallik-narsistik türler. Doyumsuz tip, bağımlı, bir başkasına dayanma ve bağlanma kapasitesinden yoksun, buna karşın umutsuzca ve ısrarla yapışan, hayalkırıklığına eğilimli, dikkati çekmek isteyen ve sürekli doyurulma gereksinimi olan kişidir. Öfke surat asma ve somurtma biçiminde ifade edilir, doyumsuz kişilikler diğerlerinin, gereksinimlerini kendileri söylemeksizin bilmelerini beklerler. Paranoid kişilik aşırı hassas, katı, kuşkucu, kıskanç ve eleştiricidir, kendine aşırı önem verir ve diğerlerini, onlara yüklediği şeytanca güdüler nedeniyle suçlar. Bu tür kişiler kuşkucu, eleştirici bir tavır geliştirirler ve öfkeleri kuşkuculukla kıskançlık arasında gidip gelir. Manipülatif (diğerlerini kendi çıkarları için kullanan) tip aşağılama ve değersizleştirmenin örtük biçimlerini sergiler. Böyle insanlar hile yapma ve bu konuda başarılı olduklarında diğerlerini aşağılama eğilimindedirler. Diğerlerini kandırmaya odaklanıp üstünlüklerini kanıtlarlar, rekabetçi tavırlarıyla zeki ve kurnaz görünümünü sürdürürler. Fallik-narsistik tür ise zayıf olmanın utancıyla savaşırken bunu rekabetçilik, sahte erkeksilik, saldırgan ve kibirli tutumlar ve kendini yüceltme ile ödünlemeye çalışır.

Millon (1998) işlevselliğin hem açık (ifade edici, bilişsel ve kişiler arası) hem de gizli (benlik imgesi ve savunma işlevleri) alanlarını içeren narsistik kişilik özelliklerini tanımlamıştır. Araştırmacı özellikle narsistik bireylerdeki şişmiş benlik değerine ve kendine hayranlığa; kişilerarası ilişkilerdeki rahat, kibirli ve sömürücü biçime (tarz), geniş bilişsel işlevselliğe ve engeller ya da hatalarla yüz yüze

geldiklerinde ödünleyici ve rahatlatıcı düşlem dünyasına dönüşlere ve ussallaştırma eğilimlerine işaret etmektedir.

Psikolojinin farklı alanlarındaki yazınında narsisizm kavramsallaştırmalarını saran dikkate değer bir karmaşa vardır. Narsisizmin pek çok açıdan uyumsal (Sedikides ve ark., 2004) bir işlevinin olduğu ya da hiç değilse benlik için yol açtığı olumsuz sonuçları karşılayacak düzeyde olumlu sonuçlarının da olduğu (Campbell, Bush, Brunell ve Shelton, 2005; Morf ve Rhodewalt, 2001) ileri sürülmektedir. İzleyen bölümde narsistik kişilik örüntüsü tanımlanarak patolojik nitelikte olmayan narsistik özellikler sıralanmıştır.

1.5.2.Narsistik Kişilik Özellikleri

Narsisizm her insanın doğal gelişim sürecinde ortaya çıkan ve kişiler için vazgeçilmez olan bir durumdur. Bu sürecin sağlıklı bir biçimde geçirilmesine ya da süreçte bazı bozulmaların olup olmamasına bağlı olarak patolojik ve normal narsisizm olarak iki boyuttan söz edilebilir (Atay, 2010).

Kavramsallaştırmadaki bu farklılıklar klinik psikologları narsisizmi patolojik bir yapı olarak düşünmeye yönlendirirken sosyal psikologlar ve kişilik psikologları ise görece uyumsal (örn., liderlik ve yetke) ve aynı zamanda uyumsuz özellikleri (örn., sömürücülük ve hak iddia etme) bir arada barındırıyor olması nedeniyle, narsisizmi “normal” olarak nitelendirmişlerdir (Miller ve Campbell, 2008; Pincus ve Lukowitsky, 2010).

Normal narsisizm, kişinin günlük uğraşlarından keyif almasını, başarılarıyla gurur duymasını, çevresiyle ve çevresinin beklentileriyle etkin bir biçimde başa

çıkabileceğini hissetmesini ve eksikliklerin nedeniyle utanç ve öfke duyguları yaşamasını sağlamaktadır (Rozenblatt, 2002, akt; Atay, 2010). Kernberg de (1999) normal narsisizmi benliğe ilişkin libidinal yatırım olarak tanımlamış, bu yatırımın artmasının sevgi, başkaları için kaygılanma, sevmeye ve verme, minnet duyma, bunu dışarıya vurma, cinsel istek, yüceltme ve yaratıcılıkta artış sağladığını ileri sürmüştür.

Paulhus (2001) normal narsisizmle ilgili iki çağdaş bakış açısı önermiştir. Bunlardan ilki Beş Faktör Kişilik Kuramı çerçevesini temel almaktadır. Özgül olarak, kişiler arası özellikler iki boyutta ele alınmaktadır: tek başına/yürütücülük (agency) ve birlik/birliktelik (communion) (Leary, 1957; Wiggins, 1979). Yüksek yürütücülük ve düşük birlikteliğin dairesel modelini çaprazlama olarak kesen vektörün narsisizm odağı olduğu kabul edilmiştir (Wiggins ve Pincus, 1989). Sonraki çalışmalar da narsistik kişilik özelliklerine sahip kişilerin yürütücülük düzeylerinin yüksek, birliktelik düzeylerinin düşük olduğunu ortaya koymuştur (Campbell, Rudich ve Sedikides, 2002; Paulhus ve John, 1998). Costa ve McCrae (1995) yüksek yürütücülük ve düşük birliktelik özelliklerini Beş Faktör Kuramı'ndaki "dışadönüklük" ve "uyumluluk" özellikleriyle ilişkilendirmişlerdir. Paulhus (2001) bu bakış açısı ışığında yüksek düzeyde narsistik kişileri "uzlaşmayan dışadönükler" olarak nitelendirmiştir. Normal narsisizme ilişkin bir diğer görüş ise bağlanma kuramını temel almaktadır. İçsel olarak çalışan süreçler denencesine göre (Griffin ve Bartholomew, 1994) bağlanma biçimleri kişinin benliğine (olumluya karşılık olumsuz) ve diğerlerine (olumluya karşı olumsuz) ilişkin algısı çerçevesinde yapılır. Yüksek düzeyde narsistik kişilik özelliklerine sahip kişiler kendileriyle ilgili olarak olumlu, ancak başkalarıyla ilgili olarak olumsuz algıya sahiptirler ve bu da kibirlilerin/dışlayanların (dismissives) bağlanma biçimine benzerlik gösterir.

Normal narsistiklerin kendilerini diğerlerinden çok daha fazla sevdikleri savına ilişkin güçlü görgül kanıtlar bulunmaktadır. Örneğin, narsisizmle uyumluluk, empati, minnet, duygusal yakınlık ve yakınlık gereksinimi arasında olumsuz, rekabetçilik ve sömürücülük arasında ise olumlu ilişkiler bulunmaktadır. Makyavelizm, öfke, düşmanlık ve diğerlerine karşı alaycı/küçümseyici (cynical) güvensizlik de narsistik kişilik özellikleri ile ilişkili bulunmuştur (Morf & Rhodewalt, 2001; Rhodewalt, 2001; Sedikides, Campbell, Reeder, Elliot, & Gregg, 2002). Ayrıca, düşük düzeyde narsistik kişilik özelliklerine sahip kişilerle karşılaştırıldıklarında yüksek düzeyde narsistik kişilik özelliklerine sahip kişilerin diğerleriyle doğrudan rekabetten hoşlandıkları bulunmuştur (Morf, Weir, & Davidov, 2000). Dahası, yüksek düzeyde narsistik özelliklere sahip kişilerin kendi reklamlarını yapma taktiklerinin diğerlerini küçümsüyor olmaları olasılığını rahatlıkla görmezden gelerek, benliklerini yücelttikleri gösterilmiştir (Gabriel, Critelli ve EE, 1994). Araştırma kapsamında patolojik olmayan narsistik kişilik özelliklerinin bağışlama eğilimiyle ilişkisi incelenecektir. Narsistik kişilik özelliklerinin kapsamı ve boyutları izleyen bölümde ele alınmaktadır.

1.5.3.Narsisizmin Boyutları

Emmons (1987) narsisizme ilişkin dört farklı boyut tanımlamıştır: liderlik/otorite (lider olmaktan zevk alma), kendine hayranlık (fiziksel görünüm ve kişiliğine hayranlık duyma) kendisiyle ilgililik, üstünlük/büyüklenmecilik, sömürücülük/hak iddia etme (kişiler arası ilişkilerde manipülasyon, başkalarından yararlanma).

Raskin ve Terry ise 1988 yılında yaptıkları bir araştırmada narsisizme ilişkin yedi temel boyut belirlemişlerdir. Söz konusu boyutlar ve ilişkili oldukları kavramlar şunlardır:

- Otorite: Hakimiyet, iddialılık, liderlik, eleştiricilik, özgüven
- Teşhircilik: Gösteriş merakı, heyecan arama, dışa dönüklük, dürtüleri denetim altına alamama
- Sömürücülük: İsyankarlık, uyumsuzluk, düşmanlık, başkalarına karşı ilgi ve hoşgörü eksikliği
- Hak iddia etme: Hırs, güç ihtiyacı, baskınlık, düşmanlık, kabalık, özdenetim ve başkalarına karşı tolerans eksikliği
- Kendine yeterlilik: İddialı olma, bağımsızlık, özgüven, başarı ihtiyacı
- Üstünlük: Statü kapasitesi, toplumsal olarak var olma, özgüven, narsistik ego şişkinliği
- Kendini beğenme: Fiziksel olarak çekici olduğunu düşünme ve başkalarının da böyle düşündüğüne inanma (Atay, 2010).

Narsist bireylerde her bir boyutun gelişmişlik derecesinin farklılık gösterdiğini belirten Atay (2010) bu nedenle toplumsal yaşamda ya da iş dünyasında, farklı kişilik özelliklerine sahip gibi görünen, aslında narsistik kişilik özellikleri sergileyen kişilerle karşılaşmanın olası olduğuna işaret etmektedir. Narsisizmin alt boyutlarıyla değişik kişilik özellikleri arasındaki ilişkileri inceleyen çok sayıda görgül çalışma bulunmaktadır (bkz; Atay, 2010).

Alt boyutları da dikkate alındığında hakimiyet, sömürücülük ve üstünlük gibi özelliklere sahip bireylerin kendilerine yönelik olumsuz davranışlara tepki göstermeleri ve bu tür durumlarda öç alma duygularının ortaya çıkması ve bağışlama eğilimlerinin de düşük olması beklenebilir. Söz konusu denence araştırma kapsamında sınanacak olup, izleyen bölümde konuya ilişkin görgül çalışmalardan söz edilmektedir.

1.5.4.Narsisizm, Öç Alma ve Bağışlama Arasındaki İlişkiler

Narsistik kişilik özelliklerine sahip bireyler, narsistik özelliklere sahip olmayan bireylerle karşılaştırıldıklarında daha fazla toplumsal ilişki kuruyor olmasalar bile, kurdukları olumsuz nitelikteki ilişki sayısı daha fazla olabilir (Rhodewalt, Madrian ve Cheney, 1998). Olumsuz davranışlarla karşılaşıldığında ortaya çıkan narsistik işleyiş, narsistik kişilik özelliklerine sahip bireylerin büyüklenmeci bir benlik imgesi yapılandırma ve sürdürmeye ilişkin zihinsel uğraşlarının toplumsal ve psikolojik işlevselliklerini nasıl etkilediğinin gözlemlenmesi açısından yararlı bir çerçeve sağlamaktadır (McCullough, Emmons, Kilpatrick ve Mooney, 2002).

Narsistik kişilik özelliklerine sahip bireyler edim ve yetkinliklerine yönelik olumsuz geri bildirimlere öfke ve saldırganlıkla tepki vermek eğilimindedirler (Raskin ve Terry, 1988; Rhodewalt ve Morf, 1998). Benzer biçimde, benlik saygılarını tehdit eden kişilere yönelik saldırganca tepkilerde bulunma olasılıkları da daha yüksektir (Bushman ve Baumeister, 1998). Kendileriyle ilgili güçlü, zeki ve güzel bir benlik imgesi oluşturmakla ilgili zihinsel uğraşları nedeniyle, bu benlik

imgesinden uzaklaşmalarını sağlayacak durumlarıyaşamaları kişisel zararlarla ilgili daha büyük bir etki yaratmaktadır (McCullough ve ark, 2002).

McCullough ve ark. (1998) tarafından yapılan bir araştırmada, benlik saygısı ile kaçınma ve öç alma güdülerinde olumsuz ilişkiler bulunurken, narsisizm, kaçınma ve öç alma güdülerinde olumlu ilişkiler ortaya çıkarılmıştır. Pek çok farklı çalışmada narsistik kişilik özellikleri ile bağışlama arasında olumsuz ilişkilerin bulunduğu, narsistik kişilik özellikleri daha yüksek olan katılımcıların bağışlama eğilimlerinin daha düşük olduğu ortaya konmuştur (Emmons, 2000; Brown, 2004; Eaton, Struthers ve Santelli, 2006; Exline ve ark, 2004).

Brown (2004) narsisizm, öç alma ve bağışlama eğilimi arasındaki ilişkileri incelediği bir araştırmada, bağışlama eğiliminin öç alma duygusu ile ilişkili ancak farklı yapılar olduğu yönündeki tartışmalara görgül destek sağlamıştır. Brown'a (2004) göre bağışlama eğilimi yüksek kişilerin öç almacı/kinci olmadıkları ileri sürülebilir, fakat bağışlama eğilimi düşük olan insanların kinci/öç almacı olup olmadıkları yönünde bir iddiada bulunulamaz. Araştırma, bağışlama eğilimi yüksek olan kişiler için narsisizm ve öç alma duygusu arasında bir ilişkinin bulunmadığını, buna karşın bağışlama eğilimi düşük olan kişiler için narsisizmin öç alma duygularını yordadığını ortaya koymuştur. Bulgulara göre öç alma duygusu en yüksek olan kişiler; bağışlama düzeyi düşük, narsisizm düzeyi yüksek olan kişilerdir. Bu sonuçlar, bağışlama ve öç almanın birbirine zıt yapılar olmadığına işaret etmektedir (Brown, 2004).

Bushman ve Baumeister (1998) narsisizm, öfke ve saldırganlık arasındaki bağları, narsistik kişilik özelliklerine sahip bireylerin karşılık vermeyi engelleme konusundaki yetersizlikleriyle açıklamışlar bu durumun da dürtü denetimi ve empati

konusundaki eksikliklerden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Rhodewalt ve Morf (2001) narsisizme ilişkin dinamik bir benlik düzenleme (özdüzenleme/self regulation) modeli geliştirmişlerdir. Buna göre, narsistik benlik, benlik bilgisi, benlik değerlendirmesi ve benlik düzenlemesi süreçlerini içermektedir ve tüm bu sürecin çekirdeğini oluşturan şey, büyüklenmeci ancak aynı zamanda kırılgan ve dalgalanmalar karşısında incinebilir olan benlik imgesinin sürdürülmesi isteğidir. Bu model çerçevesinde değerlendirilecek olursa, narsisizm, öfke ve saldırganlık arasındaki bağlar, büyüklenmeci benlik görünümünün yapılandırılması ve sürdürülmesine ilişkin zihinsel uğraşla güdülenen benlik düzenlemesi sürecini yansıtıyor olabilir. Bir diğer deyişle, narsistik kişilik özelliklerine sahip bireylerin yüksek düzeyde olumlu benlik imgelerini desteklemek için gösterdikleri zihinsel uğraş, günlük yaşamlarındaki kişiler arası ilişkilerde, özellikle de bu ilişkiler büyüklenmeci benlik imgeleri açısından tehdit oluşturuyorsa, güvenme/alınma eşiklerinin düşmesini sağlıyor olabilir (McCullough ve ark., 2002)

Bu önerme, narsistik kişilik özelliklerine sahip bireylerin toplumsal dünyaya diğer insanların eylemlerine ilişkin yüksek bir duyarlılıkla yaklaştıklarını ileri sürmektedir. Rhodewalt ve arkadaşları (1998) narsistik kişilik özelliklerine daha fazla sahip olan kişilerin daha az narsistik kişilik özelliğine sahip olanlarla karşılaştırıldığında günlük yaşamlarındaki benlik saygılarının günlük kişiler arası etkileşimlere daha fazla bağımlı olduğunu ortaya koymuşlardır. Bir başka çalışmada ise (Rhodewalt ve Morf, 1995) Narsistik Kişilik Envanteri puanlarının Cook-Medley Düşmanlık Ölçeği puanlarıyla yüksek düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür, bu durumun da diğerlerine karşı alaycı/küçümseyen (cynical) bir güvensizliği yansıttığı ileri sürülmüştür (Rhodewalt, 2001).

McCullough ve ark. (2002) da dūřmanlık ve narsisizm arasındaki ilişkiyi yorumlarken narsistik kişilik özelliklerine sahip bireylerin dūřmanca bir yükleme yanlılığına sahip olma eğilimlerinin yüksek olabileceğini belirtmişler, bu nedenle de, çođu kez kendilerini olayların mağduru olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Araştırmacılar bu durumu, narsistik kişilik özelliklerine sahip bireylerin olumsuz kişiler arası ilişki olaylarına yönelik yüksek duyarlılıkları ve benlik sunumlarıyla ilgili geçmiş uğraşlarının zarar görmesi ile açıklamış, ancak genellikle, diğerleriyle karşılaştırdıklarında daha fazla sayıda olumsuz ilişki deneyimine sahip olmalarının da bu duyarlılıkta etkili olduğunu ileri sürmüşlerdir.

nemli bir kişilik özelliği olarak narsisizm ve narsistik eğilimlerin bağışlamanın psikolojisi ile ilişkili değişik alanlarda etkin hale gelmesi beklenebilir. Narsisizm alçakgönüllülük, empati ve büyüklenmecilik gibi bağışlamayla ilişkili kişilik özelliklerini kapsayan merkezi bir örgütleyici kavram olarak işlev görebilir. Narsisizm kavramını kuşatan zengin kuramsal ađ, narsisizmin bağışlama sürecini hangi yollarla etkilediğinin anlaşılmasına olanak sağlayabilir. Benzer biçimde bağışlama kavramı da narsistik dinamiklerin anlaşılmasında merkezi konumdadır. Narsistik olarak incinebilir, kırılma konusunda çok duyarlı bir bireyin, gerçek ya da kendisinin algıladığı biçimiyle saygısızlığa/ihlale (violation) karşı uyumsuz duygusal tepkiler ve kişilerarası davranışlar yaratacak ve/ya da sürdürecek biçimde tepki vermesi olasıdır (Emmons, 2001).

Brandsma (1982) bağışlama sürecinin özellikle de narsistik kişilik özelliklerine sahip bireyler açısından nasıl işlediğini özetlemiştir. Bir kişi, kendisine yönelik bir yanlış/hata yapıldığında, adalet duygusuyla ilgili bir ihlal yaşar. Kırılan kişi benlik saygısı kaybı yaşar ve bunu kendisini, kendisine bu yanlışı yapan kişiden

ve ardından gelen ego tehdidinden korumak üzere öfke tepkisi izler. Yanlış yapan kişiye verilecek olası üç tepki öç alma/karşılık verme, tarafsızlık/tepkisizlik (neutrality) ve bağışlamadır. Bağışlamak için, kişi yanlış yapan kişinin duygusunu anlamalıdır, bu daha az tehdit hissetmesine ve daha fazla empati duygusuna olanak sağlar. Brandsma'ya (1982) göre bu durum kendine karşı alçakgönüllü olmayı ve büyüklenmecilikten vazgeçmeyi (en azından geçici olarak) gerektirir. Bağışlama ayrıca diğerlerinin kendi gereksinimlerinin ışığında görüldüğü benmerkezci konumdan uzaklaşmayı ve yanlış davranışta bulunmuş olan kişinin bu davranışta bulunmak için sahip olduğu dürtülere, gereksinimlere ve gerekçelere ilişkin bir içgörü geliştirmeyi gerektirir. Diğer bir deyişle, kişi diğerinin davranışına ilişkin daha empatik bir yaklaşım benimser. Bağışlama sürecinin üçüncü ve sonuncu adımı ise “karşılık verme/öç alma” seçeneklerini boşvermeyi (örn; öç alma) içerir. Tüm bu adımlar narsistik bireyler için başa çıkılamaz olabilir.

Narsistik kişilik özelliklerine sahip bireyler, bağışlama süreci altında yatan psikolojik dinamikler nedeniyle bağışlama konusunda yetersiz kalabilirler. Görece yetişkin bir ego gelişimi bağışlama becerisi için önkoşuldur. Narsistik bireyler bağışlama için gerekli yetiden yoksun gibi görünmektedirler. Erken çocukluk dönemi deneyimleri nedeniyle, dürtüleri ve duyguları düzenleyen içsel beceriler, etkili çatışma çözme stratejilerini geliştirmek ve sorunlu kişiler arası ilişkilerin üstesinden başarıyla gelebilmekten kaynaklanan yetkinlik duygusu eksiktir (Millon, 1998). Derin acılar bu öfkeli bireyleri bağışlama yönünde herhangi bir girişimde bulunmaktan alıkoyabilir (Davidson, 1993). Bağışlamak için, bir kişinin az miktarda da olsa toplumsal bir ilgiye sahip olması, bir ilişkideki işlevsizlikte kendi rolünü

kabul etmeye isteklilik duyma ve uzlaşmaya güdülenebilmek için diğerlerine empati duyabilmesi gerekir (Emmons, 2000).

Bir ilişkinin yeniden yapılandırıldığı onarım süreci yanlış yapan kişinin suçunu kabul etmesi ve özür dilemesi ardından kolaylaşabilir. Narsistik özelliklere sahip kişiler ise suçluluğu kabul etmek eğiliminde değildirler (Gramzow ve Tangney, 1992) bu nedenle de özür dilemeleri olasılığı da düşüktür. Onarım süreci narsistik süreçler işlediğinde farklı bir biçim alır. McWilliams ve Lependorf 'un (1990) narsistik bireylerde pişmanlığın yadsınmasına ilişkin uzun bir açıklamaları vardır. Araştırmacılar, narsistik zihinsel uğraşlara sahip kişiler için örgütlenmeyi geçersiz kılan şeyin diğer insanlarla ilişkilerinin niteliği değil, “kendine bağlılık” ve “kendini kabul”e ilişkin içsel duygularının korunması olduğunu ileri sürmüşlerdir. Emmons (2000) da kusursuzluk yanılısamalarını sürdürmesi istekleri nedeniyle narsistik özelliklere sahip kişilerin pişmanlıkla ilgili içten ifadeler kullanmakta yetersiz kaldıklarını ileri sürmüştür. Özür dileme, doğası gereği yalnızca kişinin tam anlamıyla kusursuz olmadığını kabulünü değil, üstelik gerçekten bir kusurunun bulunduğunu da kabul etmesini gerektirir. Bu durumda bir özür dileme söz konusu ise bu ilişkiyi onarmaktan çok kişinin kendi kusursuzluk yanılısamasının onarımı içindir. Özür dilemeler çoğunlukla kendini haklılaştırmanın ötesinde, suçlamanın yönünü değiştirmek üzere yapılan savunucu manevralardır. Diğer yandan, narsistik kişiler kendilerini suçlama yoluna girebilirler ki bunlar abartılı olabilmekle birlikte, içtenlikli görünen özür dileme biçimleridir (“Bunu yaptığımı inanamıyorum”, “Korkunç bir insan olduğumu düşünüyor olmalısın”, “Beni asla bağışlamazsan seni suçlamam”). Elbette tüm bunlar işlenmiş olan suça karşın narsistik bireyin hala kusursuz olduğuna ilişkin diğerlerinden güvence alması amacına yöneliktir

(Emmons, 2000). Yapılan yanlışa suçluluk yerine, utanç açısından bakılması narsistik bireylerin bağışlanmak için uğraş vermelerinde daha etkili bir stratejidir (Pembroke, 1998). Tüm bu göstergelerden yola çıkıldığında; narsisizm gibi psikodinamik bir kavramın kuram ve bağışlama araştırmalarıyla bütünleştirilmesi davranışın her zaman görüldüğü gibi olmadığının kanıtı olarak değerlendirilebilir (Emmons, 2000).

Çalışmalar, bağışlama eğilimi ile öç alma eğiliminin birbiriyle ilişkili ancak birbirinden farklı kavramlar olduğunu göstermektedir. Her ne kadar bağışlama eğilimi yüksek kişilerin öç alma eğilimlerinin yüksek olmaması beklense de, bağışlama eğilimi düşük kişilerin de öç alma eğilimlerinin yüksek olmaması olasıdır. Yüksek düzeyde öç almacı ve bağışlayıcı olmayan kişileri düşük düzeyde öç almacı ve bağışlayıcı olmayan kişilerden ayıran özelliğın narsisizm olduğu gösterilmiştir (Brown, 2004). İki yüz kırk sekiz üniversite öğrencisi üzerinde yapılan bir araştırmada bağışlama eğilimi, narsisizm, global benlik saygısı ve öç alma ölçekleri kullanılmıştır. Bulgular narsisizm düzeyi yüksek kişiler arasında bağışlama eğilimi daha düşük kişilerin öç alma eğilimlerinin daha yüksek olduğunu, ek olarak narsisizm düzeyi düşük kişiler arasında ise bağışlamanın öç almakla daha düşük düzeyde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Daha öç almacı kişilerin bağışlama düzeylerinin düşük ve narsisizm düzeylerininse yüksek olduğu ortaya konulmuştur, ancak söz konusu bulgular cinsiyet farklılıklarından ve sağlıklı benlik saygısı düzeyinden bağımsızdır (Brown, 2004).

Strelan (2007) narsisizm ile kendini bağışlama, durumu bağışlama ve diğerlerini bağışlama arasındaki ilişkiyi suçluluk, özgüven ve uzlaşmacılık

değişkenleri temelinde araştırmıştır. Araştırma narsisizmle kendini bağışlama arasında olumlu, suçluluk duygusu arasında ise olumsuz bir ilişkinin bulunduğunu ortaya koymuştur. Narsisizm ölçeğinin hak iddia etme alt ölçeğinin ayrıca puanlanıp çözümlendiği araştırmanın bulguları hak iddia eden narsistik kişilerin diğerlerini bağışlama eğilimlerinin daha düşük olduğunu ve bu ilişkinin utanç ve özgüven değişkenleri kontrol edildiğinde de aynı biçimde ortaya çıktığını göstermiştir. Söz konusu bulgu hak iddia etme ile diğerlerini bağışlama arasındaki güçlü ilişkiyi ortaya koyan Exline, Baumeister, Bushman, Campbel ve Finkel'in (2004) bulgularıyla tutarlıdır. Ek olarak, Strelan (2007) hak iddia etmenin diğerlerini bağışlamamakta, üstünlük ya da kendini yüceltme isteğinden daha etkili bir öge olabileceğini belirtmiştir. Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu da hak iddia etme ile bağışlama arasındaki ilişkide uzlaşmacılığın aracı değişken işlevi görmesidir. Bulguyu narsistik kuramın savlarıyla açıklayan Strelan (2007) hak iddia etmenin kişiler arası bir odağının olduğunu, narsistik kişilik özelliklerine sahip kişiler için bu odağın ilişkinin niteliğinden çok, kendilerinin ilişkiden kazanımları üzerinde olduğunu belirtmektedir.

Görgül çalışma sonuçları da göz önünde bulundurularak, bu çalışmada da narsistik kişilik özelliklerinin öç alma ve bağışlama eğilimlerinin anlamlı yordayıcısı olduğu denencesi sınanacaktır.

1.6.Araştırmanın Amacı ve Denenceleri

Bağışlamaya istekliliği yordayan değişkenler üzerine odaklanan bu çalışmanın iki genel amacı vardır. Birinci amaç, bağışlama eğilimini, öç almayı ve

adalete duyarlılığı yordayan değişkenlerin görelî önem sıralarıyla belirlenmesidir. İkinci amaç ise beş faktör kişilik özellikleri, narsistik kişilik özellikleri, bağışlama eğilimi, öç alma ve adalete duyarlılık arasındaki ilişkilerin sınanmasıdır.

Alanyazında beş faktör kişilik özellikleri ve narsistik kişilik özellikleri ile bağışlama eğilimi ve öç alma arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalar (Ashton ve ark.,1998; McCullough & Hoyt, 1999; Balliet, 2009; Ashton ve ark.,1998; Berry ve ark., 2001; Ross, Kendall, Matters, Mark, Rye ve Wrobel, 2004; Eaton, Struthers, ve Santelli, 2006) yer almaktadır, ancak ülkemizde bu konuda yapılmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Adalet duyarlılığın mağdur boyutu konusunda da ülkemizde bir çalışma bulunmamakta, alanyazın incelendiğinde yurt dışında da bağışlama ile adalet duyarlılık arasındaki ilişkiyi inceleyen tek çalışma olduğu (Gerlach ve ark., 2012) görülmektedir. Genel bir eğilim olarak bağışlamaya istekliliği değerlendiren, öyküsel bir ölçme aracı olan Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği ve Adalet Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu'nun Türkçe'ye uyarlanması alanyazına katkı sağlayacağı, bağışlamayı ve öç almayı adalet duyarlılık gibi sosyal psikolojik bir olgu çerçevesinde incelemenin bağışlama ve öç almanın doğasını anlamak açısından yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Kişilik kuramcıları ve araştırmacıları uyumlu kişilerin bağışlama eğilimlerinin daha yüksek, kin tutma eğilimlerininse daha düşük olduğunu (Ashton ve ark.,1998; McCullough ve Hoyt, 1999), diğerleriyle daha yüksek düzeyde empati kurduklarını ortaya koymuşlardır (Tangney, 1999). Bu bulgu Exline, Baumeister, Bushman, Campbell ve Finkel (2004) tarafından yapılan çalışma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Dolayısıyla uyumluluk ile bağışlama arsında olumlu yönde bir ilişkinin olması beklenmektedir.

Denence 1a: Duygusal tutarsızlık, narsisizm, öç alma ve adalete duyarlılığın mağdur boyutu bağışlamaya istekliliği olumsuz yönde yordamaktadır

Denence 1b: Duygusal tutarsızlık, narsisizm ve adalete duyarlılığın mağdur boyutu öç almayı olumlu yönde yordamaktadır.

Denence 1c: Uyumluluk öç almayı olumsuz yönde yordamaktadır.

Adalet duyarlılığı olumlu yönde yordaması beklenen bir diğer değişken de narsisizmdir. Mağdur duyarlılığı, kişinin kendi aleyhindeki adaletsizlik durumlarına güçlü duygusal tepkileri ve tekrarlayıcı düşünceleriyle nitelenmektedir (Schmitt, Baumert, Gollwitzer ve Maes, 2010). Ayrıca mağdur boyutunda adalet duyarlılık sömürülme korkusunu içermekte, bu durum da kişinin kendisine karşı adil davranılma konusundaki kaygısını yansıtmaktadır (Schmitt ve ark., 2005). Diğer bir deyişle mağdur duyarlılığı yüksek olan kişiler diğerleri ile ilgili adaletten çok kendileri ile ilgili adaletle ilgilidirler (Gollwitzer, Schmitt, Schalke, Maes ve Baer, 2005; Schmitt ve ark., 2005). Emmons (1987) narsisizme ilişkin dört farklı boyut tanımlamıştır: liderlik/otorite (lider olmaktan zevk alma), kendine hayranlık (fiziksel görünüm ve kişiliğine hayranlık duyma) kendisiyle ilgililik, üstünlük/büyüklenmecilik, sömürücülük/hak iddia etme (kişiler arası ilişkilerde manipülasyon, başkalarından yararlanma). Alt boyutları da dikkate alındığında hakimiyet, sömürücülük ve üstünlük gibi özelliklere sahip bireylerin kendilerine yönelik olumsuz davranışlara tepki göstermeleri ve bu tür durumlarda öç alma duygularının ortaya çıkması ve bağışlama eğilimlerinin de düşük olması beklenebilir. Söz konusu denence araştırma kapsamında sınanacak olup, izleyen bölümde konuya ilişkin görgül çalışmalardan söz edilmektedir.

Denence 1d: Duygusal tutarsızlık ve narsisizm adalete duyarlılığı olumlu yönde yordamaktadır.

Denence 1a,1b,1c,1d'deki ilişki beklentileri dikkate alınarak, araştırmada yer alan kişilik özellikleri, adalete duyarlılık, öç alma ve bağışlamaya isteklilik değişkenleri arasındaki ilişkileri daha ayrıntılı inceleme olanağı verecek ve aracılık ilişkilerini ortaya çıkaracak çözümlenmelerin yapılması hedeflenmektedir. Duygusal tutarsızlık ile bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkide öç alma ve adalete duyarlılığın aracı rol üstlenmesi, ayrıca adalete duyarlılığın mağdur boyutu ile bağışlamaya isteklilik arasında da öç almanın aracılık rolünün bulunması beklenmektedir. Brown (2004) narsisizm, öç alma ve bağışlama eğilimi arasındaki ilişkileri incelediği bir araştırma sonucunda, bağışlama ve öç almanın birbirine zıt yapılar olmadığını ortaya koymuştur. Bağışlama eğilimi yüksek kişilerin öç almacı olmadıkları ileri sürülebilir, fakat bağışlama eğilimi düşük olan insanların öç almacı olup olmadıkları yönünde bir iddiada bulunulamaz (Brown, 2004). Dolayısıyla öç almanın kişilik özellikleri ile bağışlama eğilimi arasında aracılık rolünün olabileceği düşünülebilir. Bu nedenle de, alanyazında öç alma (Sheppard ve Boon, 2012; Lee ve Ashton, 2012; Ysseldyk ve ark., 2007), bağışlama (Ashton ve ark., 1998; Berry ve ark., 2001; McCullough ve ark., 2001; Mc-Cullough ve Hoyt, 1999) ve adalete duyarlılıkla (Schmitt ve ark., 2005) ilişkili olduğuna dair görgül kanıtlar bulunan duygusal tutarsızlık değişkeninin bağışlama eğilimi ile arasındaki ilişkide öç almanın aracı rolünün olup olmadığının sınanması amaçlanmıştır.

Adalet duyarlılıkla bağışlama eğilimi arasında olumsuz yönde bir ilişki bulunduğu ilişkin bulgu (Gerlach ve ark., 2012) ve adalet duyarlılığın duygusal tutarsızlık ile olumlu yönde anlamlı bir ilişkisinin olması (Schmitt ve ark., 2005) da

dikkate alındığında, adalete duyarlılığın bağışlama istekliliği ile duygusal tutarsızlık arasında aracı bir rol üstlenmesi olası görünmektedir. Bu nedenle duygusal tutarsızlık değişkeni ile bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkide öç almanın aracı rolünün sınanması amaçlanmaktadır.

Adalete duyarlılığın mağdur boyutunun geçmiş deneyimlerle oluştuğu (Wijn ve Van den Bos, 2010) ve bir tür kişilik özelliği olarak değerlendirilebileceği (Schmitt ve ar., 2005) yönündeki savdan yola çıkarak adalete duyarlılık ile bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkide öç almanın aracı rolünün de sınanması uygun görünmektedir. Böylelikle söz konusu yapılar arasındaki ilişkinin daha ayrıntılı biçimde ortaya konabileceği düşünülmektedir.

Denence 2a: Duygusal tutarsızlık ile bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkiye öç alma ve adalete duyarlılık aracılık etmektedir.

Denence 2b: Adalete duyarlılıkla bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkiye öç alma aracılık etmektedir.

2.BÖLÜM

YÖNTEM

2.1.Ön Çalışma

Araştırma ön çalışma ve asıl çalışma olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. Asıl çalışmada kullanılacak olan Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği (DeShea, 2003) ve Adalete Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu'nun (Schmitt ve ark., 2005) uyarlamasını yapmak üzere bir ön çalışma gerçekleştirilmiştir. Uyarlaması yapılan ölçekler asıl çalışma için yürütülen araştırmada kullanılmıştır.

2.1.1. Ön Çalışma Örneklemi

Araştırmaya İzmir ilinde yaşayan ve Ege Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 153 üniversite öğrencisi katılmıştır. Uygulanan tüm ölçeklerin puanları z puanına dönüştürüldükten sonra uç değerlere sahip olduğu belirlenen 2 katılımcı çözümlene dışında bırakılmış ve çözümlene 151 katılımcıyla sürdürülmüştür.

70 erkek ve 81 kadın katılımcıdan oluşan örnekleme erkek katılımcıların yaş ortalamaları 21,92 (S=1.97), kadın katılımcıların yaş ortalamaları ise 22,22 'dir (S=1.16). Katılımcılara ilişkin özellikler Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3.Ön çalışma örnekleminin demografik özellikleri

	Kadın	Erkek	Toplam
Yaş			
18-20	13 (%41.9)	18 (%58.0)	31 (%20.5)
21-23	61 (%60.4)	40 (%39.6)	101(%66.9)
24-26	7 (%36.8)	12(%63.1)	19(%12.6)
Bölüm			
Sosyal Bilimler (Psikoloji-Felsefe-Coğrafya-PDR-İktisat- Uluslararası İlişkiler)	50 (%56.8)	38(%43.1)	88(%60.3)
Fen Bilimleri (Tıp-Bilgisayar Öğretmenliği-Fen Bilimleri Öğretmenliği)	31 (%49.2)	32 (%50.7)	63(%41.7)
Sınıf			
1. Sınıf	11 (%40.7)	16 (%59.2)	27(%17.8)
2. Sınıf	8 (%53.3)	7 (%46.6)	15(%9.9)
3. Sınıf	41 (%65.0)	22 (%34.9)	63(%41.7)
4. Sınıf	21 (%45.6)	25 (%54.3)	46(%30.4)
Anne Eğitim Düzeyi			
Okur yazar değil	5 (%26.3)	14 (%73.6)	19(%12.5)
Okur yazar	5 (%45.4)	6 (%54.5)	11(%7.2)
İlkokul	30 (%55.5)	24 (%44.4)	54(%35.7)
Ortaokul	10 (%66.6)	5 (%33.3)	15(%9.9)
Lise	18 (%60.0)	12 (%40.0)	30(%19.8)
Yüksekokul-üniversite	13 (%59.0)	9 (%40.9)	22(%14.5)
Baba Eğitim Düzeyi			
Okur yazar değil	-	7 (%100.0)	7(%4.6)
Okur yazar	2 (%33.3)	4 (%66.6)	6(%3.9)
İlkokul	31 (%59.6)	21 (%40.3)	52(%34.4)
Ortaokul	11 (%50.0)	11 (%50.0)	22(%14.5)
Lise	16 (%53.3)	14 (%46.6)	30(%19.8)
Gelir Düzeyi			
680 TL'den az	5(%55.5)	4(%44.4)	9(%5.9)
681-1000 TL arası	10 (%41.6)	14 (%58.3)	24(%15.8)
1001-1500 TL arası	17 (%68.0)	8 (%32.0)	25(%16.5)
1501-2000 TL arası	17 (%47.2)	19 (%52.7)	36(%23.8)
2001-2500 TL arası	10 (%50.0)	10 (%50.0)	20(%13.2)
2501-3000 TL arası	7 (%63.6)	4 (%36.3)	11(%7.2)
3001-3500 TL arası	3(%60.0)	2(%40.0)	5(%3.3)
3501-4000 TL arası	5(%50.0)	5(%50.0)	10(%6.6)
4001 TL ve üzeri	7(%63.6)	4(%36.3)	11(%7.2)

2.1.2. Veri Toplama Araçları

Ön çalışma kapsamında Türkçe'ye çevrilen Adalet Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu ve Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği'nin güvenilirlik analizi yapılarak iç tutarlılık katsayısı belirlenmiş, geçerliği ise açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri ile sınanmıştır.

2.1.2.1. Demografik Bilgi Formu

Ölçek setinin önünde yer alan formda kısa bir açıklama sunulmuş ve bilimsel amaçlı bir çalışma kapsamında alınmakta olan yanıtların gizli kalacağı, belirtilmiş, çalışmanın amacı genel olarak açıklanmış, ölçeklerin başlarına yönerge eklenmiştir. Demografik bilgi formunda ise cinsiyet, yaş, ailenin ekonomik durumu ve eğitim düzeyine ilişkin demografik bilgiler katılımcılardan isim belirtmeksizin istenmiştir.

2.1.2.2. Adalet Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu (Justice Sensitivity Scale-Victim Form)

Schmitt ve ark.. (2005) tarafından geliştirilen bu ölçek adalet duyarlılığı genel bir eğilim olarak ele almaktadır. Toplam 10 madde içeren ölçek altı basamaklı Likert türü bir ölçektir. Ölçekte her bir madde 1 (Hiç Katılmıyorum) ile 6 (Tamamen Katılıyorum) arasında değerlendirilmekte ve yüksek puan adaletle ilişkin duyarlılığın yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan ise 60'tır. Schmitt ve ark. (2005) tarafından otuz maddelik Adalet Duyarlılık Ölçeği'nin alt boyutu olarak geliştirilmiş olan bu ölçek tek

faktörden oluşmakta olup bir alt ölçek olarak sınıflandırılmış, iç tutarlık katsayısı .95 olarak rapor edilmiştir.

Türkçe'ye uyarlaması araştırmacı tarafından yapılan ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yürütmek için öncelikle ölçekteki her bir madde için birer karşılık önerilerek Türkçeye çevrilmiş, daha sonra bu çeviriler, psikoloji bölümlerinde öğretim üyesi olan üç yargıcı tarafından Türkçe çevirisi ve ilgili özelliği ölçebilme yeterliği açısından değerlendirilmiştir. Yargıcıların üzerinde görüş birliğine vardıkları maddeler seçilerek ölçeğin Türkçe formu hazır hale getirilmiştir. Ölçeğin psikometrik özellikleri, iç tutarlık katsayısı hesaplanarak ve açımlayıcı ile doğrulayıcı faktör çözümlenmeleri yapılarak incelenmiştir.

Analizlere geçilmeden önce ölçekten alınan puanların dağılımının normallik, doğrusallık ve varyansların homojenliği sayıltılarını karşılayıp karşılamadığı sınanmıştır. Ölçekten elde edilen puan ortalaması 40.81 standart sapma ise 7.49 dur.

Güvenirlik çözümlenmesi sonucunda ölçeğin Cronbach alfa içtutarlılık katsayısı .82, iki yarım güvenilirlik çözümlenmesine göre Guttman Split-half katsayısı ise .76 olarak bulunmuştur. Madde toplam puan korelasyonları ise .34 ile .59 arasında değişmekte olup, Çizelge 4'te izlenebilir.

Yapı geçerliğini belirlemek amacıyla ölçeğe Varimax döndürmesiyle Temel Bileşenler Çözümlemesi uygulanmıştır. Faktör çözümlenmesine alınan değişkenlerin (maddelerin) kaç faktörde toplandığını belirlemek amacıyla öncelikle özdeğerlere (Eigenvalue) ve değişkenliğin (varyansın) açıklanan yüzdelerine bakılmıştır. Varimax rotasyon ile temel bileşenler çözümlenmesi uygulandığında, ölçeğin iki faktörlü bir yapı gösterdiği görülmüştür. Ancak yazındaki bulgular göz önüne alınarak (Schmitt ve ark., 2005) açımlayıcı faktör çözümlenmesi tek faktör ile

yürütülmüş, ölçeğin tek faktörle değişkenliğin %39'unu açıkladığı, maddelerin faktör yüklerinin de .45_'le .69 arasında değiştiği belirlenmiştir. Çizelge 4'te her maddenin faktör yükleri ve madde-test korelasyonları faktör yükünün büyüklüğüne göre verilmiştir.

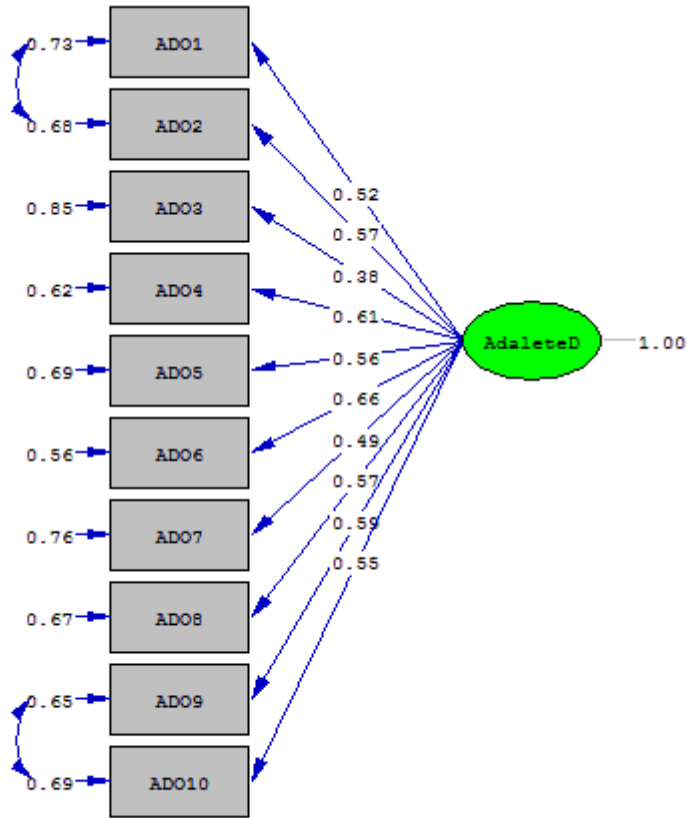
Çizelge 4. Adalet Duyarlılık Ölçeği Maddelerinin Varimax Rotasyon ile Gerçekleştirilen Tek Faktörlü Çözümlemesinden Elde Edilen Faktör Yükleri ile Madde Toplam Puan Korelasyonları

ADÖ Maddeleri	Faktör Yükleri	Madde-Toplam Puan Korelasyonları
madde6	0.692	0.587
madde9	0.676	0.566
madde2	0.674	0.561
madde4	0.656	0.537
madde10	0.648	0.534
madde1	0.640	0.512
madde8	0.613	0.498
madde5	0.602	0.489
madde7	0.534	0.423
madde3	0.449	0.343

Adalet Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu'na açımlayıcı faktör çözümlemesinin arkasından LISREL 8.80 (Jöreskog ve Sörbom, 2006) programı ile doğrulayıcı faktör çözümlemesi uygulanmıştır. 151 kişilik örneklem grubundan elde edilen bulgularla ölçeğin tek faktör altında toplanıp toplanmadığı sınıanmıştır . Önerilen değişiklikler (modifikasyonlar) doğrultusunda 1. ve 2. maddelerle 9. ve 10. maddelerin içerikleri de benzeştiği için hata değişkenlikleri (varyasyonları) birbirine bağlanmıştır.

Gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör çözümlemesi, ölçeğin tek faktörlü model uyumunun kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermiştir ($\chi^2(33, N=151)=64.01$, $p<.001$, $GFI=.92$, $AGFI=.87$, $NNFI=.86$, $CFI=.90$, $RMSEA=.08$). Adalet Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu'nun geçerlik çalışması için yapılan doğrulayıcı faktör çözümlemesinden elde edilen diyagram Şekil 2'de verilmiştir.

Model – veri uyumuna ilişkin değerler dikkate alındığında, kurulan modelin veriyle iyi uyum verdiği, bu nedenle ölçeğin yapısal geçerliğe sahip olduğu söylenebilir. Ölçeği oluşturan maddelerin adalete duyarlılık (mağdur duyarlılığı) örtük değişkenini ölçebildiği kabul edilebilir görölmektedir.

şekil 2. Modele İlişkin Standardize Edilmiş Çözömlene Değerlerinin Diyagram Gösterimi

Adalete Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu'nu oluşturan maddelerin istenilen özelliklerde olması, ölçeğin güvenilirliğinin ve geçerliğinin yüksek olması, bu ölçeğin Türkiye'de insanların adalete duyarlılık düzeylerini belirlemede kullanılabileceğini

göstermektedir. Ölçeğin bu özelliklerinin özgün haliyle benzerlik göstermesi, Türkçe formunun Türkiye’de kullanılabileceğini göstermektedir.

2.1.2.3. Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği (Willingness to Forgive Scale)

DeShea (2003) tarafından geliştirilen Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği (Willingness to Forgive Scale) bağışlamaya istekliliği genel bir eğilim olarak ele almaktadır. Toplam 12 öykü içeren ölçek beş basamaklı Likert türü bir ölçektir. Her bir madde, olayın hemen ardından kişinin kendisine zarar veren kişiyi bağışlama konusundaki istekliliğini ölçmeyi amaçlamaktadır. Geliştirildiğinde 39 senaryodan oluşan ölçek, güvenirlik ve geçerlik çalışması sırasında 19 faktör altında toplanmış, yakın ilişki kurulan kişiye ilişkin senaryolar içinden faktör yükü en yüksek olanlar seçilerek ölçek 12 öyküye indirilmiştir.

Ölçeğin her bir maddesi 1 (Hiç istekli olmadım) ile 5 (Tamamen istekli olurum) arasında değerlendirilmekte ve yüksek puan bağışlamaya istekliliğin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 12, en yüksek puan ise 60’tır. İç tutarlık katsayısı DeShea (2003) tarafından.91 olarak verilmiştir.

Türkçe’ye uyarlaması araştırmacı tarafından yapılan ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmasını yürütmek için öncelikle ölçekteki her bir madde için birer karşılık önerilerek Türkçeye çevrilmiş, daha sonra bu çeviriler, psikoloji bölümlerinde öğretim üyesi olan üç yargıcı tarafından Türkçe çevirisi ve ilgili özelliği ölçebilme yeterliği açısından değerlendirilmiştir. Yargıcıların üzerinde görüş birliğine vardıkları ifadeler seçilerek ölçeğin Türkçe formu hazır hale getirilmiştir.

Ölçeğin güvenirliği içtutarlık katsayısı hesaplanarak, geçerliği ise doğrulayıcı ve açıklayıcı faktör çözümlemesi ile sınanmıştır.

Analizlere geçilmeden önce ölçekten alınan puanların dağılımının normallik, doğrusallık ve varyansların homojenliği sayıltılarını karşılayıp karşılamadığı sınanmıştır. Ölçekten elde edilen puan ortalaması 36.40, standart sapma ise 10.41 dir.

Ölçeğin güvenirliği Cronbach alfa ile hesaplanmış ve içtutarlılık katsayısı .83 olarak bulunmuştur. İki yarım güvenirlik çözümlemesine göre Guttman Split-half katsayısı da .77olarak belirlenmiştir. Ölçeğin madde toplam puan korelasyonlarının ise .30 ile .60 arasında değiştiği görülmektedir.

Yapı geçerliğini belirlemek amacıyla ölçeğe Varimax döndürmesiyle Temel Bileşenler Çözümlemesi uygulanmıştır. Faktör çözümlemesine alınan maddelerin kaç faktörde toplandığını belirlemek amacıyla öncelikle özdeğerlere (Eigenvalue) ve değişkenliğin açıklanan yüzdelerine bakılmıştır. Açıklayıcı faktör çözümlemesi sonucunda ölçeğin üç faktörlü bir yapısının olduğu görülmüştür. Çizelge 5 incelendiğinde özdeğerleri 1.00'in üzerinde üç bileşenin olduğu, dolayısıyla ölçeğin üç faktörlü bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Çizelge 5. Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği Maddelerinin Özdeğerleri ve Açıklanan Değişkenlik Yüzdeleri

Bileşenler	Özdeğer	Açıklanan Var. %
Faktör1	4.198	34.982
Faktör2	1.233	10.276
Faktör 3	1.110	9.248

Birinci bileşene ilişkin özdeğerin ikinci ve üçüncü bileşene ilişkin olanlardan en az üç kat daha yüksek olması ve ikinci ve üçüncü ile daha sonrakiler arasında çok fazla bir farkın olmaması ölçeğin tek boyutlu olduğunu göstermektedir (Lord, 1980). Ayrıca çizgi (scree) grafiği incelendiğinde de ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür.

Çizelgeden de anlaşılacağı üzere birinci bileşene ilişkin özdeğer 4.198 iken, ikincisinde 1.233'e, üçüncüsünde 1.110'a düştüğü görülmektedir. Birinci bileşene ilişkin özdeğer ile ikinci bileşene ilişkin özdeğer arasında üç katı geçen bir fark vardır. Bu sonuçlar ölçeğin tek boyutlu olduğuna işaret etmektedir. Birinci faktöre bakıldığında bu faktörün tek başına toplam değişkenliğin % 34.982'sini açıkladığı görülmektedir.

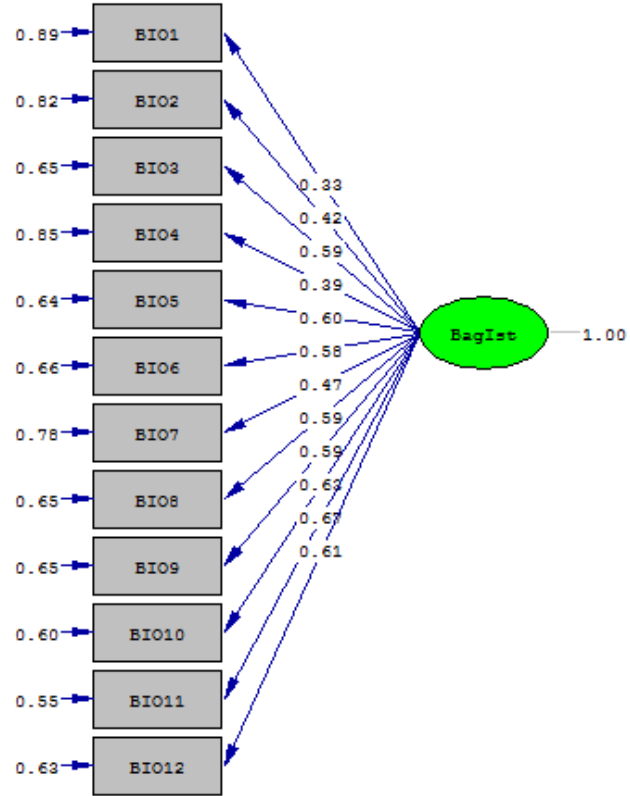
Ölçeğin özgün formunda da üç faktörün bulunduğu ortaya çıkmış ancak ilk faktörün değişkenliğin %39'unu açıkladığı, diğer faktörlerle arasında yüksek farkların olduğu ve kuramsal bir açıklamanın bulunmadığı görülerek ölçek tek faktörlü olarak değerlendirilmiştir (DeShea, 2003) Gerek faktörlerin özdeğerleri arasındaki farklılıklar, gerekse ölçeğin özgün formunun tek faktörlü yapısı göz önünde bulundurularak, açımlayıcı faktör çözümlemesi tek faktör ile yürütülmüş, ölçeğin tek faktörle değişkenliğin %35'ini açıkladığı, maddelerin faktör yüklerinin de .39 ila .70 arasında değiştiği belirlenmiştir. Çizelge 6'da her maddenin faktör yükleri ve madde-test korelasyonları faktör yükünün büyüklüğüne göre verilmiştir.

Çizelge 6. Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği Maddelerinin Varimax Rotasyonu ile Gerçekleştirilen Faktör Çözümlemesi Sonucu Elde Edilen Faktör Yükleri ile Madde Toplam Puan Korelasyonları

	BİÖ Maddeleri Faktör Yükleri	Madde –Toplam Puan Korelasyonları
Madde11	0.698	0.598
Madde10	0.675	0.565
Madde9	0.656	0.552
Madde3	0.648	0.548
Madde5	0.629	0.529
Madde8	0.627	0.516
Madde12	0.623	0.509
Madde6	0.617	0.509
Madde7	0.538	0.436
Madde2	0.480	0.380
Madde4	0.418	0.332
Madde1	0.393	0.298

Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği'nin tek faktörlü bir yapı olarak değerlendirilmesinin uygun olup olmadığına Doğrulayıcı Faktör Çözümlemesi ile de bakılmıştır. LISREL 8.80 (Jöreskog ve Sörbom, 2006) programıyla uygulanan Doğrulayıcı Faktör Çözümlemesi ile 151 kişilik örneklem grubundan elde edilen bulgularla ölçeğin tek faktör altında toplanıp toplanmadığı sınanmıştır .

Örneklem grubundan elde edilen bulguların varyans kovaryans matrisi girdi olarak alınmış ve model maksimum olabilirlik yöntemi ile test edilmiştir. Ölçek maddeleri, varsayılan model doğrultusunda tek faktör altında toplanmıştır. Gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör çözümlemesi ölçeğin tek faktörlü model uyumunun iyi olduğunu göstermiştir ($\chi^2 (54, N=151)=83.06, p<.005, GFI=.92, AGFI=.88, NNFI=.92, CFI=.94, RMSEA=.06$). Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği'nin geçerlik çalışması için yapılan doğrulayıcı faktör çözümlemesinden elde edilen diyagram Şekil 3'te verilmiştir.

Chi-Square=83.06, df=54, P-value=0.00672, RMSEA=0.060

Şekil 3. Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Çözümlemesi'ne İlişkin Standardize Edilmiş Çözümleme Değerlerinin Diyagram Gösterimi

Model – veri uyumuna ilişkin değerlerin tamamı dikkate alındığında, kurulan modelin veriyle iyi uyum sağladığı, bu nedenle ölçeğin yapısal geçerliğe sahip olduğu söylenebilir. Ölçeği oluşturan maddelerin bağışlamaya isteklilik örtük değişkenini ölçebildiği kabul edilebilir görünmektedir.

Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği'ni oluşturan maddelerin istendik özelliklerde olması, ölçeğin güvenilirliğinin ve geçerliğinin yüksek olması, bu ölçeğin Türkiye'de insanların bağışlamaya isteklilik düzeylerini belirlemede kullanılabileceğini

göstermektedir. Ölçeğin bu özelliklerinin onun özgün sürümüyle benzerlik göstermesi, Türkçe formunun Türkiye’de kullanılabileceğini göstermektedir.

Ön çalışma ile uyarlaması yapılmış olan Bağışlama İsteklilik Ölçeği ve Adalet Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu daha sonra yapılan asıl çalışmada kullanılmıştır.

2.2.Asıl Çalışma

2.2.1.Araştırma Örnekleme

Araştırmaya İzmir ilinde yaşayan ve İzmir Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi’nde öğrenim görmekte olan 467 üniversite öğrencisi katılmıştır. Uygulanan tüm ölçeklerin puanları z puanına dönüştürüldükten sonra uç değere (extreme value) sahip olduğu belirlenen 1 katılımcı çözümlene dışında bırakılmış ve çözümlene 466 katılımcıyla sürdürülmüştür.

173 erkek ve 283 kadın katılımcıdan oluşan örnekleme erkek katılımcıların yaş ortalamaları 21,25 (ss=2.34), kadın katılımcıların yaş ortalamaları ise 20,61’dir (ss=1.86). Katılımcıların demografik özellikleri Çizelge 7’de verilmiştir.

Çizelge 7. Asıl çalışma örnekleminin demografik özellikleri

	Kadın	Erkek	Toplam
Yaş			
18-20	142 (%53.0)	60 (%36.6)	207(%46.4)
21-23	22 (%44.7)	92 (%56.1)	218(%48.9)
24-26	5 (%1.8)	10(%6.1)	15(%3.4)
27 ve üzeri	4 (%1.5)	2 (%1.2)	6(%1.3)
Bölüm			
Sosyal Bilimler-Güzel Sanatlar (Psikoloji-Felsefe-Coğrafya-PDR-İktisat- Uluslararası İlişkiler-Güzel Sanatlar)	175(%62.1)	79(%46.7)	256(%55.7)
Fen Bilimleri/Sayısal Bilimler (Tıp-Bilgisayar Öğretmenliği-Fen Bilimleri Öğretmenliği)	107(%37.9)	90(%53.0)	204(%44.3)
Sınıf			
1. Sınıf	121 (%42.9)	69 (%40.6)	198(%43.0)
2. Sınıf	33 (%11.7)	24(%14.1)	57(%12.4)
3. Sınıf	47 (%16.7)	19(%11.2)	66(%14.3)
4. Sınıf	81 (%28.7)	58 (%34.1)	140(%30.4)
Anne Eğitim Düzeyi			
Okur yazar değil	6 (%2.1)	14 (%8.1)	20(%4.3)
Okur yazar	5 (%1.8)	15 (%8.7)	20(%4.3)
İlkokul	75 (%26.4)	41 (%23.8)	119(%25.6)
Ortaokul	36 (%12.7)	19(%11.0)	55(%11.9)
Lise	87 (%30.6)	43 (%25.0)	134(%28.9)
Yüksekokul-üniversite	74 (%26.1)	40(%23.3)	116(%25.0)
Baba Eğitim Düzeyi			
Okur yazar değil	-	1 (%.6)	1(%.2)
Okur yazar	-	3 (%1.8)	3(%.7)
İlkokul	51 (%18.2)	43 (%25.1)	97(%21.1)
Ortaokul	34 (%12.1)	11 (%6.4)	45(%9.8)
Lise	98 (%35.0)	48 (%28.1)	150(%32.6)
Yüksekokul-üniversite	97 (%34.2)	65 (%38.0)	164(%35.7)
Gelir Düzeyi			
1000 TL ve altı	20 (%7.2)	13 (%7.7)	36(%7.9)
1001-2000 TL arası	49 (%17.6)	31 (%18.5)	80(%17.6)
2001-3000 TL arası	76 (%27.3)	47 (%28.0)	123(%27.0)
3001-4000 TL arası	52(%18.7)	34(%20.2)	88(%19.3)
4001 TL ve üzeri	81(%29.1)	43(%25.6)	128(%28.1)

2.2.2. Veri Toplama Araçları

İzmir ilinde yaşamakta olan ve Dokuz Eylül Üniversitesi ve İzmir Üniversitesi'nin değişik bölümlerinde öğrenim görmekte olan 467 üniversite öğrencisi Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği, Narsistik Kişilik Envanteri, Öç Alma Ölçeği, Beş Faktör Kişilik Envanteri Kısa Formu, Adalet Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu ve Demografik Bilgi Formu'ndan oluşan ve yanıtlanması yaklaşık olarak 30-40 dakika süren ölçekler takımını kendini bildirim yöntemiyle doldurmuştur.

2.2.3.1. Demografik Bilgi Formu

Formun başında yer alan bir açıklamada demografik bilgilerin ve çalışma kapsamında alınan yanıtların gizli kalacağı, bunun bilimsel amaçlı bir çalışma olduğu belirtilerek çalışmanın amacı genel olarak açıklanmış, ölçeklerin başlarına yönerge eklenmiştir. Cinsiyet, yaş, ailenin ekonomik durumu ve eğitim düzeyine ilişkin demografik bilgiler katılımcılardan isim belirtmeksizin istenmiştir.

2.2.3.2. Öç Alma Ölçeği (Vengeance Scale)

20 maddeden oluşan Öç Alma Ölçeği Stuckless ve Goranson (1992) tarafından geliştirilmiş 5 dereceli Likert tipi bir ölçektir. Ölçek maddeleri 1 (Hiç katılmıyorum) ile 5 (Tamamen katılıyorum) arasında değerlendirilmekte ve yüksek puan öç alma duygusunun yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 7, en yüksek puan ise 140'tır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması Satıcı, Can ve Akın (2012) tarafından yapılmış olup, iç tutarlılık katsayısının .91, test tekrar test güvenilirlik katsayısının .87 olduğu, madde toplam puanlarının ise .35 ile .67

arasında değiştiği saptanmıştır. Doğrularıcı faktör analizi ile ölçeğin tek faktörlü bir yapı gösterdiği, tek faktörün varyansın %37'sini açıkladığı bulunmuştur.

2.2.3.3.Adalete Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu

Adalete Duyarlılık Ölçeği (Schmitt ve ark., 2005) “mağdur”, “gözlemci” ve “suçlu” (victim, observer, perpetrator) olmak üzere üç farklı forma sahip olup, çalışmada “Mağdur” formu kullanılmıştır. Adalete Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu 6 dereceli Likert tipi bir ölçektir (0=Kesinlikle katılmıyorum; 5=Tamamen katılıyorum) ve 10 maddeden oluşmaktadır. Türkçe'ye uyarlaması ön çalışma kapsamında gerçekleştirilmiş olan ölçeğin içtutarlılık katsayısının .82, iki yarım güvenirlik çözümlemesine göre Guttman Split-half katsayısının ise .76 olduğu bulunmuştur. Madde toplam puanlarının ise .34 ile .59 arasında olduğu görülmüş, ayrıca açımlayıcı faktör çözümlemesi ve doğrularıcı faktör çözümlemesi ile ölçeğin tek faktörlü yapısı desteklenmiştir.

2.2.3.4.Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği

DeShea (2003) tarafından geliştirilen bu ölçek bağışlamaya istekliliği genel bir eğilim olarak ele almaktadır. Toplam 12 öykü içeren ölçek beş basamaklı Likert türü bir ölçektir. Ölçekte her bir madde 1 (Hiç istekli olmazdım) ile 5 (Tamamen istekli olurum) arasında değerlendirilmekte olup, yüksek puan bağışlamaya istekliliğin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 12, en yüksek puan ise 60'tır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı DeShea (2003) tarafından .91 olarak bildirilmiştir. Türkçe'ye uyarlaması araştırmacı tarafından ön çalışma

kapsamında gerçekleştirilmiş olan ölçeğin içtutarlılık katsayısı .83 olarak bulunmuş, madde toplam puanlarının ise .29 ile .62 arasında değiştiği görülmüş, ayrıca açımlayıcı faktör çözümlemesi ve doğrulayıcı faktör çözümlemesi ile ölçeğin tek faktörlü yapısı desteklenmiştir.

2.2.3.5.Narsistik Kişilik Envanteri Kısa Formu (Narcissistic Personality Inventory-Short Form)

Raskin ve Terry (1988) tarafından geliştirilen 40 maddelik Narsistik Kişilik Envanteri'nin kısa formu Ames, Rose ve Anderson (2006) tarafından geliştirilmiş olup, 16 madde içermektedir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması Atay (2009) tarafından yapılmış ve güvenirlik katsayısı .63 olarak bulunmuştur. Ölçek "Otorite", "Sömürücülük", "Hak İddia Etme", "Kendine Yeterlilik", "Üstünlük", "Teşhircilik" olmak üzere altı alt ölçekten oluşmaktadır.

2.2.3.6.Beş Faktör Kişilik Envanteri Kısa Formu (Big Five Personality Inventory-Short Form)

Beş Faktör Kişilik Envanteri (BFKÖ) Benet, Martinez ve John (1998) tarafından geliştirilmiştir, 44 maddeden oluşmaktadır ve beş kişilik faktörünü ölçmektedir. Ölçek beşli Likert türünde puanlanmaktadır ve uluslararası bir çalışma kapsamında Sümer, Lajunen ve Özkan (2005) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Gelişime Açıklık (Openness), Uyumluluk (Aggreeableness), Özdisiplin (Self Conscientiousness) Dışadönüklük (Extraversion) ve Duygusal Tutarsızlık (Neuroticism) olmak üzere beş alt ölçekten oluşan envanterde her bir alt ölçekten

alınan yüksek puanlar, bireyin o kişilik özelliğini yüksek düzeyde taşıdığını göstermektedir. Türk örnekleme için yapılan çalışmada alt ölçekler için Cronbach alfa değerleri .64 ile .77 arasında değişmektedir (Sümer ve ark., 2005).

2.3.İşlem

Asıl çalışmada İzmir Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde öğrenim görmekte olan 467 üniversite öğrencisinden veri toplanmış, veriler bilgisayar ortamında SPSS ve LISREL programları kullanılarak çözümlenmiştir.

3. BÖLÜM

BULGULAR

Çözümlemelere (analizlere) geçmeden önce verilerin çok değişkenli istatistik çözümleme sayıltılarını karşılayıp karşılamadığına bakılmıştır. Yapılan normallik, doğrusallık, varyansların ayrılığı ve çok değişkenli aşırı değer çözümlenmeleri sonucunda bir katılımcı çözümleme dışı bırakılmıştır. Bundan sonra yapılan tüm çözümlenmeler 466 katılımcı üzerinden yürütülmüştür.

Bu bölümde 466 katılımcıdan elde edilen verilere uygulanan istatistiksel çözümleme sonuçları verilmektedir. Bulguların sunumunda ilk olarak araştırmada ele alınan değişkenlere ilişkin korelasyon ve güvenilirlik çözümlenmeleri sonuçları sunulmuştur.

Daha sonra, demografik değişkenlerin bağışlama, ölç alma ve adalete duyarlılık değişkenleri ile ilişkisi ele alınmıştır. Son olarak da bağışlamayı yordayan değişkenler ve aracılık rolleri üzerinde durulmuştur.

3.1. Betimleyici İstatistikler

Ölçeklerden elde edilen ortalama puanlar, standart sapma değerleri ve ölçeklerin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı değerleri Çizelge 8'de verilmiştir.

Çizelge 8. Araştırmada kullanılan ölçeklerin ortalamaları ve standart sapma değerleri

Ölçekler	Ortalama (\bar{X})	Standart Sapma (S.S.)	Cronbach Alpha
Adaletle Duyarlılık	40.92	8.08	.79
Öç Alma	70.46	24.03	.93
Bağışlamaya İsteklilik	32.60	10.38	.78
Narsistik Kişilik Envanteri	5.64	3.09	.69
Gelişime Açıklık	37.43	5.50	.75
Özdisiplin	31.49	5.81	.78
Dışadönüklük	28.07	5.24	.62
Uyumluluk	33.18	4.64	.65
Duygusal Tutarsızlık	22.35	5.65	.74

3.2. Cinsiyete Göre Bağışlamaya İsteklilik, Öç Alma ve Adaletle Duyarlılık Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin MANOVA Bulguları

Cinsiyet ile bağışlamaya isteklilik, öç alma, adaletle duyarlılık değişkenleri, beş faktör kişilik özellikleri ve narsisizm arasındaki ilişki bağımsız örneklem için MANOVA ile sınanmıştır, bulgular Çizelge 9’da verilmiştir.

Çizelge 9. Bağışlamaya İsteklilik, Öç Alma, ve Adaletle Duyarlılık Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Kaynak	Bağımlı Değişken	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama Kare	F	p	η^2
Cinsiyet	Bağ.İst.	780.51	1	380.582	7.630**	.006	.019
	Öç Alma	3582.99	1	1538.434	6.308*	.012	.015
	Ad.Duy.	54.10	1	33.422	.849	.357	.002
Hata	Bağ.İst.	41324.77	404	102.742			
	Öç Alma	229.492.84	404	568.642			
	Ad.Duy.	25749.81	404	62.543			
Toplam	Bağ.İst.	42105.28	406				
	Öç Alma	233075.83	406				
	Ad.Duy.	25803.91	406				

Not. * p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Çizelge 11’de de görülebileceği gibi, kadın ve erkek katılımcıların bağışlamaya isteklilik [F(1,404)=7.630, p<.05, η^2 =.019]. ve öç alma [F(1,404)=6.308, p<.05, η^2 =.015]. puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma varken, adaletle

duyarlılık puan ortalamaları arasındaki farklılaşma [$F(1, 404)=.849, p>.05, \eta^2=.002$], anlamlı değildir. Ortalamalar incelendiğinde erkek katılımcıların bağışlama istekliliği puan ortalamasının ($\bar{X} = 34.36, SS = 10.72$) kadınlarınkinden ($\bar{X} = 31.55, SS = 10.07$) anlamlı biçimde yüksek olduğu, ancak etki gücünün yüksek olmadığı görülmektedir. Ayrıca erkek katılımcıların oç alma puan ortalamasının ($\bar{X} = 74.72, SS = 25.59$) kadın katılımcılarınkinden ($\bar{X} = 67.98, SS = 22.91$) yüksek olduğu, ancak etki gücünün yüksek olmadığı görülmüştür.

3.3.Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyonlar

Değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek için, Pearson Tekniği kullanılarak korelasyon çözümlemesi yapılmıştır. Çözümleme sonucunda elde edilen bulgular Çizelge 10'da verilmiştir

Çizelge 10. Ölçekler arası korelasyonlar

	AD	ÖÇ	BI	GA	Ö	D	U	DT	N
Adaletle Duyarlılık	-								
Öç Alma	.306**	-							
Bağışlamaya İstek.	-.301**	-.220**	-						
Gelişime Açıklık	.061	.011	-0.63	-					
Özdisiplin	.033	-.119*	-.075	.206**	-				
Dışadönüklük	.011	.011	-.048	.352**	.210**	-			
Uyumluluk	-.048	-.334**	.043	.193**	.359**	.210**	-		
Duygusal Tut.	.209**	.191**	-.127**	-.247**	-.322**	-.275**	-.372**	-	
Narsisizm	.109*	.326**	-.069	.258**	-.015	.282**	-.012	-.038	-

* $p<.005$, ** $p<.001$

Korelasyon çözümlemesi sonucunda anlamlı ilişki gösteren değişkenler özetlendiğinde; öç alma, adalete duyarlılık, narsisizm ve duygusal tutarsızlık arasında olumlu yönde ilişkilerin bulunduğu; öç almanın, özdisiplin ve uyumluluk ile olumsuz yönde ilişkili olduğu; adalete duyarlılık, öç alma ve duygusal tutarsızlığın da bağışlamaya isteklilikle olumsuz yönde ilişkili olduğu görülmektedir.

3.4. Bağışlamaya İsteklilik Değişkenine İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları

Denence 1a'da duygusal tutarsızlık, narsisizm, öç alma ve adalete duyarlılığın mağdur boyutu bağışlamaya istekliliği olumsuz yönde yordadığı varsayımında bulunulmuş ancak korelasyon bulguları narsisizm ile bağışlamaya isteklilik arasında anlamlı bir ilişki ortaya koymadığından narsisizm değişkeni de regresyon çözümlemesine sokulmamıştır.

Korelasyon bulguları incelenerek, bağışlamaya isteklilikle anlamlı olarak ilişkili olduğu görülen duygusal tutarsızlık, adalete duyarlılık ve öç alma değişkenlerinin ve cinsiyetin bağışlamaya isteklilik puanlarını yordama düzeyini görmek amacıyla hiyerarşik regresyon çözümlemesi uygulanmıştır. Bulgular Çizelge 11'de verilmiştir.

Çizelge 11. Bağışlamaya İsteklilik Değişkenine İlişkin Regresyon Çözümlemesi Sonuçları

Çözümleme Aşamaları	Yordayıcı Değişken	R ²	R ² 'deki değ.	F değ	β	t
1.Aşama		.02	.02	8.27**		
	Cinsiyet				-.14*	-2.88
2.Aşama		.03	.01	4.57*		
	Cinsiyet				-.13*	-3.10
	Duyg.Tut.				-.11*	-.60
3.Aşama		.13	.10	22.08**		
	Cinsiyet				-.15**	-3.1
	Duyg.Tut.				-.03	-.60
	Ad.Duy.				-.23**	-3.30
	Öç Alma				-.17**	-4.51

Not. * p < .05, ** p < .01, *** p < .001.

İlk aşamada cinsiyet değişkeni (kategorik bir değişken olan cinsiyet değişkeni için kukla değişken düzenlenerek çözümlene yapılmış, kadın olmanın etkisi incelenmiştir), ikinci aşamada korelasyon çizelgesi incelendiğinde bağışlamaya isteklilikle anlamlı ilişkiye sahip olduğu görülen tek kişilik değişkeni olan duygusal tutarsızlık denkleme eklenmiş, üçüncü aşamada ise adalete duyarlılık ve öç alma değişkenleri çözümlenmeye alınmıştır. Hiyerarşik regresyonun ilk aşamasında denkleme sokulan cinsiyet değişkeninin yordama gücünün [(F değ (1, 396) = 8.27, p < .01] ve katkısının (β = .15, < .01) anlamlı olduğu görülmüştür. İkinci aşamada denkleme sokulan duygusal tutarsızlık değişkeninin modele katkısının anlamlı olduğu (β = -.11 p < .05) ve cinsiyet değişkeni ile birlikte bağışlamaya isteklilik değişkenindeki değişkenliğin %3'ünü açıkladığı görülmüştür. Üçüncü aşamada ise denkleme blok halinde girilen adalete duyarlılık ve öç alma değişkenlerinin cinsiyet değişkeniyle birlikte bağışlama istekliliğindeki değişkenliğin %13'ünü yordama gücüne sahip olduğu [(F değ (2, 393) = 22.08, p < .01] bu aşamada duygusal tutarsızlığın katkısının ortadan kalktığı (p>.05) görülmüştür. Çözümleme, cinsiyet, adalete duyarlılık ve öç alma değişkenlerinin denkleme anlamlı katkı sağladığını duygusal tutarsızlık değişkeninin ise anlamlı bir katkı sağlamadığını ortaya

koymuştur. Göreli önem sıralarına göre adalete duyarlılık ($\beta = -.23$ $p < .01$), oç alma ($\beta = -.17$, $p < .01$) ve cinsiyet ($\beta = -.15$ $p < .01$) değişkenlerinin bağışlamaya istekliliğin yordanmasına anlamlı katkıda buldukları ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, düşük adalete duyarlılığın, düşük oç alma eğiliminin ve erkek olmanın bağışlamaya istekliliği arttırdığı görülmektedir.

3.5. Öç Alma Değişkenine İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları

Denence 1b ve 1c’de duygusal tutarsızlık, narsisizm ve adalete duyarlılığın mağdur boyutunun oç almayı olumlu yönde, uyumluluğun ise olumsuz yönde yordayacağı varsayılmaktadır. Korelasyon bulguları değişkenler arasında öngörülen ilişkilerin beklenen yönde olduğunu ortaya koymuş, değişkenlerin oç alma değişkenini yordama düzeylerinin belirlenmesi amacıyla regresyon çözümlemesi yapılmıştır. Bulgular Çizelge 12’de gösterilmiştir.

Çizelge 12. Öç Alma Değişkenine İlişkin Regresyon Çözümlemesi Sonuçları

Analiz Aşaması	Yordayıcı Değişken	R ²	R ² ’deki değ.	F değ.	β	T
1.Aşama		.02	.02	6.69**		
	Cinsiyet				-.14*	-2.59
2.Aşama		.22	.20	22.10**		
	Cinsiyet				-.14**	-2.80
	Özdisiplin				-.06	1.17
	Uyumluluk				-.29**	-5.37
	Duyg.Tut.				.11*	2.02
	Narsisizm				.31**	6.55
3.Aşama		.27	.05	23.41**		
	Cinsiyet				-.14**	-2.96
	Özdisiplin				.05	.88
	Uyumluluk				-.30**	-5.80
	Duyg.Tut.				.04	1.01
	Narsisizm				.28**	6.03
	Ad.Duy.				.23**	4.83

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

İlk aşamada cinsiyet değişkeni, ikinci aşamada korelasyon çözümlemesi sonucunda öç alma ile anlamlı ilişki gösteren kişilik özellikleri olan uyumluluk, duygusal tutarsızlık, özdisiplin ve narsisizm değişkenleri çözümlemeye alınmıştır ve modelin katılımcıların öç alma puanlarını %22 oranında yordadığı görülmüştür. Üçüncü aşamada ise modele eklenen adalet duyarlılık değişkeni ile birlikte modelin öç alma değişkenindeki değişkenliğin %27'sini açıkladığı [(F değ (1, 337) = 23.41, p < .01] görülmüştür. Hiyerarşik regresyonun ilk aşamasında denkleme sokulan cinsiyet değişkeninin yordama gücünün [(F değ (1, 349) = 6.71, p <.01] ve katkısının ($\beta = .14$, < .01) anlamlı olduğu görülmüştür. İkinci aşamada denkleme blok halinde girilen uyumluluk, duygusal tutarsızlık, özdisiplin ve narsisizm değişkenlerinden özdisiplinin modele anlamlı katkı sağlamadığı (p>.05) ortaya çıkmıştır. Üçüncü aşamada modele adalet duyarlılık değişkeni eklendiğinde duygusal tutarsızlık değişkeninin de modele anlamlı katkısının bulunmadığı (p>.05). Göreli önem sıralarına göre uyumluluk ($\beta = -.30$, p < .01), narsisizm ($\beta = -.28$, p < .01), adalet duyarlılık ($\beta = -.23$, p < .01) ve cinsiyet ($\beta = -.14$, p < .01) değişkenlerinin öç almanın yordanmasına anlamlı katkıda bulduklarını, ancak özdisiplin ve duygusal tutarsızlık değişkenlerinin modele anlamlı katkıların olmadığını (p > .05) ortaya koymuştur. Sonuç olarak, düşük uyumluluk düzeyinin, narsistik kişilik özelliklerine sahip olmanın, yüksek adalet duyarlılık düzeyinin ve erkek olmanın öç almaya arttırdığı görülmektedir.

3.6. Adalet Duyarlılık Değişkenine İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları

Denence 1d’de duygusal tutarsızlık ve narsisizmin adalet duyarlılığı olumlu yönde yordadığı varsayılmaktadır. Korelasyon çözümlemesi bulguları değişkenler arasında beklenen yönde ve anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuş, denencenin sınanması için regresyon çözümlemesi yapılmıştır. Bulgular Çizelge 13’te verilmiştir.

Çizelge 13. Adalet Duyarlılık Değişkenine İlişkin Regresyon Çözümlemesi Sonuçları

Çözümleme Aşaması	Yordayıcı Değişken	R ²	R ² ’deki artış	F değ	β	T
1.Aşama		.01	.01	2.56		
	Cinsiyet				.08	1.60
2.Aşama		.07	.05	10.61**		
	Cinsiyet				.06	1.15
	Duyg.Tut.				.19**	3.76
	Narsisizm				.14**	2.82

Not. * p < .05, ** p < .01, *** p < .001.

İlk aşamada cinsiyet değişkeni, ikinci aşamada ise duygusal tutarsızlık, ve narsisizm değişkenleri çözümlenmeye alınmıştır ve modelin katılımcıların adalet duyarlılık puanlarını %7 oranında yordadığı görülmüştür. Hiyerarşik regresyonun ilk aşamasında denkleme sokulan cinsiyet değişkeninin yordama gücünün [(F değ (1, 377) = 2.56, p > .05] ve katkısının (β = .08, p >.05) anlamlı olmadığı görülmüştür. İkinci aşamada denkleme blok halinde girilen duygusal tutarsızlık ve narsisizm değişkenlerinin cinsiyet değişkeniyle birlikte adalet duyarlılık değişkenindeki değişkenliğin %7’sini yordama gücüne sahip olduğu [(F değ (3, 375) = 10.61, p < .01] görülmüştür. Çözümleme, görelî önem sıralarına göre duygusal tutarsızlık (β = .19, p < .01) ve narsisizm (β = .14 p < .01) değişkenlerinin adalet duyarlılık

değişkeninin yordanmasına anlamlı katkıda bulduklarını göstermiştir. Sonuç olarak, yüksek duygusal tutarsızlık ve yüksek narsisizm düzeyinin adalete duyarlılığı yordadığı görülmektedir.

3.7. Adalete Duyarlılık ve Öç Alma Değişkenlerinin Aracılık Rollerinin Sınanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları

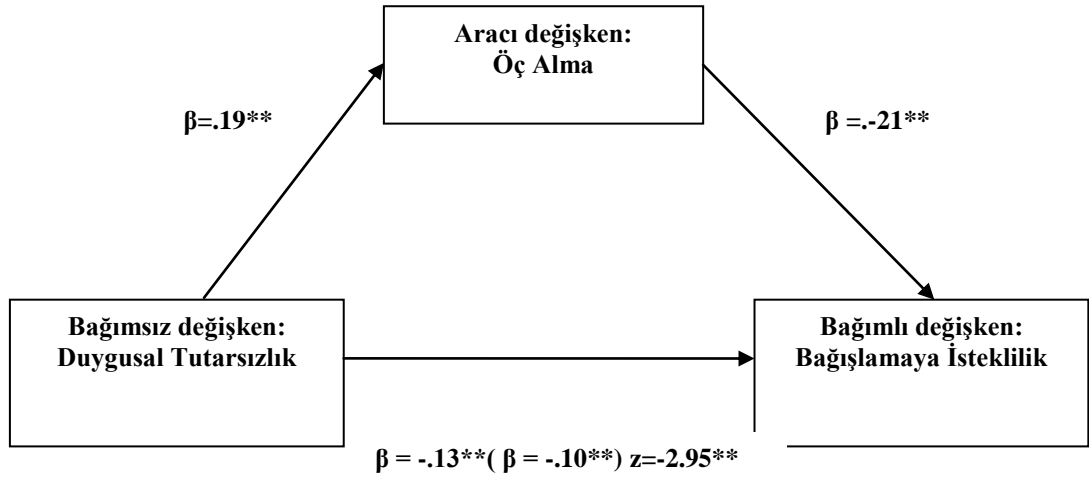
Aracı değişkenin rolü incelenirken, Baron ve Kenny (1986) tarafından belirtilen ölçütler göz önünde tutulmuştur. Baron ve Kenny'nin (1986) ortaya koyduğu ölçütlere göre, ilk olarak yordayıcı değişken ile yordanan değişkenin ilişkili olduğu gösterilmelidir. İkinci ölçüt ise yordayıcı değişken ile aracı değişken arasındaki ilişkinin ortaya konulduğu aşamadır. Üçüncü ölçüte göre aracı değişkenin yordanan değişken ile ilişkisi ortaya konulmalıdır. Son ölçüte göre ise, yordayıcı değişkenle yordanan değişken ilişkisinin bulunduğu regresyon eşitliğine aracı değişken eklendiğinde, anlamlı olan yordayıcı ile yordanan değişken ilişkisinin anlamsız hale gelmesi beklenmektedir. Bu durum tam bir aracılığı göstermektedir. Ancak aracı değişken regresyon eşitliğine girdiğinde anlamlı olan yordayıcı ile yordanan değişken ilişkisi anlamlı olmaya devam eder, ama ilişkinin gücü azalır bu da kısmi aracılığı göstermektedir. Bu koşullar sağlandığında ilgili değişkenin anlamlı bir aracılık etkisi vardır denilebilir. Bu etkinin anlamlılığı Sobel testi ile sınanabilmektedir. Sobel testi ile, bağımsız ve aracı değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki regresyon etkilerinin standartlaştırılmamış beta ve standart hata değerlerine bağlı olmak üzere aracılık etkisinin anlamlılık düzeyi belirlenebilmektedir (Preacher ve Hayes, 2004).

Aracı değişken çözümlmelerine geçmeden önce Baron ve Kenny'nin (1986) ortaya koyduğu ölçütlere uygun olan değişkenler belirlenmiş ve hiyerarşik regresyon yapılmıştır. Değerlendirme sonucunda, duygusal tutarsızlıkla bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkide adalete duyarlılık ve öç alma değişkenlerinin aracı rolünün sınıandığı ve adalete duyarlılık ile bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkide öç almanın aracı rolünün sınıandığı üç hiyerarşik regresyon yapılmıştır. Önerilen aracı modelleri ve Beta katsayıları Şekil 4,5 ve 6'da verilmiştir.

3.7.1. Duygusal Tutarsızlıkla Bağışlamaya İsteklilik Arasındaki İlişkide Adalete Duyarlılık ve Öç Alma Değişkenlerinin Aracılık Rollerinin Sınıanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları

İlk olarak duygusal tutarsızlık ile bağışlamaya isteklilik arasında öç almanın aracılık rolünü sınamak üzere hiyerarşik regresyon yapılmıştır. Birinci adımda bağımsız değişken olan “duygusal tutarsızlığın” bağımlı değişken olan “bağışlamaya isteklilik” değişkeni üzerindeki etkisini görmek üzere, basit doğrusal regresyon gerçekleştirilmiştir. İkinci adımda aracı değişken olan “öç alma” çözümlmeye sokularak çoklu doğrusal regresyon çözümlmesi yapılmıştır.

Aracı değişken çözümlmeye girdikten sonra bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasındaki ilişki düzeyinde gözlenen farklılaşmanın anlamlılığı Sobel Testi ile sınıanmıştır. Önerilen aracı modeli ve Beta katsayıları Şekil 4'te, hiyerarşik regresyon çözümlmesi sonuçları Çizelge 15'te görülebilir.

*p<.05, **p<.01

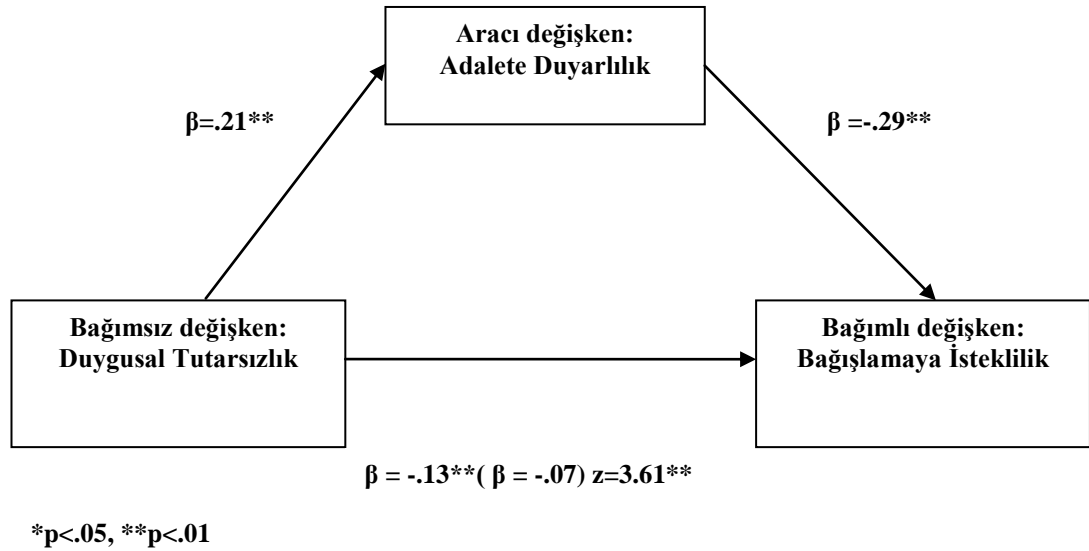
Şekil 4. Duygusal Tutarsızlık Değişkeninin Bağışlamaya İsteklilik Değişkenini Yordamasında Öç Alma Değişkeninin Aracı Rolüne İlişkin Beta Katsayıları

İlk aşamada bağımsız değişken olarak çözümlenmeye alınan duygusal tutarsızlık değişkeninin bağışlamaya isteklilikteki değişkenliğin %2'sini yordama gücüne [F(1,412)=7.69, p<.01] ve anlamlı katkıya ($\beta = -.13$ p < .001) sahip olduğu görülmüştür. Öç alma değişkeninin çözümlenmeye alındığı ikinci aşamada modelin bağışlamaya isteklilik değişkenindeki değişkenliğin %9'unu yordama gücüne sahip olduğu [F(2,411)=13.63, p<.01] öç alma değişkeninin katkısının anlamlı olduğu ($\beta = -.21$, p<.01), duygusal tutarsızlık değişkeninin katkısının ise anlamlılığı sürmekle birlikte düşüş gösterdiği ($\beta = -.10$, p<.05) görüldükten sonra uygulanan Sobel Testi ile bu düşüşün anlamlı (Sobel z=-2.95, p<.01) olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak öç alma değişkeninin duygusal tutarsızlıkla bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkide kısmi aracılık rolünün bulunduğu görülmüştür.

Duygusal tutarsızlıkla bağışlamaya isteklilik arasında adalete duyarlılığın aracılık rolünü sınamak üzere hiyerarşik regresyon yapılmıştır. Birinci adımda

bağımsız değişken olan “duygusal tutarsızlık” değişkeninin bağımlı değişken olan “bağışlamaya isteklilik” değişkeni üzerindeki etkisini görmek üzere, basit doğrusal regresyon uygulanmıştır. İkinci adımda aracı değişken olan “adalete duyarlılık” çözümlenmeye alınarak çoklu doğrusal regresyon yapılmıştır.

Aracı değişken analize girdikten sonra bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasındaki ilişki düzeyinde ortaya çıkan farklılaşmanın anlamlılığı Sobel Testi ile sınanmıştır. Önerilen aracı modeli ve Beta katsayıları Şekil 5’te, hiyerarşik regresyon sonuçları Çizelge 16’da verilmiştir.

Şekil 5. Duygusal Tutarsızlık Değişkeninin Bağışlamaya İsteklilik Değişkenini Yordamasında Adalete Duyarlılık Değişkeninin Aracı Rolüne İlişkin Beta Katsayıları

İlk aşamada bağımsız değişken olarak çözümlenmeye alınan duygusal tutarsızlık değişkeninin bağışlamaya isteklilikteki değişkenliğin %2’sini yordama gücüne [$F(1,419)=15.81, p<.01$] ve anlamlı katkıya ($\beta = -.13 p < .01$) sahip olduğu görülmüştür. Adalete duyarlılık değişkeninin çözümlenmeye girdiği ikinci aşamada modelin ölçüm değişkenindeki değişkenliğin %10’unu yordama gücüne sahip

olduğu [$F(2,418)=26.76, p<.01$] adalete duyarlılık değişkeninin katkısının anlamlı olduğu ($\beta =-.29, p<.01$), duygusal tutarsızlık değişkeninin ise bu aşamada katkısının anlamını yitirdiği ($\beta=-.07, p>.05$) görüldükten sonra uygulanan Sobel Testi ile bu farklılaşmanın anlamlı (Sobel $z=-3.61 p<.01$) olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, adalete duyarlılık değişkeninin duygusal tutarsızlık ile ölç alma değişkeni arasındaki ilişkide tam aracılık rolünün bulunduğu anlaşılmıştır.

Çizelge 14. Duygusal Tutarsızlıkla Bağışlamaya İsteklilik Arasındaki İlişkide Adalete Duyarlılık ve Ölç Alma Değişkenlerinin Aracılık Rollerinin Sınanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları

Yordanan Değişken	Yordayıcı Değişkenler	R ²	R ² değ.	F değ.	β	T
Öç Alma	Duyg.Tut.	.04	.04	16.29**	.19**	4.04
Bağ.İst.						
1.Aşama	Duyg.Tut..	.02	.02	7.70**	-.13**	-1.97
2.Aşama	Duyg.Tut.	.06	.04	19.23**	-.10**	-1.48
	Öç Alma				-.21**	-4.38
Ad.Duy.	Duyg.Tut.	.04	.04	19.93**	.21**	4.46
Bağ.İst.						
1.Aşama	Duyg.Tut.	.02	.02	6.92**	-.13**	3.97
2.Aşama	Duyg.Tut.	.10	.08	38.43**	-.07	-1.48
	Ad.Duy.				-.29**	-6.20

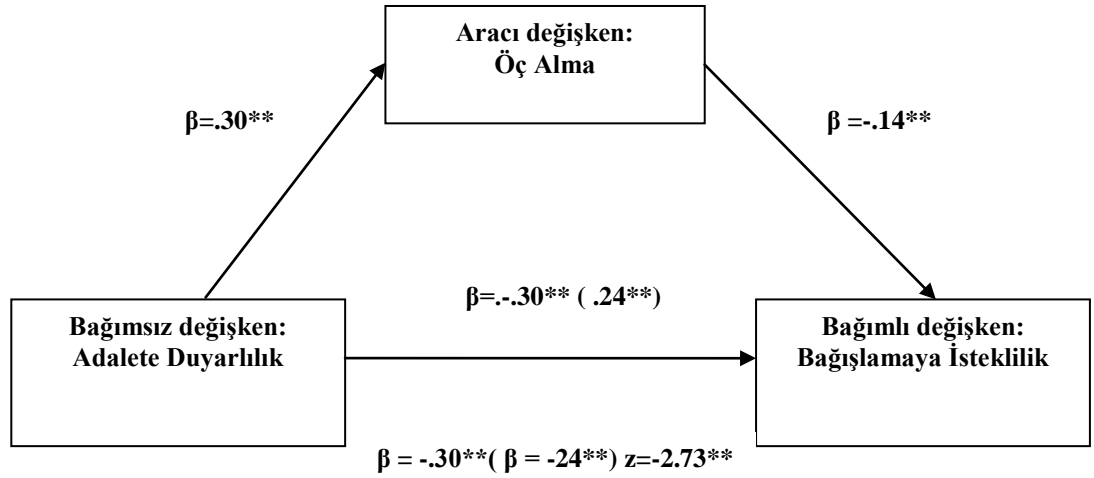
Not.Bağ.İst=Bağışlamaya İsteklilik, Duyg.Tut=Duygusal Tutarsızlık, Ad.Duy=Adalete Duyarlılık

* $p<.05$, ** $p<.01$

3.7.2.Adalete Duyarlılık ile Bağışlamaya İsteklilik Arasında Öç Alma Değişkeninin Aracı Rolüne İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları

Adalete duyarlılıkla bağışlamaya isteklilik değişkeni arasındaki ilişkide öç alma değişkeninin aracı rolünün bulunacağını ileri süren Denence 2c'yi sınamak üzere hiyerarşik regresyon çözümlemesi yapılmıştır.

İlk olarak adalete duyarlılıkla bağışlamaya isteklilik arasında öç almanın aracılık rolünü sınamak üzere hiyerarşik regresyon yapılmıştır. Birinci adımda bağımsız değişken olan “adalete duyarlılık” değişkeninin bağımlı değişken olan “bağışlamaya isteklilik” değişkeni üzerindeki etkisini görmek üzere, basit doğrusal regresyon yapılmıştır. İkinci adımda aracı değişken olan “öç alma” çözümlemeye girilerek, çoklu doğrusal regresyon çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Aracı değişken çözümlemeye girdikten sonra bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasındaki ilişki düzeyinde gözlenen farklılaşmanın anlamlılığı Sobel Testi ile sınanmıştır. Önerilen aracı modeli ve Beta katsayıları Şekil 6'da, hiyerarşik regresyon çözümlemesi sonuçları Çizelge 15'te gösterilmiştir.

*p<.05, **p<.01

Şekil 6. Adalet Duyarlılığın Bağışlamaya İsteklilik Değişkenini Yordamasında Öç Alma Değişkeninin Aracı Rolüne İlişkin Beta Katsayıları

Çizelge 15. Adalet Duyarlılıkla Bağışlamaya İsteklilik Arasındaki İlişkide Öç Alma Değişkeninin Aracı Rolüne İlişkin Hiyerarşik Regresyon Çözümlemesi Sonuçları

Yordanan Değişken	Yordayıcı Değişkenler	R ²	R ² değ.	F değ.	B	T
Öç Alma	Adalet Duyarlılık	.09	.09	44.61**	.31	6.68
Bağ.İst.						
Aşama 1	Adalet Duyarlılık	.08	.08	37.36**	-.30**	-6.11
Aşama 2	Adalet Duyarlılık	.10	.02	8.91**	-.24*	-4.90
	Öç Alma				-.15*	-2.98

Not.Bağ.İst:Bağışlamaya İsteklilik

*p<.05, **p<.01

İlk aşamada bağımsız değişken olarak çözümlenmeye alınan adalet duyarlılık değişkeninin bağışlamaya isteklilik değişkeninin %8'ini yordama gücüne [F(1,413)=37.36, p=00] ve anlamlı katkıya ($\beta = -.30$ p < .01) sahip olduğu görülmüştür. Öç alma değişkeninin çözümlenmeye katıldığı ikinci aşamada modelin

bağışlamaya isteklilik değişkenin %10'unu yordama gücünün olduğu [F(2,412)=23.49, p=.00] öç alma değişkeninin katkısının anlamlı olduğu ($\beta = -.24$, $p<.01$), adalete duyarlılık değişkeninin ise katkısında bir azalmanın olduğu ($\beta=-.15$, $p<.05$) görüldükten sonra uygulanan Sobel Testi ile bu düşüşün anlamlı (Sobel z=-2.73, $p<.01$) olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, öç alma değişkeninin adalete duyarlılıkla bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkide kısmi aracılık rolü oynadığı belirlenmiştir.

4.BÖLÜM

TARTIŞMA

Bağışlamaya istekliliği yordayan değişkenler üzerine odaklanan bu çalışmanın amacı bağışlama eğilimini, öç almayı ve adalete duyarlılığı yordayan değişkenlerin görelî önem sıralarıyla belirlenmesi ve beş faktör kişilik özellikleri, narsistik kişilik özellikleri, bağışlama eğilimi, öç alma ve adalete duyarlılık arasındaki ilişkilerin sınanmasıdır. Ön çalışma kapsamında ise, asıl çalışmada kullanılmak üzere, Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği (DeShea, 2003) ve Adalete Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu'nun (Schmitt ve ark., 2005) Türkçe'ye uyarlamasının yapılması, böylelikle ülkemizde kullanılabilir iki ölçeğin alanyazına kazandırılması hedeflenmiştir.

Bu bölümde, ilk olarak, gerçekleştirilmiş olan istatistiksel çözümlerinin bulguları alanyazın bulguları ışığında tartışılmakta ve yorumlanmaktadır. Daha sonra, çalışmanın sınırlılıkları üzerinde durularak gelecekte yapılacak araştırmalar için öneriler sunulmaktadır. Son olarak ise çalışmanın alanyazına yönelik katkıları ve uygulamaya ilişkin doğurguları üzerinde durulmaktadır.

4.1.Cinsiyete Göre Bağışlamaya İsteklilik, Öç Alma ve Adalete Duyarlılık Puanlarının Karşılaştırılmasına İlişkin MANOVA (Tek Yönlü Değişkenlik) Bulguları

Bağışlamaya isteklilik ve öç alma değişkenlerinin kadın ve erkek katılımcılar arasında farklılaşma gösterdiği, ancak adalete duyarlılığın cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur.

Cinsiyetle bağışlama arasındaki ilişkiyi inceleyen çok az sayıda çalışma bulunmaktadır (Worthington, Sandage ve Berry, 2000). Enright ve Zell (1989) bağışlama ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Tersine Hanson (1996) erkeklerin bağışlamaya daha yatkın olduklarına işaret etmiştir. Finkel, Rusbult, Kumashiro ve Hannon (2002) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları bir çalışmada, erkeklerin kadınlardan daha az bağışlayıcı oldukları sonucuna varmışlardır. Mullet, Houdbine, Laumonier ve Girard (1998) bağışlamayla cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulmuşlar ve kadınların bağışlama eğilimlerinin erkeklerinkinden yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır. Orathinkal, Vansteenwegen ve Burggraeve (2008) 372 katılımcı ile yürüttükleri bir çalışmada kadınların bağışlama puanlarının erkeklerinkinden anlamlı olarak daha yüksek olduğunu göstermişlerdir. Yine kadın katılımcılarda eğitim başarısı ve evli kadınlarda çocuk sayısının bağışlamayla ilişkili olduğunu ortaya koyan araştırmacılar (Orathinkal ve ark., 2008) bu ilişkilerin çok da güçlü olmadığını belirterek, bulunmuş olan ilişkilerin geniş örneklem büyüklüğünden kaynaklanıyor olabileceğini vurgulamışlardır.

Araştırma bulguları erkek katılımcıların bağışlama puanı ortalamalarının kadın katılımcılarınkinden anlamlı olarak daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Söz konusu bulgu Hanson'un (1996) bulgularıyla tutarlılık göstermekle birlikte, ileride tartışılacağı üzere, temel farklılığın cinsiyetten değil kişilik özelliklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Etki büyüklüğüne ilişkin değer de cinsiyet etkisinin yüksek düzeyde olmadığını ortaya koymaktadır.

Öç alma puanları karşılaştırıldığında erkek katılımcıların ortalamasının kadın katılımcılarınkinden anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgu, erkeklerde öç almanın kadınlarda olduğundan daha kabul edilebilir olduğunu ortaya koyan alanyazın bulgularıyla tutarlıdır (Stuckless ve Goranson, 1992; Kendrick ve Sheets, 1993; Baron ve Richardson, 1994; Wilson ve Daly, 1995; Cota-McKinley, Woody ve Bell, 2001; Brown, 2004; Crombag, Rassin ve Horselenberg, 2010). Öç almanın yordayıcılarının belirlenmesi için yapılan hiyerarşik regresyon, cinsiyetin öç alma için anlamlı bir yordayıcı olduğunu göstermiştir. Cinsiyet ile öç alma arasındaki ilişki regresyon çözümlemesi bulgularının tartışıldığı bölümde ele alınacaktır.

Kadın ve erkek katılımcıların adalet duyarlılık puanı ortalamaları karşılaştırıldığında ise kadın ile erkek katılımcılar arasında anlamlı farklılaşma olmadığı görülmektedir. Alanyazında cinsiyet ile adalet duyarlılık arasındaki ilişkiyle ilgili çok az sayıda bulgu vardır. Wijn ve Van Den Bos (2010) üniversite öğrencileri ile yürüttükleri deneysel bir dizi çalışmada adaletsiz bir yaşantının adalet duyarlılık puanlarında farklılaşma yaratıp yaratmadığını incelemişler, kaynakların adaletsiz dağıtımını söz konusu olduğunda mağdur duyarlılığı puanlarının yüksek olduğunu, ancak cinsiyetler arasında bir farklılaşmanın olmadığını belirlemişlerdir. Buna karşın Schmitt ve ark. (2010) adalet duyarlılığın mağdur duyarlılığı boyutunda cinsiyetlerin farklılaştığını, kadın katılımcıların adalet duyarlılık puan

ortalamalarının erkeklerinkinden anlamlı olarak daha yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır. Adalet duyarlılığın özellikle mağdur boyutunun kişisel deneyimlerle ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda (Wijn ve Van Den Bos, 2010) cinsiyetler arası farklılaşma bulunmaması beklenir bir sonuçtur.

4.2. Kişilik Özellikleri, Narsisizm, Adalet Duyarlılık, Öç Alma ve Bağışlamaya İsteklilik Arasındaki İlişkiler

Beş faktör kişilik özellikleri puanları, narsistik kişilik envanteri toplam puanı, öç alma, bağışlamaya isteklilik ve adalet duyarlılık mağdur formu puanları arasındaki ilişkilere bakıldığında, öç alma ile adalet duyarlılık arasında olumlu ve anlamlı, bağışlamaya isteklilikle adalet duyarlılık arasında olumsuz ve anlamlı, öç alma ile bağışlamaya isteklilik arasında da yine olumsuz ve anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmektedir.

Beş faktör kişilik modeli ile yürütülen çok sayıda araştırma, duygusal tutarsızlık ve uyumluluğun bağışlamanın önemli yordayıcıları olduğunu, uyumlulukla bağışlama arasında olumlu, buna karşın duygusal tutarsızlıkla bağışlama eğilimi arasında olumsuz bir ilişkinin bulunduğunu ortaya koymuştur (Berry ve ark., 2001; Brose, Rye, Lutz-Zois ve Ross, 2005; Koutsos, Wertheim ve Kornblum, 2008; Maltby ve ark. 2008; McCullough ve Hoyt, 2002; McCullough ve ark., 2001; Ross, Kendall, Matters, Wrobel ve Rye, 2004; Strelan, 2007; Symington, Walker ve Gorsuch, 2002; Walker ve Gorsuch, 2002; Watkins ve Regmi, 2004).

Korelasyon çizelgesi incelendiğinde özdisiplin ile öç alma arasında olumsuz ve anlamlı bir ilişkinin olduğu dikkati çekmektedir. Özdisiplinle öç alma arasında olumsuz bir ilişkinin olması, özdisiplin puanları daha düşük olan kişilerin öç alma

yönelimlerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Özdisiplin alt boyutundan elde edilen düşük puanların heyecan arama, kurallara bağlı olmama, zayıf özdenetimle ilişkilidir. Ancak bu alt boyutun etkinleştirici bir yanının bulunduğu da dikkate alındığında (Somer ve ark.,2004) bu bulgu, bireyin dürtüsel davranarak öç almaya yöneldiği biçiminde açıklanabilir görünmektedir.

Narsisizm ile öç alma ve bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkilere bakıldığında, narsisizmle öç alma arasında anlamlı ve olumlu ilişki varken, bağışlamaya isteklilikle arasındaki ilişki anlamlı değildir. Adalet duyarlılıkla arasında olumlu ve anlamlı bir ilişki bulunan narsisizmle öç alma arasındaki ilişkide adalet duyarlılığın aracılık rolü daha sonra tartışılacaktır. Narsisizmle bağışlamaya isteklilik ve öç alma arasındaki ilişkilerle ilgili alanyazın bulguları incelendiğinde Brown'ın (2004) üniversite öğrencileri ile yaptığı bir araştırmanın sonuçları dikkati çekmektedir. Araştırmacı, öç almamanın daha bağışlayıcı olmak anlamına gelmediğini ve narsistik kişilik özelliklerine sahip olmanın öç almayı yordayabileceğini ileri sürmüştür. Bulgular, narsistik kişilik özelliğine daha yüksek düzeyde sahip olan bireyler için bağışlamanın öç alma ile daha yüksek düzeyde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmalar narsistik kişilik özelliklerine sahip kişilerin olumsuz geribildirime (Rhodewalt ve ark.,1998), toplumsal reddedilmeye (Twenge ve Campbell, 2003), ve kişisel saldırılara (Bushman ve Baumeister, 1998) kendilerine hizmet eden bir yüklemeye yanlılığı ile karşılık vermeye ek olarak saldırgan biçimde de tepki verebildiklerini ortaya koymuştur.

Adalet duyarlılığın öç alma ve narsisizm ile olumlu ve anlamlı, bağışlamaya isteklilik ile ise ters yönde ve anlamlı bir ilişki gösterdiği görülmektedir. Adalet duyarlılığın beş faktör kişilik özellikleri arasından yalnızca duygusal tutarsızlıkla

arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmektedir. Schmitt ve ark. (2005) da adalete duyarlılık ile beş faktör kuramındaki kişilik alt boyutlarından duygusal tutarsızlık ve uyumluluk arasında anlamlı ilişkiler bulmuşlardır. Ancak araştırmacılar adalete duyarlılığın farklı özelliklerin bir birleşimi olduğunu, kişisel deneyimlerden etkilendiğini ve bir kişilik özelliği olarak da değerlendirilebileceğini ileri sürmüşlerdir. Adalete duyarlılıkla öç alma arasında olumlu, bağışlamaya isteklilik arasında ise olumsuz bir ilişkinin bulunması, adalete duyarlılığı (mağdur duyarlılığı) yüksek olan kişilerin kişiler arası ilişkilerde kötüye kullanılma konusunda daha duyarlı olmaları (Schmitt ve ark., 2005), dünyada eşitliği sağlama konusunda daha büyük bir istekliliğe sahip olmaları (Schmitt, Neumann ve Montada, 1995) ve antisosyal davranışlara yönelme eğilimlerinin (Gollwitzer ve Rothmund, 2011) dolayısıyla da öç alma isteklerinin daha güçlü olması ile açıklanabilir. Ayrıca bu kişilerin işbirliğine yatkın olmamaları nedeniyle de (Gollwitzer ve Rothmund, 2011) bağışlamaya istekliliklerinin az olması beklenebilir. Gerlach ve ark. (2012) da üniversite öğrencileri ile yürüttükleri bir araştırma sonucunda mağdur duyarlılığı ile öç alma arasında olumlu, bağışlamaya isteklilik ile mağdur duyarlılığı arasında olumsuz ve anlamlı ilişkiler bulmuşlardır. Narsisizm ile adalete duyarlılık arasındaki olumlu ilişki ise narsistik kişilik özellikleri daha yüksek olan bireylerin kendilerine yönelik olumsuz davranışlar karşısında tepkilerinin daha güçlü olması ile açıklanabilir. Sonuç olarak adalete duyarlılığın kişisel deneyimlerden etkilendiği göz önünde bulundurulduğunda, narsistik bireylerin büyülenmeci tutumları ve diğerlerine yönelik olumsuz, düşmanca yüklemeleri, yaşadıkları deneyimi daha olumsuz ve adaletsiz algılamalarına yol açıyor olabilir.

4.3.Bağışlamaya İstekliliğin Yordayıcılarına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları

Denence 1a, duygusal tutarsızlık, narsisizm, öç alma ve adalet duyarlılığınbağışlamaya istekliliği olumsuz yönde yordayacağını ileri sürmekteydi. Ancak bulgular incelendiğinde bağışlamaya isteklilikle anlamlı olarak ilişkili tek kişilik boyutunun duygusal tutarsızlık olduğu görülmüştür. Adalet duyarlılık ve öç alma ise bağışlamaya isteklilikle anlamlı olarak ilişki gösteren diğer iki değişkendir. Bulgular, düşük adalet duyarlılığın, düşük öç alma eğiliminin ve erkek olmanın bağışlamaya istekliliği arttırdığını göstermektedir.

Kişilik özellikleri ile bağışlama arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar “duygusal tutarsızlık” ile bağışlama arasında ise olumsuz bir ilişkinin olduğunu (Berry ve ark., 2001; Brown, 2003; Walker ve Gorsuch, 2002) ortaya koymuştur. Diğer kişilik özellikleri ile bağışlama arasındaki ilişki konusunda ise tutarlı bulgular yoktur. Nitekim bu araştırmada da beş faktör kişilik özelliklerinden yalnızca “duygusal tutarsızlık” alt boyutunun bağışlamaya istekliliği yordadığı bulunmuştur.

Bağışlamaya istekliliği yordayan bir diğer değişken de öç almadır. Söz konusu bulgu alanyazın bulguları ile tutarlıdır (Mauger ve ark., 1992; McCullough ve ark, 1998; DeShea, 2003; Brown ve Philips, 2005; McCullough ve Hoyt, 2002; Ysseldedyk ve ark., 2006, Satıcı ve ark., 2014). Öç alma ve bağışlama birbirleriyle yakından ilişkili iki yapı olarak ele alınmakta, bağışlamanın tanımı yapılırken çoğunlukla öç alma duygularının ya da davranışlarının bulunmamasına ya da bunlardan vazgeçilmesine vurgu yapılmaktadır (Mauger ve ark., 1992; McCulough ve ark, 1998).

Bağışlamaya istekliliği anlamlı olarak yordayan bir diğer değişkenin de adalete duyarlılık (mağdur duyarlılığı) olduğu görülmektedir. Alanyazında iki yapı arasındaki ilişkiyi inceleyen tek çalışma, yakın ilişkiler bağlamında yürütülmüş olup, bulgular mağdur boyutundaki duyarlılığın eğilimsel ve durumsal bağışlama ile ilişkili olduğunu ortaya koymakta, adalete duyarlılığı yüksek kişilerin bağışlama eğilimlerinin düşük olduğuna işaret etmekte, ancak hata sonrası davranışların, güvenle ilgili bilişlerin bu ilişkide aracı rol oynadığını göstermektedir (Gerlach ve ark., 2012). Mağdur duyarlılığı yüksek kişilerin kendilerine yönelik olumsuz davranışlar konusunda ipuçlarına daha duyarlı olmaları, ilişkilere daha güvensiz yaklaşmaları, tepkisel davranmaya eğilimli ve daha az uzlaşmacı kişiler olmaları (Gollwitzer ve Rothmund, 2011) beklenmektedir. Dolayısıyla, bütün bu nitelikler bir arada değerlendirildiğinde mağdur duyarlılığı yüksek olan kişilerin kişiler arası ilişkilerde bağışlama eğilimlerinin daha düşük olması beklenen bir sonuçtur.

4.4.Öç Alma Değişkenine İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları

Denence 1b ve 1c, uyumluluğun öç almayı olumsuz yönde, duygusal tutarsızlık, narsisizm ve adalete duyarlılığın ise olumlu yönde yordayacağını ileri sürmekteydi. Korelasyon bulguları incelendiğinde ilişkilerin beklentiler yönünde olduğu görülse de regresyon çözümlemesinde “duygusal tutarsızlığın” diğer değişkenlerin modele girdiği son aşamada anlamlı katkısını yitirdiği görülmüştür.

Görelî önem sıralarına göre uyumluluk, narsisizm, adalete duyarlılık ve cinsiyet değişkenlerinin öç almanın yordanmasına anlamlı katkıda buldukları ortaya çıkmıştır. Özetle, düşük uyumluluk düzeyinin, narsistik kişilik özelliklerine

sahip olmanın, yüksek adalete duyarlılık düzeyinin ve erkek olmanın öç almacılığı arttırdığı görülmektedir.

Cinsiyetin öç alma değişkeninin önemli bir yordayıcısı olduğuna ve erkek olmanın öç alma güdüsünü daha güçlü olarak yordadığına ilişkin bulgu alanyazın bulguları ile tutarlıdır (Stuckless ve Goranson, 1992; Baron ve Richardson, 1994; Wilson, Daly ve Daniele, 1995; Cota-McKinley ve ark., 2001; Brown, 2004; Crombag ve ark., 2010).

Stuckless and Goranson (1992) erkeklerde öç alma eğilimlerinin kadınlarda olduğundan daha yüksek olduğunu, ayrıca öç almayla durumluk öfke arasında bir ilişkinin bulunduğunu ortaya koymuşlardır. Bu bulgu da erkeklerin genel olarak daha öfkeli olduklarına ilişkin araştırma bulgularıyla tutarlıdır (Baron ve Richardson, 1994; Maccoby ve Jacklin, 1974]. Wilson ve Daly (1995) ise şiddetin daha çok erkeklerin bir özelliği olduğu ve cinsiyetler arasında bu bakımdan büyük bir farklılığın bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Kendrick and Sheets'in (1993) çalışmaları da cinsiyetler arasındaki bu farklılığı destekler niteliktedir. Araştırmacılar, kadın katılımcıların erkek katılımcılarla karşılaştırıldığında daha fazla cana kıyma fantezisine sahip olduklarını ve bu konuda daha uzun süreli ve ayrıntılı konuştuklarını, yabancıları ve çalışma arkadaşlarını mağdur olarak düşlemlediklerini ortaya koymuşlardır. Saldırganlık ve öç alma arasındaki ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda, erkeklerin kişiler arası saldırganlığa ilişkin kabullerinin öç alma ile ilgili tutumları kabul etme düzeyleriyle ve öç alıcı davranışlarda bulunmalarıyla ilişkili olması anlaşılabilir.

Öç almayı yordayan bir diğer değişken de uyumluluktur, uyumluluk düzeyinin düşüklüğünün öç alma ile ilişkili olduğu gösterilmiştir; buna göre denence

1c desteklenmiştir. Bu bulgu alanyazın bulguları ile tutarlıdır (McCullough ve ark., 2001) Araştırmacılar, uyumluğun insanların kişiler arası ilişkilerini yürütme biçimleriyle ilişkisi en fazla olan kişilik değişkeni olduğunu ileri sürmüşlerdir (Graziano, Jason-Campbell ve Hair, 1996). Uyumluluk özgecilik, incelik ve güveni içeren olumlu bir toplumsal davranış yönelimini yansıtmaktadır. Uyumluluk düzeyi düşük olan kişilerin ilişkisel yakınlık ve bağlılık konusunda daha fazla çatışma yaşadıkları ileri sürülmüştür (Asendorpf ve Wilpers, 1998; Graziano ve ark., 1996). Ayrıca uyumluluk düzeyi düşük kişilerin empati konusunda da eksikliklerinin olduğu ortaya konulmuştur (Ashton ve ark., 1998). Üstelik, uyumluluk boyutu tanımlanırken “öç almama” ve “bağışlayıcı olma” kullanılan nitelik grupları arasında yer almaktadır (örn., John, 1990; McCrae ve Costa, 1987).

Regresyon çözümlemesi narsistik kişilik özelliklerinin de öç almayı anlamlı olarak yordayan bir değişken olduğunu ortaya koymuştur. Söz konusu bulgu alanyazın bulgularıyla tutarlıdır. McCullough ve ark. (1998) tarafından yapılan bir araştırmada, benlik saygısı ile kaçınma ve öç alma güdüleri arasında olumsuz ilişkiler bulunurken, narsisizm, kaçınma ve öç alma güdüleri arasında olumlu ilişkiler ortaya çıkarılmıştır. Brown (2004) narsisizm, öç alma ve bağışlama eğilimi arasındaki ilişkileri incelediği bir araştırmada, bağışlama eğiliminin öç alma duygusu ile ilişkili ancak farklı yapılar olduğu yönündeki tartışmalara görgül destek sağlamıştır. Brown’ın çalışma bulgularına göre öç alma duygusu en yüksek olan kişiler; bağışlama düzeyi düşük, narsisizm düzeyi yüksek olan kişilerdir. Bushman ve Baumeister (1998) narsisizm, öfke ve saldırganlık arasındaki bağları, narsistik kişilik özelliklerine sahip bireylerin karşılık vermeyi engelleme konusundaki

yetersizlikleriyle açıklamışlar bu durumun da dürtü denetimi ve empati konusundaki eksikliklerden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir.

Öç almayı yordayan diğer bir değişken adalete duyarlılıktır (mağdur duyarlılığı). McCullough ve ark. (2010) öç almanın kişinin kendisine yönelik yanlışı ödettirme yönünde saldırgan bir eylemde bulunması olarak tanımlamışlar, söz konusu eylemin karşılıklılık ilkesinin bir dışa vurumu olduğunu, teraziyi dengeleyip eşitliği sağlama, ahlaksal bir ders verme ve kişinin benlik değerini koruma gibi işlevlerinin olduğuna işaret etmişlerdir. Dolayısıyla öç alma güdüsü altında yatan temel etmenin haksızlığa uğramış olma duygusu olduğu söylenebilir. Adalete duyarlılık kavramı ise, mağdur boyutu açısından değerlendirildiğinde, eşitsizliğe ve haksızlığa karşı düşük hoşgörüyü ifade etmektedir (Schmitt ve ark. 2005). Schmitt ve ark. (2010) mağdur boyutunda ortaya çıkan adalete duyarlılığın öç alma ve duygusal tutarsızlıkla ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır.

Böylece, araştırmamızda Denence 1b ve 1c'nin, literatürdeki bulgular doğrultusunda desteklendiği ortaya konmuştur.

4.5.Adalete Duyarlılık Değişkenine İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları

Denence 1d'de duygusal tutarsızlık ve narsisizmin adalete duyarlılığı olumlu yönde yordayacağı ileri sürülmekteydi. Bulgulara göre, duygusal tutarsızlık ve narsisizmin ile adalete duyarlılık arasında olumlu yönde ve anlamlı ilişki bulunmaktadır. Duygusal tutarsızlık ve narsisizm değişkenleri adalete duyarlılık değişkenini yordamaktadır. Özetle, yüksek duygusal tutarsızlık ve yüksek narsisizm düzeyinin adalete duyarlılığı arttırdığı görülmektedir.

Duygusal tutarsızlık ile adalete duyarlılık arasındaki ilişki alanyazın bulgularıyla tutarlıdır. Schmitt ve ark. (2005) adalete duyarlılığın mağdur boyutu ile duygusal tutarsızlık ve uyumluluk kişilik özellikleri arasında anlamlı ilişkilerin olduğunu ortaya koymuşlardır. Mağdur boyutunda adalete duyarlılığı yüksek olan insanların dünyayı daha adaletsiz algılamaları ve kendilerini sömürebileceklerini düşündükleri için insanlara yaklaşımlarında daha kuşkucu oldukları (Gollwitzer ve ark., 2005) ileri sürülmektedir, bu bakış açısı insanlara karşı güvensizlik ve kuşkuculukla nitelenen (Somer ve ark., 2004) duygusal tutarsızlık kişilik boyutu ile tutarlıdır.

Duygusal tutarsızlık ve narsisizm adalete duyarlılık değişkeninin yordanmasına anlamlı katkıda bulunsalar da iki değişken bir araya geldiğinde katkılarının çok da yüksek olmadığı görülmektedir. Schmitt ve ark. (2005) adalete duyarlılığın zaman içinde değişiklik göstermeyen, tutarlı bir kişilik özelliği olduğunu savunarak, bu özelliğin bazı bilişsel süreçler aracılığıyla etkinleştiğini ileri sürmüşlerdir. Kişiliği oluşturan bireysel farklılıkların açıklanmasıyla ilgili sosyal-bilişsel süreçler hem kişiler arasındaki davranışsal farklılıkları hem de davranış değişimindeki bireysel farklılaşma örüntülerini göz önüne almaktadır (Caprara, Steca, Cervone ve Artistico, 2003; Cervone, 2004; Cervone ve Shoda, 1999; Fleeson, 2001). Dikkat, yorumlama ve belleğin kişilikle ilişkili olduğu (Rusting, 1998) düşünülmektedir. Schmitt (1996) ve Schmitt ve ark (1995) mağdur boyutunda adalete duyarlılığı daha yüksek olan kişilerin adaletsizlikle ilişkili anıları ve deneyimleri daha güçlü bir biçimde anımsadıklarını, böylece bir tür kendini pekiştirme döngüsünün gerçekleştiğini ve adaletsizlik durumundaki tepkilerinde de bu durumun etkili olduğuna işaret etmektedirler. Araştırmacılara göre (Schmitt ve

ark., 2005) zaman içinde adaletsizlik kavramı kronik bir hal almakta, yeniden adaletsizlik deneyimleyen bu kişilerde bu kavram yeniden etkinleşmektedir, bu da bilgi işleme süreçlerini devreye sokmakta ve bir durumun adaletsizlik olarak algılanma olasılığını arttırmaktadır.

Tüm bu veriler ışığında narsistik kişilik özellikleri daha güçlü olan kişilerin mağdur boyutunda adalete duyarlılıklarının yüksek olması da beklenen bir bulgudur. Mağdur boyutunda adalete duyarlılık sömürülme korkusunu içermekte, bu durum da kişinin kendisine karşı adil davranılma konusundaki kaygısını yansıtmaktadır (Schmitt ve ark., 2005). Gollwitzer ve arkadaşları dezavantajlı gruplara yönelik merhameti inceledikleri bir araştırmalarında (2005) mağdur boyutundaki duyarlılığın bu gruplar için sorumluluk almama ile ilişkili olduğunu, dahası çekici olduğu durumlarda, ahlaksal davranmamayı seçmekle ilişkili olduğunu göstermişlerdir. Fetchenhauer ve Huang'ın (2004) bir araştırması diktatör oyunu gibi toplumsal ikilem oyunlarında mağdur duyarlılığı yüksek kişilerin ben-merkezci seçimler yapmaya eğilimli olduklarını ortaya koymuştur. Bir kişi, kendisine yönelik bir yanlış/hata yapıldığında, adalet duygusuyla ilgili bir kuralsızlık duygusu yaşar. Büyüklenmeci olmaları ve empati konusundaki yetersizlikleri nedeniyle narsistik kişilik özelliklerine sahip kişilerin adalet duygularında daha büyük bir kırılma yaşanması olasıdır (Brandsma, 1982). Dolayısıyla narsistik kişilik özellikleri daha güçlü olan bireylerin mağdur boyutunda adalete duyarlılıklarının daha yüksek olması anlaşılabilir bir bulgudur.

4.6. Duygusal Tutarsızlık ile Bağışlamaya İsteklilik Arasında Adalet Duyarlılık ve Öç Alma Değişkenlerinin Aracı Rollerine İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları

Bulgular, Denence 2a'da belirtildiği gibi duygusal tutarsızlıkla bağışlama istekliliği arasındaki ilişkide hem öç alma değişkeninin kısmi, adalet duyarlılık değişkeninin ise tam aracılık rollerinin bulunduğunu ortaya koymuştur.

Alanyazın incelendiğinde duygusal tutarsızlıkla bağışlamaya isteklilik arasında yüksek bir ilişkinin olduğunu ortaya koyan çok sayıda araştırmaya (Ashton ve ark., 1998; Berry ve ark.2001; McCullough ve ark., 2001; Mc-Cullough & Hoyt, 1999) rastlanmaktadır.

Duygusal olarak tutarlı kişilerin ruhsal durumları çabuk değişen ve aşırı duyarlı kişiler olmamaları nedeniyle, bağışlama eğilimlerinin daha yüksek olduğu, buna karşın duygusal olarak tutarsız kişilerin olumsuz duyguları yaşama konusundaki incinebilirliklerinin yüksek olması nedeniyle daha az bağışlayıcı olduklarına işaret edilmektedir (Ashton ve ark.,1998; Berry ve ark., 2001; McCullough & Hoyt, 1999). Duygusal tutarsızlıkla bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkide adalet duyarlılığın tam aracılık rolünün bulunması, söz konusu ilişkinin adalet duyarlılık değişkeni üzerinden sağlandığını göstermektedir. Schmitt ve ark. (2008) da duygusal tutarsızlığın kuşkuculuk, başkaları tarafından kötüye kullanılma kuşkusuyla ilişkili olduğunu bu nedenle de adalet duyarlılığın mağdur boyutuyla ilişkili olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Bağışlamaya isteklilik ve öç almaya ilişkin hiyerarşik regresyon çözümlerinde, adalet duyarlılığın denkleme dahil edilmesi durumunda duygusal tutarsızlığın anlamlı katkısını yitirdiği dikkati çekmiştir. Adalet

duyarlılığın ve öç almanın bağışlamaya isteklilikle duygusal tutarsızlık arasında aracılık rolünün bulunması bu durumu açıklayıcı bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Bu bilgiler ışığında, söz konusu aracı modellerin anlamlı ve önemli birer bulgu olduğu düşünülmektedir.

4.7. Adalet Duyarlılık ile Bağışlamaya İsteklilik Arasında Öç Alma Değişkeninin Aracı Rolüne İlişkin Hiyerarşik Regresyon Bulguları

Bulgular, adalet duyarlılık ile bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkide öç almanın kısmi aracılık rolünün olduğunu göstererek denence 2b'yi desteklemektedir. Gerek korelasyon çözümlemesi bulguları, gerekse bağışlamaya isteklilik, öç alma ve adalet duyarlılık değişkenlerinin yordayıcılarının neler olduğunun belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiş hiyerarşik regresyon çözümlemesi bulguları üç yapı arasındaki ilişkiyi ortaya koymuş, söz konusu ilişkilere nelerin kaynaklık ediyor olabileceği önceki bölümlerde tartışılmıştır.

Adalet duyarlılığın hem öç alma isteğinin hem de bağışlamaya istekliliğinin önemli bir yordayıcısı olduğu, mağdur boyutundaki yüksek düzeyde adalet duyarlılığın öç alma eğilimini arttırırken, bağışlama eğilimini düşürdüğü görülmektedir. Ayrıca adalet duyarlılığın mağdur boyutunun geçmiş deneyimlerle ilişkili olduğu ve bu nedenle bir kişilik boyutu gibi değerlendirilebileceği ileri sürülmekte olup (Wijn ve Van den Bos, 2010), buna dayanarak bağışlamaya isteklilikle arasındaki ilişkide başka değişkenlerin aracılığının bulunabileceği varsayımı oluşturulabilir. Mağdur boyutunda adalet duyarlılığın ben-merkezci kararları (Gollwitzer, 2005; Fetchenhauer ve Huang, 2004), benliğe yönelik tehditlere karşı daha düşük hoşgörüyü ve daha yüksek tepkiselliği beraberinde getirebileceği

(Schmitt ve ark., 2005; Gollwitzer ve ark., 2005) göz önünde bulundurulduğunda, öç alma isteğini arttırıcı rolü anlaşılır görünmektedir. Öç alma güdüsünün ise bağışlamaya istekliliği azaltıcı etkisi dikkate alındığında, öç almanın adalete duyarlılık ile bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkide oynadığı aracılık rolü anlaşılır görünmektedir.

4.8. Araştırmanın Genel Değerlendirmesi

4.8.1. Araştırma Bulgularının Genel Değerlendirmesi, Araştırmanın Güçlü Yanları ve Alanyazına Katkıları

Bağışlamaya isteklilik, adalete duyarlılık ve öç alma değişkenleri arasındaki ilişkilerin ve beş faktör kişilik özellikleri ve narsistik kişilik özelliklerinin bu yapılar arasındaki ilişkilerdeki rollerinin incelendiği bu çalışma, mağdur boyutunda adalete duyarlılık konusunda ülkemizde gerçekleştirilmiş ilk görgül çalışma olma özelliği taşımaktadır. Ön çalışmada ise Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği ve Adalete Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu'nun Türkçe'ye uyarlanması hedeflenmiştir. Yapılan çalışmada Türkiye örnekleminde kullanılabilecek iki ölçeğin kazandırılması alanyazına yönelik bir katkı olarak değerlendirilebilir.

Adalete duyarlılığın narsistik kişilik özellikleri ile ilişkisini ortaya koyan bir araştırma bulunmadığı dikkate alındığında, çalışmanın bu açıdan da alanyazına bir katkı olduğu söylenebilir. Ayrıca adalete duyarlılıkla bağışlama arasındaki ilişkiyi inceleyen tek çalışma Gerlach ve arkadaşlarına (2012) aittir ve bu çalışmanın bulguları mağdur düzeyinde adalete duyarlılıkla bağışlama arasında olumsuz bir ilişki bulan (Gerlach ve ark.,2012) çalışma ile tutarlıdır. Kişilik özellikleri ve adalete

duyarlılıkla bağışlama arasındaki ilişkileri ortaya koyan bir çalışma olması bakımından da çalışmanın alanyazına katkı sağladığı düşünülmektedir.

Beş faktör kişilik özellikleri, narsistik kişilik özellikleri, öç alma ve bağışlama arasındaki ilişkilerle ilgili bulgular alanyazın bulguları ile tutarlıdır ve çalışma söz konusu yapıların evrensel niteliklerini ortaya koyması bakımından da araştırmaya güçlülük kazandırmaktadır.

Araştırmada elde edilen en önemli bulgu, denence 1b’de ileri sürüldüğü üzere duygusal tutarsızlığın bağışlamaya istekliliği olumsuz yönde yordaması ve denence 2a’da belirtildiği gibi duygusal tutarsızlık ile bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkide öç alma ve adalete duyarlılığın aracılık rolü oynadığının ortaya konmasıdır. Böylelikle kişilik özellikleri ile bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkide öç alma ve adalete duyarlılığın rolleri ortaya konmuş, kişiler arası ilişkilerde bağışlama eğilimini etkileyen bu yapılara ilişkin ayrıntılı bir çözümleme sağlanmıştır.

4.8.2.Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecekte Yapılacak Çalışmalar İçin Öneriler

Araştırma örnekleminin üniversite öğrencilerinden oluşması, yaş, meslek, konum gibi demografik değişkenler açısından ortaya çıkabilecek farklılıkların araştırılmasına imkan vermemiştir. Ayrıca bu durum sonuçların genellenebilirliği açısından da sorun oluşturmaktadır. Ancak araştırma örnekleminin oldukça büyük olması, üniversite öğrencilerinden oluşmakla birlikte, katılımcıların farklı bölümlerde ve sınıflarda öğrenim görüyor olmaları, araştırmanın hem bir vakıf hem de bir devlet üniversitesindeki katılımcılarla yürütülmüş olması yanlılık olasılıklarının azalması açısından bir avantaj sağlamaktadır.

Bir diğerk sınırlılık bağışlama kavramına ilişkin kesin bir tanımın bulunmaması ve empati, tekrarlayıcı düşünme, hatanın şiddeti/sıklığı, özür dilemenin varlığı/yokluğu, hatayı yapan kişi ile ilişkinin niteliğı, dindarlık ve nedensel yüklemeler gibi bağışlama ile güçlü ilişkisi bulunan değışkenlerin kontrol edilememesidir. Adalet duyarlılık ve öç almanın da bağışlama gibi kişisel deneyimlerden etkilenen yapılar oluşu göz önünde bulundurulduğunda hataya, hatayı yapan kişiyle kurulan ilişkiye, hatanın şiddeti/sıklığı ve bir özrün varlığına ilişkin bilgilerin değışimlenebileceğı bir çalışmanın ve tekrarlayıcı düşünme, empati, durumluk öfke gibi farklı psikolojik değışkenlerin değıerlendirilmesinin nesneliliğı arttırabileceğı düşünölmektedir.

Bağışlamaya İsteklilik Ölçeğı'nin kısa senaryolardan oluşun öykösel bir ölçme aracı olması da çalışmaya sınırlılık getiren bir diğerk etmendir. Söz konusu öyköler bireysel yaşantıları nedeniyle bireyler üzerinde farklı etkiler yaratmış olabilir, ancak mağdurla kurulan özdeşleşmeyi arttırması açısından bu durum ölçeğın olumlu bir yönü olarak da değıerlendirilebilir, öykölerin (iş, yakın ilişki, akrabalık vb..) çeşitliliğı de yanlılık olasılığını azaltabilecek önemli bir etkendir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda söz konusu ölçeğın öykösel olmayan bir ölçüm aracı ile birlikte kullanılması ve bağışlayıcılık eğiliminin iki farklı ölçme aracı ile değıerlendirilmesi önerilebilir.

4.8.4.Araştırmannın Uygulamaya Olası Katkıları

Bağışlama sağılık alanında ruh sağılığı, fiziksel iyi oluş, olumlu duyguların yaşanması (Berry ve Worthington, 2001) ve adalet alanında uzlaşmanın sağılanması (North, 1987) ile yakından ilişkili bir kavramdır, dolayısıyla bağışlayıcılığın

artmasının hem sağlık hem de adalet alanında uygulamada önemli katkıları bulunmaktadır.

Araştırma kapsamında öç alma ve adalete duyarlılık ile ilişkileri ele alınmış olan bağışlayıcılığa ilişkin çalışmaların son yıllarda önemi giderek artmakta olan onarıcı adalet açısından olumlu çıktıları bulunmaktadır. Onarıcı adalet özellikle son otuz yıldır önem kazanmakta olan ve mağduru odak alan bir yaklaşımdır. Onarıcı adalet kavramı, ceza yargılamasına suçluların cezalandırmasından çok, suçun insanlara ve ilişkilere verdiği zararların onarılmasına odaklı yeni bir bakış getiren bir yaklaşımın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Onarıcı adalet, adaletsiz davranışın ortaya çıkardığı ya da neden olduğu zararın onarımına vurgu yaparken onarımın ancak kapsayıcı ve işbirliği içeren bir süreçle gerçekleşebileceğini söylemektedir (Johnstone ve VanNess, 2007). Uzlaşma kurumu, onarıcı adaletin araçlarından biri olarak değerlendirilebilir. Uzlaşma kurumu, uyuşmazlığın yargı dışı yolla ve fakat adli makamlar denetiminde çözümlenmesini amaçlayan bir yöntem olup, suçlu ve mağdurun suçtan doğan zararın giderilmesi konusunda anlaşmalarına bağlı olarak, devletin de ceza soruşturması ve kovuşturmasından vazgeçmesi ve suçun işlenmesiyle bozulan toplumsal düzenin, barış yoluyla yeniden kurulmasını sağlayıcı nitelikte bir hukuksal kurum olarak tanımlanmaktadır (Yaşar, Gökcan, Artuç, 2010). Ülkemiz adalet sistemi içinde de başvurulan bir onarıcı adalet stratejisi olan uzlaşma (CMK 253., 254. ve 255) açısından değerlendirilecek olursa, bağışlama eğilimi daha yüksek olan kişilerin kişiler arası ilişkiler kapsamında ortaya çıkan hatalara olumsuz karşılık verme, öç alma güdülerinden vazgeçerek hatanın farklı biçimlerde ödünlenmesine olumlu yaklaşacakları söylenebilir. Nitekim alanyazında bağışlamanın uzlaşma ile ilişkili olduğu, bağışlayan kişilerin bağışlamayanlarla

karşılaştırıldığında hata yapan kişiye karşı daha az saldırgan olduklarını ve ilişki yararına özveride bulunmaya ve işbirliği yapmaya daha yatkın olduklarını (Karremans ve Van Lange, 2004), bağışlama söz konusu olduğunda ilişkiye bağlılığın, ilişki doyumunun, karşılıklı güvenin daha yüksek düzeyde yaşandığını (Fincham ve Beach, 2002; Gordon, Hughes, Tomcik, Dixon ve Litzinger, 2009; McCullough ve ark., 1998) ortaya koyan bulgular vardır. İlişki niteliğinin onarılması açısından da bağışlamanın önemli bir rol oynadığı ortaya konmuştur (Paleari, Regalia ve Fincham, 2005; Tsang, McCullough ve Fincham, 2006; Vasalou, Hopfensitz ve Pitt, 2008). Sonuç olarak, bağışlamayı temel alan yaklaşımların anlaşılması ve benimsenmesinin, uzlaşma kurumu açısından olumlu sonuçlar doğuracağı düşünülmektedir.

Sağlık alanındaki olumlu katkıları göz önünde bulundurulduğunda, bağışlamanın hem fiziksel hem de psikolojik sağlıkla yakından ilişkili olması nedeniyle (Lawler, Younger, Piferi, Billington, Jobe Edmondson ve Jones 2005; Friedberg, Suchday ve Shelov, 2007; Friedberg, Adonis, Von Bergen ve Suchday, 2005; Harris, Luskin, Norman, Standard, Bruning, Evans ve Thoresen, 2006) öznel iyi oluş derecesini ve yaşam doyumunu arttırdığı (Ysseldyk ve ark., 2007) bilinmektedir. Bu nedenle de bağışlamayla ilgili süreç modelleri psikolojik araya girme (müdahale) ve sağaltım süreçlerinde 1980’li yıllardan itibaren geliştirilmeye ve giderek önem kazanarak kullanılmaya başlanmıştır (Fitzgibbons, 1986; Enright, 1998; Hope, 1987; Worthington ve Diblasio, 1990; Mauger ve ark., 1992; Enright, 1996). Ülkemizde de Enright’ın “Affetmeyi Geliştirme Grubu” programı Bugay ve Demir (2012) tarafından uyarlanmış ve beş hafta süresince uygulanan araya girme programının kendini ve başkalarını affetmeyi önemli ölçüde arttırdığı görülmüştür.

Gerek adalet gerekse sağlık alanındaki olumlu doğurguları göz önünde bulundurulduğunda, karmaşık bir yapı olan bağışlamanın anlaşılmasına yönelik görgül çalışmalar, hazırlanacak araya girme izlencelerine (müdahale programları) ve onarıcı adaletle ilgili uygulamalara (rn. uzlaşma ve arabuluculuk kurumları) ışık tutacaktır.

KAYNAKLAR

- Al-Mabuk, R. H., Enright, R. D. ve Cardis, P. A. (1995). Forgiveness education with parentally love-deprived late adolescents. *Journal of Moral Education*,24(4), 427-444.
- Amerikan Psikiyatri Birliği, Ruhsal Bozuklukların Tanımsal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5) Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı'ndan, çev. Koroğlu, E. Hekimler Yayın Birliği, Ankara, 2013.
- Ames, D. R., Rose, P. ve Anderson, C. P. (2006). The NPI-16 as a short measure of narcissism. *Journal of Research in Personality*, 40(4), 440-450.
- Asendorpf, J. B. ve Wilpers, S. (1998). Personality effects on social relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1531.
- Ashton, M. C. ve Lee, K. (2005). Honesty-Humility, the Big Five, and the Five-Factor Model. *Journal of personality*, 73(5), 1321-1354.
- Ashton, M. C., Paunonen, S. V., Helmes, E. ve Jackson, D. N. (1998). Kin altruism, reciprocal altruism, and the Big Five personality factors. *Evolution and Human Behavior*. 19(4), 243-255.

Atay S (2009). Narsist Kişilik Envanterinin Türkçeye Standardizasyonu, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11, 181-196

Atay, S. (2010). *Çalışan Narsist*, 1. Baskı. İstanbul: Namar Yayınları.

Axelrod, R. (1984), *The Evolution of Cooperation*. New York: Basic Books.

Azar, F. ve Mullet, E. (2002). Willingness to forgive: A study of Muslim and Christian Lebanese. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 8(1), 17-30.

Balliet, D. (2009). Communication and cooperation in social dilemmas: A meta-analytic review. *Journal of Conflict Resolution*.

Bar-Elli, G. ve Heyd, D. (1986). Can revenge be just or otherwise justified? *Theoria*, 52(1-2), 68-86.

Baron R.A. ve Richardson, D.R. (1994): *Human Aggression*. 2.baskı, New York: Plenum Press.

Baron RA, Richardson DR. 1994. *Human aggression*, 2nd ed. New York: Plenum Press.

- Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173.
- Baron-Cohen S, Golan O, Wheelwright S, Hill JJ. (2004). *Mindreading: the interactive guide to emotions*. London: Jessica Kingsley Limited.
- Bauer, L., Duffy, J., Fountain, E., Hailing, S., Holzer, M., Jones, E. ve ark. (1992). Exploring self-forgiveness. *Journal of Religion and Health*, 31(2), 149-160.
- Baumeister, R. (1997). *Evil: Inside human violence and cruelty*. USA: Freeman.
- Baumeister, R. F., Exline, J. J. ve Sommer, K. L. (1998). The victim role, grudge theory, and two dimensions of forgiveness. *Dimensions of forgiveness: Psychological research & theological perspectives*, 79-104.
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 155-162.
- Benet-Martinez, V. ve John, O. P. (1998). ‘Los Cinco Grandes’ across cultures and ethnic groups: Multitrait-multimethod analyses of the Big Five in Spanish and English. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 729–750.

- Berkowitz, L. (1993). *Aggression: Its causes, consequences, and control*. McGraw-Hill Book Company.
- Berry, J. W. ve Worthington Jr, E. L. (2001). Forgivingness, relationship quality, stress while imagining relationship events, and physical and mental health. *Journal of Counseling Psychology*, 48(4), 447.
- Berry, J. W., Worthington, E. L., Parrott, L., O'Connor, L. E. ve Wade, N. G. (2001). Dispositional forgivingness: Development and construct validity of the Transgression Narrative Test of Forgivingness (TNTF). *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(10), 1277-1290.
- Bies, R. J. ve Tripp, T. M. (1996). Beyond distrust: "Getting even" and the need for revenge. In R. M. Kramer ve T. Tyler (Eds.), *Trust and organizations* (pp. 246–260). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bonar, C.A. (1989). Personality theories and asking for forgiveness. *Journal of Psychology and Christianity*, 8 (1), 45-51.
- Borkenau, P. ve Ostendorf, F. (1990). Comparing exploratory and confirmatory factor analysis: A study on the 5-factor model of personality. *Personality and Individual Differences*, 11(5), 515-524.

- Brandsma, J. M. (1982). Forgiveness: A dynamic, theological and therapeutic analysis. *Pastoral Psychology*, 31(1), 40-50.
- Brose, L. A., Rye, M. S., Lutz-Zois, C. ve Ross, S. R. (2005). Forgiveness and personality traits. *Personality and Individual Differences*, 39(1), 35-46.
- Brown, R. P. (2003). Measuring individual differences in the tendency to forgive: Construct validity and links with depression. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 759–771.
- Brown, R. P. (2004). Vengeance is mine: Narcissism, vengeance, and the tendency to forgive. *Journal of Research in Personality*, 38(6), 576-584.
- Brown, R. P. ve Phillips, A. (2005). Letting bygones be bygones: Further evidence for the validity of the Tendency to Forgive Scale. *Personality and Individual Differences*, 38(3), 627-638.
- Bugay, A. ve Demir, A. (2010a). A Turkish Version of Heartland Forgiveness Scale. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 1927-1931
- Bugay, A. ve Demir, A. (2010b). The features of transgression as predictors of forgiveness of others. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 4(35), 8-17.

- Bugay, A. ve Demir, A. (2012). Affetme Arttırılabilir mi?: Affetmeyi Geliştirme Grubu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 96-106.
- Canale, J. R. (1990). Altruism and forgiveness as therapeutic agents in psychotherapy. *Journal of Religion and Health*, 29(4), 297-301.
- Bugay, A. ve Mullet, E. (2013). Conceptualizing forgiveness, granting forgiveness, and seeking forgiveness: a Turkish-French comparison. *Review of European Studies*, 5(5), p187.
- Burger, J. M. (2006). Kişilik (çev. İD Erguvan Sarıoğlu). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Aiken, L. R. (1993). *Personality: Theories, research, and applications*. Prentice-Hall, Inc.
- Bursten, B. (1973). Some narcissistic personality types. *The International Journal of Psychoanalysis*.
- Bushman, B. J. ve Baumeister, R. F. (1998). Threatened egotism, narcissism, self-esteem, and direct and displaced aggression: Does self-love or self-hate lead to violence?. *Journal of personality and social psychology*, 75(1), 219.
- Buss A.H. (1961) *The Psychology of Aggression*. John Wiley & Sons, New York.
- Campbell, W. K., Bush, C. P., Brunell, A. B. ve Shelton, J. (2005). Understanding the social costs of narcissism: The case of the tragedy of the commons. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(10), 1358-1368.

- Campbell, W. K., Rudich, E. A. ve Sedikides, C. (2002). Narcissism, self-esteem, and the positivity of self-views: Two portraits of self-love. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(3), 358-368.
- Campbell, W. K., Rudich, E. ve Sedikides, C. (2002). Narcissism, self-esteem, and the positivity of self-views: Two portraits of self-love. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 358– 368.
- Caprara, G. V., Steca, P., Cervone, D. ve Artistico, D. (2003). The Contribution of Self-Efficacy Beliefs to Dispositional Shyness: On Social-Cognitive Systems and the Development of Personality Dispositions. *Journal of Personality*, 71(6), 943-970.
- Cardozo, B. L., Kaiser, R., Gotway, C. A. ve Agani, F. (2003). Mental health, social functioning, and feelings of hatred and revenge of Kosovar Albanians one year after the war in Kosovo. *Journal of Traumatic Stress*, 16(4), 351-360.
- Cervone, D. ve Shoda, Y. (1999). Beyond traits in the study of personality coherence. *Current Directions in Psychological Science*, 8(1), 27-32.
- Colvin, C. R., Block, J. ve Funder, D. C. (1995). Overly positive self-evaluations and personality: negative implications for mental health. *Journal of personality and social psychology*, 68(6), 1152.

Costa, P. T. Jr. ve McCrae, R. R. (1985). The NEO Personality Inventory manual.
Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.

Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1992). Normal personality assessment in clinical practice: The NEO Personality Inventory. *Psychological Assessment*,4(1), 5.

Costa, P. T. ve McCrae, R. R. (1995). Domains and Facets: Hierarchical Personality Assessment Using the Revised NEO Personality Inventory. *Journal of Personality Assessment*. 64 (1), 21-50.

Costa, P. T., McCrae, R. R. ve Dye, D. A. (1991). Facet Scales for Agreeableness and Conscientiousness; a Revision of the NEO Personality Inventory. *Personality and Individual Differences*, (12) 9, 887-898.

Cota-McKinley, A. L., Woody, W. D. ve Bell, P. A. (2001). Vengeance: Effects of gender, age, and religious background. *Aggressive Behavior*, 27(5), 343-350.

Crombag, H., Rassin, E. ve Horselenberg, R. (2003). On vengeance. *Psychology, Crime and Law*, 9(4), 333-344.

Çivan, İ. (2013) Üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları ve başkalarını bağışlama davranışlarının incelenmesi (Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.

Daly, M. ve Wilson, M. (1988). *Homicide*. Transaction Publishers.

Davidson, D.L. (1993). Forgiveness and narcissism: Consistency in experience across real and hypothetical hurt situations. *Dissertation Abstracts International*, 54, 2746.

DiBlasio, F. A. (1998). The use of decision-based forgiveness intervention within intergenerational family therapy. *Journal of Family Therapy*, 20, 77-94.

Digman, J. M. (1990). Personality structure: Emergence of the five-factor model. *Annual review of psychology*, 41(1), 417-440.

Eagly, A. H. ve Steffen, V. J. (1984). Gender stereotypes stem from the distribution of women and men into social roles. *Journal of personality and social psychology*, 46(4), 735.

Eagly, A. H. ve Wood, W. (1999). The origins of sex differences in human behavior: Evolved dispositions versus social roles. *American psychologist*, 54(6), 408.

Eaton, J., Ward Struthers, C. ve Santelli, A. G. (2006). Dispositional and state forgiveness: The role of self-esteem, need for structure, and narcissism. *Personality and Individual Differences*, 41(2), 371-380.

Edwin Sheppard, K. ve Boon, S. D. (2012). Predicting appraisals of romantic revenge: The roles of Honesty–Humility, Agreeableness, and vengefulness. *Personality and Individual Differences*, 52(2), 128-132.

Ekşi, F. (2012). Narsistik kişilik özelliklerinin internet bağımlılığı ve siber zorbalığı yordama düzeyinin yol analizi ile incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 1683-1706.

Emmons, R. A. (1987). Narcissism: theory and measurement. *Journal of personality and social psychology*, 52(1), 11.

Emmons, R. A. (2000). Personality and forgiveness. In M. E. McCullough, K. I. Pargamentve C. E. Emmons, R. A.: 1992, ‘Abstract versus concrete goals: Personal striving level, physical illness, and psychological well-being’, *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 292–300.

Enright, R. D. (1996). Counseling within the forgiveness triad: On forgiving, receiving forgiveness and self-forgiveness. *Counseling & Values*, 40 (2), 107-127.

Enright, R. D. ve Coyle, C. T. (1998). Researching the process model of forgiveness within psychological interventions. In E. L. Worthington (Ed.), *Dimensions of forgiveness: Psychological research & theological perspectives* (149–161). Radnor, PA: Templeton Foundation Press.

- Enright, R. D. ve Zell, R. L. (1989). Problems encountered when we forgive one another. *Journal of Psychology and Christianity*, 8, 52–60.
- Enright, R. D., Santos, M. J. D. ve Al-Mabuk, R. (1989). The adolescent as forgiver. *Journal of Adolescence*, 12, 95–110.
- Enright, R. D., ve The Human Development Study Group. (1991). The moral development of forgiveness. In W. Kurtines & J. Gerwitz (Eds.), *Handbook of moral behavior and development* (pp. 123–152). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Enright, R.D. ve Fitzgibbons, R.P. (2000). *Helping clients forgive: An empirical guide for resolving anger and restoring hope*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Enright, R.D. ve the Human Development Study Group (1994). Piaget on the moral development of forgiveness: Identity or reciprocity. *Human Development* , 37, 63-80.
- Enright, R.D., Rique, J. ve Freedman, S.R. (1998). The psychology of interpersonal forgiveness. In R.D. Enright and J. North (Eds.), *Exploring Forgiveness* (pp. 46-62). Madison, WI: The University of Wisconsin Press.
- Enright, R.D., Santos, M. ve Al-Mabuk, R. (1989). The adolescent as forgiver. *Journal of Adolescence*, 12 , 95-110.

- Exline, J. J., Baumeister, R. F., Bushman, B. J., Campbell, W. K. ve Finkel, E. J. (2004). Too proud to let go: narcissistic entitlement as a barrier to forgiveness. *Journal of personality and social psychology*, 87(6), 894.
- Exline, J. J., Worthington, E. L., Hill, P. ve McCullough, M. E. (2003). Forgiveness and justice: A research agenda for social and personality psychology. *Personality and social psychology Review*, 7(4), 337-348.
- Exline, J. J., Yali, A. M. ve Lobel, M. (1999). When God Disappoints Difficulty Forgiving God and its Role in Negative Emotion. *Journal of health psychology*, 4(3), 365-379.
- Farrow, T.F. ve Woodruff, P.W. (2005). Worthington Jr, E. L. (Ed.). *Handbook of forgiveness*. Routledge, 259-272.
- Ferch, S. (1998). Intentional forgiving as a counseling intervention. *Journal of Counseling & Development*, 76, 261–270.
- Fetchenhauer, D. ve Huang, X. (2004). Justice sensitivity and distributive decisions in experimental games. *Personality and Individual Differences*, 36(5), 1015-1029.
- Fincham, F. D. ve Beach, S. R. (2002). Forgiveness in marriage: Implications for psychological aggression and constructive communication. *Personal Relationships*, 9(3), 239-251.

- Fincham, F.D. (2000). The kiss of the porcupines: From attributing responsibility to forgiving. *Personal Relationships*, 7, 1-23.
- Finkel, E. J., Rusbult, C. E., Kumashiro, M. ve Hannon, P. A. (2002). Dealing with betrayal in close relationships: Does commitment promote forgiveness?. *Journal of personality and social psychology*, 82(6), 956.
- Finkel, E. J., Rusbult, C. E., Kumashiro, M. ve Hannon, P. A. (2002). Dealing with betrayal in close relationships: Does commitment promote forgiveness?. *Journal of personality and social psychology*, 82(6), 956.
- Fitzgibbons, R. P. (1986). The cognitive and emotive uses of forgiveness in the treatment of anger. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 23(4), 629.
- Fleeson, W. (2001). Toward a structure-and process-integrated view of personality: Traits as density distributions of states. *Journal of personality and social Psychology*, 80(6), 1011.
- Fox, A. ve Thomas, T. (2008). Impact of religious affiliation and religiosity on forgiveness. *Australian Psychologist*, 43(3), 175-185.

- Freud, S. (1957). On narcissism: An introduction. J. Strachey (Editör ve çevirmen.),
The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud
(Vol. 14, pp. 67–104). London: Hogarth Press.
- Friedberg, J. P., Adonis, M. N., Von Bergen, H. A. ve Suchday, S. (2005).
September 11th related stress and trauma in New Yorkers. *Stress and
Health*, 21(1), 53-60.
- Friedberg, J. P., Suchday, S. ve Shelov, D. V. (2007). The impact of forgiveness on
cardiovascular reactivity and recovery. *International Journal of
Psychophysiology*, 65(2), 87-94.
- Gabriel, M. T., Critelli, J. W. ve Ee, J. S. (1994). Narcissistic Illusions in
Self-Evaluations of Intelligence and Attractiveness. *Journal of Personality*,
62(1), 143-155.
- Geis, F. L. (1993). Self-fulfilling prophecies: A social psychological view of gender.
In A. E. Beall & R. J. Sternberg (Eds.), *The psychology of gender* (pp.
9–54). New York: Guilford Press.
- Gerlach, T. M., Allemand, M., Agroskin, D. ve Denissen, J. J. (2012). Justice
Sensitivity and Forgiveness in Close Interpersonal Relationships: The
Mediating Role of Mistrustful, Legitimizing, and Pro-Relationship
Cognitions. *Journal of personality*, 80(5), 1373-1413.

Girard, M. ve Mullet, E. (1997). Forgiveness in adolescents, young, middle-aged, and older adults. *Journal of Adult Development*, 4(4), 209-220.

Giray, F.S. (2009). *Suç işlemiş ve işlememiş ergenlerin adil dünya inancı ve bağışlayıcılık tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi.

Goldberg, L. R. (1990). An alternative "Description of Personality": the Big-Five Factor Structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59 (6), 1216-1229.

Gollwitzer, M. ve Rothmund, T. (2011). What exactly are victim-sensitive persons sensitive to?. *Journal of Research in Personality*, 45(5), 448-455.

Gollwitzer, M., Rothmund, T., Pfeiffer, A. ve Ensenbach, C. (2009). Why and when justice sensitivity leads to pro- and antisocial behavior. *Journal of Research in Personality*, 43, 999–1005.

Gollwitzer, M., Schmitt, M., Schalke, R., Maes, J. ve Baer, A. (2005). Asymmetrical effects of justice sensitivity perspectives on prosocial and antisocial behavior. *Social Justice Research*, 18, 183–201.

- Gordon, K. C., Hughes, F. M., Tomcik, N. D., Dixon, L. J. ve Litzinger, S. C. (2009). Widening spheres of impact: the role of forgiveness in marital and family functioning. *Journal of Family Psychology, 23*(1), 1.
- Gramzow, R. ve Tangney, J. P. (1992). Proneness to shame and the narcissistic personality. *Personality and Social Psychology Bulletin, 18*(3), 369-376.
- Graziano, W. G., Jensen-Campbell, L. A. ve Hair, E. C. (1996). Perceiving interpersonal conflict and reacting to it: the case for agreeableness. *Journal of personality and social psychology, 70*(4), 820.
- Greer, T., Berman, M., Varan, V., Bobrycki, L. ve Watson, S. (2005). We are a religious people; we are a vengeful people. *Journal for the Scientific Study of Religion, 44*(1), 45-57.
- Griffin, D. W. ve Bartholomew, K. (1994). Models of the self and other: Fundamental dimensions underlying measures of adult attachment. *Journal of personality and social psychology, 67*(3), 430.
- Gurr, T. R. (1970) *Why Men Rebel*. Princeton, N.J.: Princeton Univ. Press.
- Hanson, D. J. (1996). *Psychologists' use of forgiveness in psychotherapy*. Unpublished doctoral dissertation, Antioch College, Yellow Springs, Ohio.

- Harris, A. H., Luskin, F., Norman, S. B., Standard, S., Bruning, J., Evans, S. ve Thoresen, C. E. (2006). Effects of a group forgiveness intervention on forgiveness, perceived stress, and trait-anger. *Journal of clinical psychology*, 62(6), 715-733.
- Hebl, J. ve Enright, R. D. (1993). Forgiveness as a psychotherapeutic goal with elderly females. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 30(4), 658.
- Hope, D. (1987). The healing paradox of forgiveness. *Psychotherapy*, 24(2), 240-244.
- Horney, K. (1948). The value of vindictiveness. *The American Journal of Psychoanalysis*, 8 (1), 3-12.
- Human Development Study Group. (1991). Five points on the construct of forgiveness within psychotherapy. *Psychotherapy*, 28 (3), 493-496.
- Johnstone, G., & Van Ness, D. W. (Eds.). (2007). Handbook of restorative justice. Taylor & Francis.
- Jöreskog, K. G. ve Sörbom, D. (2006). LISREL 8.80 [Software]. Chicago, IL: Scientific Software International.

- Kağitçibaşı, Ç. (1982). Old-Age Security Value of Children Cross-National Socioeconomic Evidence. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 13(1), 29-42.
- Kamat, V. I., J Al-Mabuk, R. H., Dedrick, C. V. L. ve Vanderah, K. M. (1998). Attribution retraining in forgiveness therapy. *Journal of Family Psychotherapy*, 9, 11–30.
- Kaminer D, Stein DJ, Mbanga I, Zungu-Dirwayi N.(2000) Forgiveness. Towards an integration of theoretical models. *Psychiatry*, 63, 344–57.
- Karremans, J. C. ve Van Lange, P. A. (2004). Back to caring after being hurt: The role of forgiveness. *European Journal of Social Psychology*, 34(2), 207-227.
- Kaufman, M. E. (1984). The courage to forgive. *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*, Vol 21(3), 177-187.
- Kendrick, D. T. ve Sheets, V. (1993). Homicidal fantasies. *Ethology and Sociobiology*, 14, 231–246
- Kernberg, O. F. (1985). *Borderline conditions and pathological narcissism*. Rowman & Littlefield.

- Kernberg, O. F. (1999). Psychoanalysis, psychoanalytic psychotherapy and supportive psychotherapy: Contemporary controversies. *The International Journal of Psychoanalysis*.
- Kohlberg, L. (1984). The Psychology of moral judgement: *The nature and validity of moral stages*. San Fransisco: Harper and Row.
- Koutsos, P., Wertheim, E. H. ve Kornblum, J. (2008). Paths to interpersonal forgiveness: The roles of personality, disposition to forgive and contextual factors in predicting forgiveness following a specific offence. *Personality and Individual Differences*, 44(2), 337-348.
- Krause, N. ve Ellison, C. G. (2003). Forgiveness by God, forgiveness of others, and psychological well-being in late life. *Journal for the scientific study of religion*, 42(1), 77-93.
- Lawler, K. A., Younger, J. W., Piferi, R. L., Billington, E., Jobe, R., Edmondson, K. ve Jones, W. H. (2003). A change of heart: Cardiovascular correlates of forgiveness in response to interpersonal conflict. *Journal of behavioral medicine*, 26(5), 373-393.
- Leach, M. M. ve Lark, R. (2004). Does spirituality add to personality in the study of trait forgiveness?. *Personality and Individual Differences*, 37(1), 147-156.

- Leary, T. (1957). *Interpersonal diagnosis of personality: A functional theory and methodology for personality evaluation*. Oxford, UK: Ronald Press.
- Lee, K. ve Ashton, M. C. (2012). Getting mad and getting even: Agreeableness and Honesty-Humility as predictors of revenge intentions. *Personality and Individual Differences*, 52(5), 596-600.
- Little, L. M., Simmons, B. L. ve Nelson, D. L. (2007). Health among leaders: Positive and negative affect, engagement and burnout, forgiveness and revenge. *Journal of Management Studies*, 44, 243–260.
- Lord, F. M.(1980). *Applications of item response theory to practical testing NJ: Lawrence Erlbaum. pblems. Hlllsdale.*
- Maccoby, E. E. ve Jacklin, C. N. (Eds.). (1974). *The psychology of sex differences* (Vol. 1). Stanford University Press.
- Maltby, J. ve Day, L. (2004). Forgiveness and defense style. *The Journal of Genetic Psychology*, 165 (1), 99-109.
- Maltby, J., Macaskill, A., & Day, L. (2001). Failure to forgive self and others: A replication and extension of the relationship between forgiveness, personality, social desirability and general health. *Personality and Individual Differences*, 30(5), 881-885.

- Maltby, J., Day, L. ve Barber, L. (2004). Forgiveness and mental health variables: Interpreting the relationship using an adaptational-continuum model of personality and coping. *Personality and Individual Differences, 37*(8), 1629-1641.
- Marongiu, P., and G. Newman. 1987. *Vengeance: The fight against injustice*. New Jersey: Littlefield Adams.
- Mauger, P. A., Perry, J. E., Freeman, T., & Grove, D. C. (1992). The measurement of forgiveness: Preliminary research. *Journal of Psychology and Christianity*.
- McCrae, R. R. ve John, O. P. (1992). An introduction to the five-factor model and its applications. *Journal of personality, 60*(2), 175-215.
- McCullough, M. E. (2000). Forgiveness as human strength: Theory, measurement, and links to well-being. *Journal of Social and Clinical Psychology, 19*, 43–55.
- McCullough, M. E. (2001). Forgiveness: Who does it and how do they do it? *Current Directions in Psychological Science, 10*, 194–197.
- McCullough, M. E. ve Hoyt, W. T. (2002). Transgression-related motivational dispositions: Personality substrates of forgiveness and their links to the Big Five. *Personality and Social Psychology Bulletin, 28*(11), 1556-1573.

- McCullough, M. E. ve Worthington Jr, E. L. (1999). Religion and the forgiving personality. *Journal of Personality*, 67(6), 1141-1164.
- McCullough, M. E., Bellah C. G., Kilpatrick, S. D. ve Johnson, J. L. (2001). Vengefulness: Relationships with forgiveness, rumination, well-being, and the Big Five. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(5), 601-610.
- McCullough, M. E., Emmons, R. A., Kilpatrick, S. D. ve Mooney, C. N. (2003). Narcissists as “victims”: The role of narcissism in the perception of transgressions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(7), 885-893.
- McCullough, M. E., Rachal, K. C., Sandage, S. J., Worthington, E. L., Brown, S. W. ve Hight, T. L. (1998). Interpersonal forgiving in close relationships: II. Theoretical elaboration and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 1586–1603.
- McCullough, M. E., Worthington, E. L., Jr., ve Rachal, K. C. (1997). Interpersonal forgiving in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 321–336.
- McWilliams, N. ve Lependorf, S. (1990). Narcissistic pathology of everyday life: The denial of remorse and gratitude. *Contemporary Psychoanalysis*, 26(3), 430-451.

- Miller, A. J., Worthington Jr, E. L. ve McDaniel, M. A. (2008). Gender and forgiveness: A meta-analytic review and research agenda. *Journal of Social and Clinical Psychology, 27*(8), 843-876.
- Miller, J. D. ve Campbell, W. K. (2008). Comparing clinical and social-personality conceptualizations of narcissism. *Journal of Personality, 76*, 449-476.
- Millon, T. (1998). DSM narcissistic personality disorder: Historical reflections and future directions. Disorders of narcissism: Diagnostic, clinical, and empirical implications, 75-101.
- Millon, T., Simonsen, E., Birket-Smith, M. ve Davis, R. D. (Eds.). (2002). *Psychopathy: Antisocial, criminal, and violent behavior*. Guilford Press.
- Mohiyeddinsel, C. ve Schmitt, M. J. (1997). Sensitivity to befallen injustice and reactions to unfair treatment in a laboratory situation. *Social Justice Research, 10*(3), 333-353.
- Morf, C. C. ve Rhodewalt, F. (2001). Expanding the dynamic self-regulatory processing model of narcissism: Research directions for the future. *Psychological Inquiry, 12*(4), 243-251.

- Morf, C. C., Weir, C. ve Davidov, M. (2000). Narcissism and intrinsic motivation: The role of goal congruence. *Journal of Experimental Social Psychology*, 36(4), 424-438.
- Mullet, E., Barros, J., Usaï, V., Frongia, L., Neto, F. ve Rivière Shafighi, S. (2003). Religious involvement and the forgiving personality. *Journal of personality*, 71(1), 1-19.
- Mullet, E., Houdbine, A., Laumonier, S. ve Giard, M. (1998). Forgiveness. *European Psychologist*, 3(4), 289-297.
- Muñoz Sastre, M. T., Vinsonneau, G., Chabrol, H. ve Mullet, E. (2005). Forgiveness and the paranoid personality style. *Personality and Individual Differences*, 38(4), 765-772.
- Neto, F. ve Mullet, E. (2004). Personality, self-esteem, and self-construal as correlates of forgiveness. *European Journal of Personality*, 18(1), 15-30.
- Newberg, A. B., dAquila, E. G., Newberg, S. K. ve deMarici, V. (2000). The neuropsychological correlates of forgiveness. In M. E. McCullough, K. I. Pargamentve C. A. Thoresen (Eds.), *Forgiveness: Theory, research, and practice* (pp. 91–110). New York: The Guilford Press.
- North, J. (1987). Wrongdoing and forgiveness. *Philosophy*, 62(242), 499-508.

Orathinkal, J., Vansteenwegen, A. ve Burggraeve, R. (2008). Are demographics important for forgiveness?. *The Family Journal*, 16(1), 20-27.

Özgün, S. (2010). *The predictors of the traumatic effect of extramarital infidelity on married women: Coping strategies, resources, and forgiveness*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.

Özsaydın, S. (1984). *Psikiyatri*. İstanbul: Sanal Matbaacılık.

Paleari, F. G., Regalia, C. ve Fincham, F. (2005). Marital quality, forgiveness, empathy, and rumination: A longitudinal analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(3), 368-378.

Patton (1985). *Is human forgiveness possible: A pastoral care perspective*. Nashville, TN: Abingdon.

Paulhus, D. L. (2001). Normal narcissism: Two minimalist accounts. *Psychological Inquiry*, 228-230.

Paulhus, D. L. ve John, O. P. (1998). Egoistic and Moralistic Biases in Self-Perception: The Interplay of Self-Deceptive Styles With Basic Traits and Motives. *Journal of personality*, 66(6), 1025-1060.

Pembroke L. (1998) Only scratching the surface. *Nursing Times*, 94, 38–39.

- Pincus, A. L. ve Lukowitsky, M. R. (2010). Pathological narcissism and narcissistic personality disorder. *Annual Review of Clinical Psychology*, 6, 421-446.
- Pingleton, J. P. (1997). Why we don't forgive: A biblical and object relations theoretical model for understanding failures in the forgiveness process. *Journal of Psychology and Theology*, 25, 403-413
- Pinker, S. (1997). *How the mind works*.. NY: Norton.
- Preacher, K. J. ve Hayes, A. F. (2004). SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects in simple mediation models. *Behavior Research Methods, Instrumentsve Computers*, 36(4), 717-731.
- Raskin, R. ve Terry, H. (1988). A principal-components analysis of the Narcissistic Personality Inventory and further evidence of its construct validity. *Journal of personality and social psychology*, 54(5), 890.
- Rhodewalt, F. ve Morf, C. C. (1995). Self and interpersonal correlates of the Narcissistic Personality Inventory: A review and new findings. *Journal of Research in Personality*, 29(1), 1-23.
- Rhodewalt, F., Madrian, J. C. ve Cheney, S. (1998). Narcissism, self-knowledge organization, and emotional reactivity: The effect of daily experiences on self-esteem and affect. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24(1), 75-87.

Ross, S. R., Kendall, A. C., Matters, K. G., Mark S. Rye, M. S. R. ve Wrobel, T. A. (2004). A personological examination of self-and other-forgiveness in the five factor model. *Journal of Personality Assessment*, 82(2), 207-214.

Ross, S. R., Kendall, A. C., Matters, K. G., Mark S. Rye, M. S. R. ve Wrobel, T. A. (2004). A personological examination of self-and other-forgiveness in the five factor model. *Journal of Personality Assessment*, 82(2), 207-214.

Rozenblatt, S. (2002). *In Defence of Self: The relationship of Self- Esteem and Narcissim to Aggressive Behavior*. Long Island University, Psychology, Yayınlanmış Doktora Tezi.

Rusbult, C. E. ve Van Lange, P. A. (2003). Interdependence, interaction, and relationships. *Annual review of psychology*, 54(1), 351-375.

Rusting, C. L. (1998). Personality, mood, and cognitive processing of emotional information: three conceptual frameworks. *Psychological Bulletin*, 124(2), 165.

Rye, M. S. ve Pargament, K. I. (2002). Forgiveness and romantic relationships in college: Can it heal the wounded heart? *Journal of Clinical Psychology*, 54, 419–441.

- Rye, M. S., Loiacono, D. M., Folck, C. D., Olszewski, B. T., Heim, T. A. ve Madia, B. P. (2001). Evaluation of the psychometric properties of two forgiveness scales. *Current Psychology*, 20(3), 260-277.
- Sarıçam, H., Çardak, M. ve Yaman, E. (2014). Predictive Role of Forgiveness on Mobbing (A Case Study for Teachers). *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 9(2), 80-90.
- Satıcı, S. A., Can, G. ve Akın, A. (2012). The Vengeance Scale: The validity and reliability of the Turkish version. International Counseling And Education Conference, May, 3-5, İstanbul, Türkiye.
- Schmitt, D. P., Realo, A., Voracek, M. ve Allik, J. (2008). Why can't a man be more like a woman? Sex differences in Big Five personality traits across 55 cultures. *Journal of personality and social psychology*, 94(1), 168.
- Schmitt, M., Gollwitzer, M., Maes, J., Arbach, D. (2005). Justice Sensitivity: Assessment and Location in the Personality Space. *European Journal of Psychological Assessment*, 21(3), 202-211
- Schmitt, M. (1996). Individual differences in sensitivity to befallen injustice. *Personality and Individual Differences*. 21:3–20.

- Schmitt, M. ve Dörfel, M. (1999). Procedural injustice at work, justice sensitivity, job satisfaction and psychosomatic well-being. *European Journal of Social Psychology*, 29(4), 443-453.
- Schmitt, M., and Mohiyeddinsel, C. (1996). Sensitivity to befallen injustice and reactions to a real life disadvantage. *Social Justice Research*, 9, 223–238.
- Schmitt, M., Baumert, A., Gollwitzer, M. ve Maes, J. (2010). The Justice Sensitivity Inventory: Factorial validity, location in the personality facet space, demographic pattern, and normative data. *Social Justice Research*, 23(2-3), 211-238.
- Schmitt, M., Gollwitzer, M., Maes, J. ve Arbach, D. (2005). Justice Sensitivity: Assessment and Location in the Personality Space. *European Journal of Psychological Assessment*, 21(3), 202.
- Schmitt, M., Neumann, R., and Montada, L. (1995). Dispositional sensitivity to befallen injustice. *Social Justice Research*, 8, 385–407.
- Sedikides, C., Campbell, W. K., Reeder, G. D. ve Elliot, A. J. (2002). The self in relationships: Whether, how, and when close others put the self “in its place”. *European review of social psychology*, 12(1), 237-265.

- Sedikides, C., Rudich, E. A., Gregg, A. P., Kumashiro, M. ve Rusbult, C. (2004). Are normal narcissists psychologically healthy?: self-esteem matters. *Journal of personality and social psychology*, 87(3), 400.
- Sells, J. N., ve Hargrave, T. D. (1998). Forgiveness: A review of the theoretical and empirical literature. *Journal of Family Therapy*, 20, 21–36.
- Seybold, K. S. ve Hill, P. C. (2001). The role of religion and spirituality in mental and physical health. *Current Directions in Psychological Science*, 10(1), 21-24.
- Sevi, S.E. (2009). Psikobiyolojik Kişilik Modeli ve Beş Faktör Kişilik Kuramı: Mizaç ve Karakter Envanteri (TCI) ile Beş Faktör Kişilik Envanterinin (5FKE) Karşılaştırılması. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir:Ege Üniversitesi.
- Shepherd, S. ve Belicki, K. (2008). Trait forgiveness and traitedness within the HEXACO model of personality. *Personality and Individual Differences*, 45(5), 389-394.
- Somer, O. (1998). Türkçe’de Kiflilik Özelliği Tanımlayan Şifatların Yapı ve Beş Faktör Modeli. *Türk Psikoloji Dergisi*, 13 (42), 17-32.

Soylu (2010). Psikolojik ve sosyal dışlanma ile sosyal reddedilme kavramları arasındaki farklılıkların saldırganlık temelinde incelenmesi: Cinsiyet, bağışlayıcı kişilik ve negatif duygulanımın rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Strelan, P. (2007). The prosocial, adaptive qualities of just world beliefs: Implications for the relationship between justice and forgiveness. *Personality and Individual Differences*, 43(4), 881-890.

Strelan, P. (2007). Who forgives others, themselves, and situations? The roles of narcissism, guilt, self-esteem, and agreeableness. *Personality and Individual Differences*, 42, 259–269.

Stuckless, N. ve Goranson, R. (1992). The vengeance scale: Development of a measure of attitudes toward revenge. *Journal of Social Behavior and Personality*, 7, 25–42.

Subkoviak, M. J., Enright, R. D., Wu, C. R., Gassin, E. A., Freedman, S., Olson, L. M. ve Sarinopoulos, I. (1995). Measuring interpersonal forgiveness in late adolescence and middle adulthood. *Journal of Adolescence*, 18(6), 641-655.

Sümer, N., Lajunen, T. ve Ozkan, T. (2005, June). Big five personality traits as the distal predictors of road accident involvement. In *Traffic and transport*

psychology: theory and application: proceedings of the ICTTP 2004 (p. 215).
Elsevier Science Ltd.

Symington, S. H., Walker, D. F. ve Gorsuch, R. L. (2002). The relationship of forgiveness and reconciliation to five and sixteen factors of personality. *Journal of Psychology and Christianity*.

Tangney, J. P. (1999). The self-conscious emotions: Shame, guilt, embarrassment, and pride. In T. Dalgleish & M. Power (Eds.), *Handbook of cognition and emotion* (pp. 541–568). Chichester, UK: Wiley.

Taysi, E. (2007). *İkili İlişkilerde Bağışlama: İlişki Kalitesi ve Yüklemelerin Rolü*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.

Thompson, L. Y., Snyder, C. R., Hoffman, L., Michael, S. T., Rasmussen, H. N. ve Billings, L. S. (2005). Dispositional forgiveness of self, others, and situations. *Journal of Personality*, 73, 313-359.

Thoresen, C. E., Harris, A. H., & Luskin, F. (2000). *Forgiveness and health: An unanswered question*. Guilford Press.

Törnblom, K. Y. (1992). The social psychology of distributive justice. In K. Scherer (Eds.), *Justice: Interdisciplinary perspectives* (pp. 177–236). Cambridge: Cambridge University Press.

- Todd, E. (1985). The value of confession and forgiveness according to Jung. *Journal of Religion and Health*, 24 (1), 39-48.
- Tripp, T. M., Bies, R. J. ve Aquino, K. (2002). Poetic justice or petty jealousy? The aesthetics of revenge. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 89(1), 966-984.
- Tschanz, B. T., Morf, C. C. ve Turner, C. W. (1998). Gender differences in the structure of narcissism: A multi-sample analysis of the Narcissistic Personality Inventory. *Sex Roles*, 38(9-10), 863-870.
- Twenge, J. M. ve Campbell, W. K. (2003). "Isn't it fun to get the respect that we're going to deserve?" Narcissism, social rejection, and aggression. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(2), 261-272.
- Walker, D. F., Gorsuch, R. L. ve Tan, S. Y. (2004). Therapists' Integration of Religion and Spirituality in Counseling: A Meta-Analysis. *Counseling and Values*, 49(1), 69-80.
- Watkins, D. ve Regmi, M. (2004). Personality and forgiveness: A Nepalese perspective. *The Journal of social psychology*, 144(5), 539-540.

- West, C. ve Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender & society*, 1(2), 125-151.
- Wiggins, J. S. (1982). Circumplex models of interpersonal behavior in clinical psychology. *Handbook of research methods in clinical psychology*, 183-221.
- Wiggins, J. S. ve Pincus, A. L. (1989). Conceptions of personality disorders and dimensions of personality. *Psychological Assessment: A Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1(4), 305.
- Wijn, R. ve van den Bos, K. (2010). On the social-communicative function of justice: The influence of communication goals and personal involvement on the use of justice assertions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(2), 161-172.
- Wilson, M., Daly, M. ve Daniele, A. (1995). Familicide: The killing of spouse and children. *Aggressive Behavior*, 21(4), 275-291.
- Witvliet, C.V., Ludwig, T.E. ve Bauer, D.J. (2002). Please forgive me: Transgressors' emotions and physiology during imagery of seeking forgiveness and victim responses. *Journal of Psychology & Christianity*, 21(3), 219-233.

Wohl, M.J. A.; DeShea, L; Wahkinney, R. L.(2008) *Canadian Journal of Behavioural Science*. 40(1), 1-10.

Worthington, E. L. (2006). *Forgiveness and reconciliation: Theory and application*. New York, NY: Routledge.

Worthington, E. L. ve DiBlasio, F. (1990). Promoting mutual forgiveness within the fractured relationship. *Psychotherapy: Theory, research, practice, training*,27(2), 219.

Worthington, E. L., Jr., Berry, J. W. ve Parrott, L. (2001). Unforgiveness, forgiveness, religion, and health. In T. G. Plante & A. C. Sherman (Eds.), *Faith and health: Psychological perspectives* (pp. 107–138). New York: Guilford Press.

Worthington, E. L., Sandage, S. J. ve Berry, J. W. (2000). Group interventions to promote forgiveness. *Forgiveness: Theory, research, and practice*, 228-253.

Yalçın, İ. ve Malkoç, A. (2014). The Relationship Between Meaning in Life and Subjective Well-Being: Forgiveness and Hope as Mediators. *Journal of Happiness Studies*, 1-15.

Yaşar, O., Gökcan, H. T., & Artuç, M. (2010). *Yorumlu-Uygulamalı Türk Ceza Kanunu*. CV, Ankara: Adalet Yayınevi.

Yıldırım, A. (2009) Bağlanma stilleri ile bağışlama arasındaki ilişkide sorumluluk yüklemelerinin aracı rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Young, R. E., Struthers, C. W., Khoury, C., Muscat, S., Phills, C. ve Mongrain, M. (2013). Forgiveness and Revenge: The Conflicting Needs of Dependents and Self-Critics in Relationships. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 32(10), 1095-1115.

Younger, J.W., Piferi, R.L., Jobe, R.L. ve Lawler, K.A. (2004). Dimensions of forgiveness: The views of laypersons. *Journal of Social and Personal Relationships*, 21(6), 837-855.

Ysseldyk, R., Matheson, K. ve Anisman, H. (2007). Rumination: Bridging a gap between forgivingness, vengefulness, and psychological health. *Personality and Individual Differences*, 42(8), 1573-1584.

Zechmeister, J. S. ve Romero, C. (2002). Victim and offender accounts of interpersonal conflict: Autobiographical narratives of forgiveness and unforgiveness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82 (4), 675-686

EKLER

Ek 1. Demografik Bilgi Formu

1. Anketin yapıldığı şehir:

2. Yaşamınızın çoğunu geçirdiğiniz yer: Köy Kasaba İlçe İl Büyükşehir

2. Cinsiyet: Erkek Kadın

3. Yaş : _____

4. Ailenin toplam aylık geliri:

1 ☐ 680 TL'den az	4 ☐ 1501 TL – 2000 TL arası	7 ☐ 3001-3500 TL arası
2 ☐ 681– 1000 TL arası	5 ☐ 2001 – 2500 TL arası	8 ☐ 3501-4000 TL arası
3 ☐ 1001-1500 TL arası	6 ☐ 2501 YTL -3000 TL arası	9 ☐ 4001 TL'den fazla

5. Annenizin eğitim düzeyi:

1 ☐ Okur-Yazar Değil	2 ☐ Okur-Yazar	3 ☐ İlkokul Mezunu
4 ☐ Ortaokul Mezunu	5 ☐ Lise Mezunu	6 ☐ Yüksek O. - Üniversite Mezunu

6. Babanızın eğitim düzeyi:

1 ☐ Okur-Yazar Değil	2 ☐ Okur-Yazar	3 ☐ İlkokul Mezunu
4 ☐ Ortaokul Mezunu	5 ☐ Lise Mezunu	6 ☐ Yüksek O. - Üniversite Mezunu

7. Annenizin mesleği:

01 ☐ Vasıfsız İşçi (İnşaat İşçisi, Tarım İşçisi, Geçici İşler Vs.)	08 ☐ Serbest Meslek (Mimar, Avukat, Eczacı Vs.)
02 ☐ Vasıflı İşçi (Usta, Kalfa Vs.)	09 ☐ İş Adamı-Tüccar
03 ☐ Kamuda Çalışan Memur (Öğretmen, Vergi Dairesi Vs.)	10 ☐ Emekli
04 ☐ Kamuda Yönetici (Okul Müdürü, Şef, Yargıç Vs.)	11 ☐ Ev Kadını
05 ☐ Özel Sektörde Çalışan (Sekreter, Üretim Mühendisi Vs.)	12 ☐ İşsiz
06 ☐ Özel Sektörde Yönetici (Banka Müdürü, Üretim Müdürü Vs.)	13 ☐ Öğrenci
07 ☐ Esnaf-Zanaatkar (Esnaf, Dükkan Sahibi, Toprak Sahibi Çiftçi)	14 ☐ Diğer (Açık Olarak yazınız).....

8. Babanızın mesleği:

01 ☐ Vasıfsız İşçi (İnşaat İşçisi, Tarım İşçisi, Geçici İşler Vs.)	08 ☐ Serbest Meslek (Mimar, Avukat, Eczacı Vs.)
02 ☐ Vasıflı İşçi (Usta, Kalfa Vs.)	09 ☐ İş Adamı-Tüccar
03 ☐ Kamuda Çalışan Memur (Öğretmen, Vergi Dairesi Vs.)	10 ☐ Emekli
04 ☐ Kamuda Yönetici (Okul Müdürü, Şef, Yargıç Vs.)	11 ☐ Ev Kadını
05 ☐ Özel Sektörde Çalışan (Sekreter, Üretim Mühendisi Vs.)	12 ☐ İşsiz
06 ☐ Özel Sektörde Yönetici (Banka Müdürü, Üretim Müdürü Vs.)	13 ☐ Öğrenci
07 ☐ Esnaf-Zanaatkar (Esnaf, Dükkan Sahibi, Toprak Sahibi Çiftçi)	14 ☐ Diğer (Açık Olarak Yazınız).....

9. Okulunuz:.....

10. Bölümünüz: Sosyal Bilimler Fen Bilimleri Güzel Sanatlar Diğer (Lütfen belirtiniz).....

11. Sınıfınız: Hazırlık 1. Sınıf 2. Sınıf 3. Sınıf 4. Sınıf Yüksek lisans/ doktora

Ek 2. Başılamaya İsteklilik Ölçeği

BIÖ

Lütfen, izleyen öykülere ilişkin duygularınızı değerlendirmek için aşağıdaki ölçeği kullanınız.

Bu kişiyi başılamak konusunda ne kadar istekli olurdunuz?

Hiç istekli olmazdım							Bütünüyle istekli olurdum
1	2	3	4	5	6	7	7

1. Bir iş arkadaşınız olan Ahmet'e iş verimliliğini artıracak ve paradan tasarruf sağlayacak bir fikrinizden söz ediyorsunuz. Personelin bir araya geldiği bir toplantıda patronunuz bu fikirden söz ederek, onu öneren kişi olarak arkadaşınızın, yani Ahmet'in fikri için 200 TL ikramiye alacağını söylüyor.

1 2 3 4 5 6 7

2. İşten eve geliyorsunuz ve ev arkadaşınızı günlüğünüzü okurken yakalıyorsunuz. Arkadaşınız bir sözlük aradığını ve gerçekte günlüğünüzden pek fazla bir şey okumadığını söylüyor.

1 2 3 4 5 6 7

3. Bir arkadaşınız gelecek aya kadar sizden 200 TL borç istiyor. Kabul ediyor ve parayı veriyorsunuz. Altı hafta bekledikten sonra arkadaşınızdan borcunu ödemesini istiyorsunuz, ancak arkadaşınız ödemeyi ertelemeye devam ediyor. Beş ay geçiyor ve siz hala parayı alabilmiş değilsiniz.

1 2 3 4 5 6 7

4. İki yıldır birlikte olduğunuz sevgiliniz sizden ayrılmak istediğini söylüyor ve sizinle birlikte olduğu süre boyunca başka kişilerle de birlikte olduğunu açıklıyor.

1 2 3 4 5 6 7

5. Birlikte olduğunuz kişi sizi, katılanları tanımadığınız bir partiye davet ediyor. Partinin yapıldığı otele buluşmayı kararlaştırıyorsunuz. Otele vardığınızda birlikte olduğunuz kişi size "Merhaba" dedikten sonra gecenin geri kalanı boyunca sizi görmezden geliyor. Sonunda, partiden ayrılıyorsunuz.

1 2 3 4 5 6 7

6. İş arkadaşınız sizden işle ilgili bir istekte bulunuyor, fakat daha önemli gördüğünüz bir projenin tam ortasındasınız ve bunu ona söylüyorsunuz. İzin gününden sonra işe geldiğinizde patronunuzdan, iş arkadaşınızın işbirliği yapmadığınız ve zor bir iş arkadaşı olduğunuz için hakkınızda şikayette bulunduğunu öğreniyorsunuz.

1 2 3 4 5 6 7

7. Ne zaman karşılaştınız amcanız kilonuz ile alay ediyor (çok şişman ya da zayıf olduğunuzu söyleyerek). Ona bunun sizi rahatsız ettiğini söylemeye çalışıyorsunuz, ancak anlıyor ya da umursuyor gibi görünmüyor, çünkü yorumlarını sürdürüyor.

1 2 3 4 5 6 7

8. Erkek kardeşinizin gitarınızı ödünç almasına izin veriyorsunuz. Bir ay sonra geri almak istediğinizde ise kardeşiniz gitarınızı sattığını, çünkü onu artık istemediğinizi düşündüğünü söylüyor.

1 2 3 4 5 6 7

9. Bir arkadaşınız birlikte bir şeyler yapmak için artık sizi aramamaya başlıyor. Bu konuya arkadaşınızın dikkatini çekiyorsunuz ve sizden özür diliyor. Arkasından gelen birkaç hafta sizi yine aramıyor ve mesajlarınıza yanıt vermiyor. Sonunda iletişim kurabildiğinizde arkadaşınıza neler olduğunu soruyorsunuz, arkadaşınız öfkeleniyor ve bu kadar kontrolcü olmayı kesmenizi söyleyerek size bağırıyor.

1 2 3 4 5 6 7

10. Uzun süredir yakın olduğunuz bir arkadaşınız bir başka şehre taşınıyor. Her ikinizin de memleketinizde olduğunuz bir tatil sırasında bu kişiyi telefonla arıyorsunuz. Ancak arkadaşınız sizi göremeyecek kadar meşgul olduğunu ve sizin artık onun “eski” yaşamının bir parçası olduğunuzu söylüyor.

1 2 3 4 5 6 7

11. Bir arkadaşınızdan şehir dışında olduğunuz bir hafta süresince evinizde kalmasını istiyorsunuz. Eve döndüğünüzde ön kapının kilitlenmemiş olduğunu ve içeride de kimsenin bulunmadığını görüyorsunuz. Bu konuda yüzleştiğinizde, arkadaşınız omuzlarını silkerek hiç bir şeyin olmadığını, niçin kazara kilitlenmemiş bir kapı için kaygılandığınızı soruyor.

1 2 3 4 5 6 7

12. Mahallenizdeki bir marketten bir şeyler satın alıyorsunuz. Kasiyer para üstünü veriyor ve dışarı çıkıyorsunuz. Çıktıktan sonra kasiyerin 15 TL eksik verdiğini fark ediyorsunuz. İçeri girip kasiyerdan para üstünün geri kalanını istediğinizde, kasiyer bir hata yapmış olduğunu kabul etmiyor ve size para vermeyi reddediyor.

1 2 3 4 5 6 7

Ek 3. Adalet Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu

ADÖ

Bireyler haksız durumlarda farklı tepkiler verirler. Aşağıda başkaları için olumlu sizin için ise olumsuz sonuçları bulunan durumlara ilişkin ifadeler yer almaktadır. Lütfen belirtilen durumlardaki tepkinizi ifade eden seçeneği işaretleyiniz.	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Pek katılmıyorum	Biraz katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Başkaları, benim olması gereken bir şeyi aldıklarında rahatsız olurum.	()	()	()	()	()	()
2. Benim hak ettiğim bir ödülü başkaları aldığımda öfkelenirim.	()	()	()	()	()	()
3. Başkaları tek taraflı olarak beni sömürdüğünde, buna kolay kolay katlanamam.	()	()	()	()	()	()
4. Başkalarının dikkatsizliğini telafi etmek zorunda kaldığımda bunu uzun süre unutamam.	()	()	()	()	()	()
5. Becerilerimi geliştirmek için başkalarından daha az fırsata sahip olmak moralimi bozar	()	()	()	()	()	()
6. Başkalarının, hak etmedikleri halde, benden daha iyi durumda olmaları beni öfkelenendirir.	()	()	()	()	()	()
7. Başkalarının kolayca elde ettiği şeyler için çok çalışmak zorunda kalmak beni üzer..	()	()	()	()	()	()
8. Başkalarına benden daha iyi davranılmasını sindiremez, uzun süre kendime dert edinselirim.	()	()	()	()	()	()
9. Başkalarında görmezden gelinen şeyler için eleştirilmek bana ağır gelir.	()	()	()	()	()	()
10. Bana başkalarından daha kötü davranıldığında öfkelenirim.	()	()	()	()	()	()

Ek 4. Öç Alma (İntikam) Ölçeği

iö

Aşağıda kişilerarası ilişkilere ilişkin bazı tutum ifadeleri yer almaktadır. Lütfen her ifadeyi dikkatle okuyunuz ve her birine ne kadar katıldığınıza karar vererek uygun seçeneği işaretleyiniz.	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Pek Katılmıyorum	Kararsızım	Biraz Katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1.Bana yanlış yapan birinden öç almak için zamanımı harcamaya veya çaba sarf etmeye değmez.	()	()	()	()	()	()	()
2.Beni inciten insanlardan bunun acısını çıkartmak benim için önemlidir.	()	()	()	()	()	()	()
3.Beni inciten herhangi birinin hesabını görmeye çalışırım.	()	()	()	()	()	()	()
4.Öç Alma peşinde koşmamak her zaman daha iyidir.	()	()	()	()	()	()	()
5.“Bırak geçmiş geçmişte kalsın” sözü yaşam felsefemdir.	()	()	()	()	()	()	()
6.Biri seni incitirse bunun karşılığını ona ödetmek yanlış değildir.	()	()	()	()	()	()	()
7.Biri beni çok sinirlendirdiğinde sadece kızmakla yetinmem bunun acısını ondan çıkarırım.	()	()	()	()	()	()	()
8.Beni incitenleri affetmeyi daha kolay buluyorum.	()	()	()	()	()	()	()
9.Kinci biri değilim.	()	()	()	()	()	()	()
10.“Göze göz diş diş” deyişine inanırım.	()	()	()	()	()	()	()
11.Öç Alma ahlaki olarak yanlıştır.	()	()	()	()	()	()	()
12.Eğer biri beni belaya bulaştırırsa, onları bir şekilde buna pişman ederim.	()	()	()	()	()	()	()
13.Eğer haksızlığa uğramışsam öç almayı almadan duramam.	()	()	()	()	()	()	()
14.Onurlu biri olmak, seni inciten birinden bunun öç almanını almayı gerektirir.	()	()	()	()	()	()	()
15.Genellikle merhamet göstermek öç alma almaktan daha iyidir.	()	()	()	()	()	()	()
16.Beni kızdıran kim olursa olsun, bunun cezasını çekmeyi hak etmiştir.	()	()	()	()	()	()	()
17.“Sana taş atana gül atmak” her zaman daha iyidir.	()	()	()	()	()	()	()
18.Öç Alma alma isteği beni utandırır.	()	()	()	()	()	()	()
19.Öç almak zevklidir.	()	()	()	()	()	()	()
20.Öç Alma almak için ısrar eden insanlar tiksinti vericidir.	()	()	()	()	()	()	()

Ek 5. Beş Faktör Kişilik Envanteri Kısa Formu

BFKE

Aşağıda kişilerarası ilişkilere ilişkin bazı ifadeler yer almaktadır. Lütfen her ifadeyi dikkatle okuyunuz ve her birine ne kadar katıldığınıza karar vererek uygun seçeneği işaretleyiniz.	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Konuşkan	()	()	()	()	()
2. Başkalarının hatalarını arama eğiliminde olan	()	()	()	()	()
3. İşini tam yapan	()	()	()	()	()
4. Bunalımlı, melankolik	()	()	()	()	()
5. Orijinal, yeni görüşler ortaya koyan	()	()	()	()	()
6. Ketum/Vakur	()	()	()	()	()
7. Yardımsever ve başkaları için çırpınan	()	()	()	()	()
8. Biraz umursamaz	()	()	()	()	()
9. Rahat, stresle kolay baş eden	()	()	()	()	()
10. Çok değişik konuları merak eden	()	()	()	()	()
11. Enerji dolu	()	()	()	()	()
12. Başkalarıyla sürekli didişen	()	()	()	()	()
13. Güvenilir bir çalışan	()	()	()	()	()
14. Gergin olabilen	()	()	()	()	()
15. Maharetli, derin düşünen	()	()	()	()	()
16. Heyecan yaratabilen	()	()	()	()	()
17. Affedici bir yapıya sahip	()	()	()	()	()
18. Dağınık olma eğiliminde	()	()	()	()	()
19. Çok endişelenen	()	()	()	()	()
20. Hayal gücü yüksek	()	()	()	()	()
21. Sessiz bir yapıda	()	()	()	()	()
22. Genellikle başkalarına güvenen	()	()	()	()	()
23. Tembel olma eğiliminde olan	()	()	()	()	()
24. Duygusal olarak dengeli, kolayca keyfi kaçmayan	()	()	()	()	()
25. Keşfeden, icat eden	()	()	()	()	()
26. Atılgan bir kişiliğe sahip	()	()	()	()	()
27. Soğuk ve mesafeli olabilen	()	()	()	()	()
28. Görevi tamamlanıncaya kadar sebat edebilen	()	()	()	()	()
29. Dakikası dakikasına uymayan	()	()	()	()	()
30. Sanata ve estetik değerlere önem veren	()	()	()	()	()
31. Bazen utangaç, çekingen olan	()	()	()	()	()
32. Hemen hemen herkese karşı saygılı ve nazik olan	()	()	()	()	()
33. İşleri verimli yapan	()	()	()	()	()
34. Gergin ortamlarda sakin kalabilen	()	()	()	()	()
35. Rutin işleri yapmayı tercih eden	()	()	()	()	()
36. Sosyal, girişken	()	()	()	()	()
37. Bazen başkalarına kaba davranabilen	()	()	()	()	()
38. Planlar yapan ve bunları takip eden	()	()	()	()	()

39. Kolayca sinirlenen	()	()	()	()	()
40. Düşünmeyi seven, fikirler geliştirebilen	()	()	()	()	()
41. Sanata ilgisi çok az olan	()	()	()	()	()
42. Başkalarıyla işbirliği yapmayı seven	()	()	()	()	()
43. Kolaylıkla dikkati dağılan	()	()	()	()	()
44. Sanat, müzik ve edebiyatta çok bilgili	()	()	()	()	()

Ek 6. Narsistik Kişilik Envanteri Kısa Formu

NKE

Aşağıdaki her bir tutum çifti içinden size en uygun olanı seçip işaretleyiniz.

1	İnsanlar bana iltifat ettiklerinde bazen utanırım.
	İyi biri olduğumu biliyorum, çünkü herkes böyle söyler.
2	Kalabalık içinde herkesten biri olmayı tercih ederim.
	İlgi merkezi olmayı severim.
3	Pek çok insandan ne daha iyi ne de daha kötüyüm.
	Özel biri olduğumu düşünüyorum.
4	İnsanlar üzerinde otorite kurmaktan hoşlanırım.
	Emirlere uymaktan rahatsız olmam.
5	İnsanları kolayca manipüle ederim.
	İnsanları manipüle ettiğimi fark ettiğimde rahatsız olurum.
6	Layık olduğum saygıyı elde etme konusunda ısrarcıyım.
	Hak ettiğim saygıyı genellikle görürüm.
7	Gösteriştan kaçınırım
	Genellikle fırsatını bulduğumda şov yaparım.
8	Her zaman ne yaptığımı bilirim.
	Bazen yaptığım şeyden emin değilimdir.
9	Bazen iyi hikaye anlatırım.
	Herkes hikayelerimi dinlemekten hoşlanır.
10	İlgi merkezi olmaktan hoşlanırım
	İlgi merkezi olmak beni rahatsız eder.
11	İnsanlardan çok şey beklerim
	Başkaları için bir şeyler yapmaktan hoşlanırım.
12	Otorite olmanın benim için pek bir anlamı yoktur.
	İnsanlar daima otoritemi kabul ediyor görünürler.
13	Önemli bir insan olacağım.
	Başarılı olmayı umuyorum.
14	İnsanlar söylediklerimin bazılarına inanır.
	İnsanları istediğim her şeye inandırabilirim
15	Kendi kendime yeterim.
	Başkalarından öğrenebileceğim çok şey var.
16	Herkes gibi biriyim.
	Sıra dışı biriyim.

Ek 7 Bağışlayıcı Kişilik Ölçeği

Aşağıda kişilerarası ilişkilere ilişkin bazı tutum ifadeleri yer almaktadır. Lütfen her ifadeyi dikkatle okuyunuz ve her birine ne kadar katıldığınıza karar vererek uygun seçeneği işaretleyiniz.	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1.Bağışlamanın önemine inanıyorum.	()	()	()	()	()
2.“Öç Alma tatlıdır” atasözünde önemli ölçüde doğruluk payı vardır.	()	()	()	()	()
3.İnsanlar, kendilerine “yanlış yapan” kişileri bağışlayabilmelidirler.	()	()	()	()	()
4.Kin tutmaya eğilimli biriyim.	()	()	()	()	()
5.Geçmişte bana “yanlış yapmış” olan kişileri gerçekten bağışladım.	()	()	()	()	()
6.Bana “yanlış yapanlara” birazcık öfkeden daha fazlasını biriktirdiğimi kabul etmeliyim.	()	()	()	()	()
7.Bağışlama bir zayıflık işaretidir.	()	()	()	()	()
8.Biri bana “yanlış yaptığında” ona kin tutarım.	()	()	()	()	()
9.Öç Almanın şeytani, bağışlamanın ise kutsal olduğuna inanıyorum.	()	()	()	()	()
10.Kolay bağışlayan biri değilim.	()	()	()	()	()
11.Biri bana “yanlış yapsa” bile öç alma peşinde koşmanın doğru olmadığını düşünüyorum.	()	()	()	()	()
12.Size “yanlış yapan” birini bağışlamak, onun sizi ezmesi için davetiye çıkarmak demektir.	()	()	()	()	()
13.Diğer insanlardan en kötüsünü beklemeye eğilimliyim.	()	()	()	()	()
14.Çabucak (kısa sürede) bağışlarım.	()	()	()	()	()
15.Öfkeli olduğum birini bağışlamam hemen hemen imkansızdır.	()	()	()	()	()
16.Eğer biri bana “yanlış yaparsa”, er ya da geç bunun bedelini ödetmeye çalışırım.	()	()	()	()	()
17.Sizi inciten ya da size zarar veren kişileri bağışlamak sadece bu davranışları tekrar yapmaları için o kişileri cesaretlendirir.	()	()	()	()	()
18.Aralarında geçen ne olursa olsun, arkadaşlar ya da aile bireyleri konuyu tartışarak her şeyi bağışlayabilirler.	()	()	()	()	()
19.Ne yapmış olurlarsa olsunlar, diğer insanları çok katı bir biçimde yargılamamaya çalışırım.	()	()	()	()	()
20.İnsanlara ikinci bir şans verilmesinin işe yarayacağına inanmam.	()	()	()	()	()
21.Sık sık öfkeden köpürürüm.	()	()	()	()	()
22.Özür dileseler bile insanları bağışlamakta zorlanırım.	()	()	()	()	()
23.Bağışlama, bağışlanan için olduğu kadar bağışlayan için de yararlıdır.	()	()	()	()	()

24.Kötümser bir insan olmaya eğilimliyimdir.	()	()	()	()	()
25.İnsanlar hatalarının sonuçları ile yüzleşmelidir; ama aynı zamanda da bağışlanmalıdır.	()	()	()	()	()
26.Çabucak bağışlayamam.	()	()	()	()	()
27.Bazı yanlış davranışlar öylesine korkunçtur ki, bağışlama söz konusu bile olamaz.	()	()	()	()	()
28.Beni biraz inciteni çok fazla incitirim.	()	()	()	()	()
29.Uzlaşma bir zayıflık işaretidir.	()	()	()	()	()
30.Bağışlayıcı bir kişi olmaya eğilimliyimdir.	()	()	()	()	()
31.Belirli insanların bana ilişkin davranışları karşısında burukluk ve öfkem devam eder.	()	()	()	()	()
32.Öfkeli bir kişi olmaya eğilimliyimdir.	()	()	()	()	()

Ek 8.Gönüllü Onam Formu

Gönüllü Onam Formu

Araştırmanın adı: Kişilik Özellikleri ile Bağışlama Eğilimi Arasındaki İlişkinin Adalete Duyarlılık ve Öç Alma Güdüsü Temelinde İncelenmesi

Araştırmacının adı: Işıl ÇOKLAR

Adresi: İzmir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü
Üçkuyular/İZMİR

E-mail adresi: isilcoklar@gmail.com

Telefonu:0 (232) 246 49 49/571

Sayın katılımcı,

Ankara Üniversitesi Psikoloji Bölümü doktora öğrencisi ve İzmir Üniversitesi Psikoloji Bölümü Öğretim Görevlisi Işıl ÇOKLAR doktora tez çalışması için “Kişilik Özellikleri ile Bağışlama Eğilimi Arasındaki İlişkinin Adalete Duyarlılık ve Öç Alma Güdüsü Temelinde İncelenmesi” adı altında bilimsel bir araştırma yürütmektedir. Bu çalışma, kişiler arası ilişkilerde öç alma ve bağışlamaya ilişkin duygu ve düşünceleri öğrenmek amacıyla gerçekleştirilen bilimsel bir araştırmadır. Bu ankette vereceğiniz bütün bilgiler tamamen gizli kalacak ve sadece araştırmacı tarafından bilimsel amaçlarla değerlendirilecektir. Anketin hiçbir yerinde isminiz veya kimliğinizi ortaya çıkaran herhangi bir soru sorulmamaktadır.

Çalışmada yer alan soruların cevaplandırılması yaklaşık 20-30 dakika sürmektedir. Soruların doğru ya da yanlış yanıtları yoktur; önemli olan sizin bu konulardaki kişisel görüşünüzdür, yanıtlar kişi düzeyinde değil, toplu olarak değerlendirilecektir. Sorulara içtenlikle ve sizi tam olarak yansıtacak biçimde yanıtlar vermeniz, araştırmada objektif, güvenilir ve geçerli sonuçlar elde edilmesi açısından çok önemlidir.

Ankete katılım tamamen gönüllülük esasına dayanır. Eğer anketi doldurmaya başladıktan sonra yanıtlamaktan rahatsızlık duyduğunuz sorularla karşılaşırsanız anketi doldurmayı bırakabilirsiniz. İhtiyaç duyduğunuzda sorularınızı iletişim bilgileri aşağıda yer alan araştırmacıya yöneltebilirsiniz. Çalışmanın herhangi bir aşamasında herhangi bir sebep göstermeden onayınızı çekmek hakkına da sahipsiniz. Araştırma hakkında ek bilgi almak istediğiniz takdirde lütfen Uzman Psikolog Işıl ÇOKLAR ile temasa geçiniz.

Eğer bu araştırmaya katılmayı kabul ediyorsanız, lütfen bu formu imzalayınız.

Ben, (katılımcının adı), yukarıdaki metni okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. Çalışma hakkında soru sorma imkanı buldum. Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuz tutum ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Formun bir örneğini aldım / almak istemiyorum (bu durumda araştırmacı bu kopyayı saklar).

Katılımcının Adı-Soyadı:.....

İmzası:.....

Adresi (varsa Telefon No, Faks No):.....

.....

Tarih (gün/ay/yıl):...../...../.....

Araştırmacının Adı-Soyadı: Işıl ÇOKLAR

İmzası:.....

Tarih (gün/ay/yıl):...../...../.....

Çoklar, I, Kişilik Özellikleri ile Bağışlama Arasındaki İlişkinin İntikam Güdüsü ve Adalete Duyarlılık Temelinde İncelenmesi, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ali Dönmez, 164 s.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı kişilik özellikleri ile bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkinin incelenmesi ve adalete duyarlılık ve öç almanın bu ilişkideki olası aracılık rollerinin araştırılmasıdır. Çalışmanın ilk aşamasında Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği ve Adalete Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu Türkçe'ye uyarlanmış ve önçalışma ile Ege Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 151 öğrenciye uygulanmıştır. Bulgular her iki ölçeğin de faktör yapısının özgün formlarıyla benzer olduğunu ve psikometrik özelliklerinin Türkiye'de uygulanabilecek geçerlik ve güvenilirliğe sahip olacak nitelikte olduğunu ortaya koymuştur.

Çalışmanın ikinci aşamasında Dokuz Eylül Üniversitesi ve İzmir Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 466 katılımcıya Bağışlamaya İsteklilik Ölçeği, Öç Alma Ölçeği, Adalete Duyarlılık Ölçeği Mağdur Formu, Beş Faktör Kişilik Envanteri Kısa Formu, Narsistik Kişilik Envanterinden oluşan bir ölçek seti uygulanmıştır. Regresyon analizleri sonucunda öç alma ve adalete duyarlılığın bağışlamaya istekliliği, duygusal tutarsızlık, narsisizm ve adalete duyarlılığın öç almayı, duygusal tutarsızlık ve narsisizmin adalete duyarlılığı yordadığı bulunmuştur. Gerçekleştirilen hiyerarşik regresyon çözümlemesi sonuçları, adalete duyarlılık ile bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkide ve duygusal tutarsızlıkla bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkide öç almanın

kısmi, adalete duyarlılığın tam aracı rolünün olduğunu, arıca adalete duyarlılık ile bağışlamaya isteklilik arasındaki ilişkide öç almanın kısmi aracılık rolünün olduğunu ortaya koymuştur.

.

Araştırma sonuçları, alanyazın bulguları, çalışmanın güçlü yönleri ve sınırlılıkları, gelecek çalışmalara yönelik öneriler ve araştırmanın uygulamaya yönelik doğurguları göz önünde tutularak tartışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Bağışlamaya isteklilik, öç alma, adalete duyarlılık, narsistik kişilik özellikleri, Beş Faktör kişilik özellikleri

Çoklar, Işıl, The Study Of The Relationship Between Personality Characteristics and The Tendency To Forgive On The Basis Of Vengeance Motivation And Justice Sensitivity, PhD Thesis, Advisor, Prof. Ali Dönmez, 164 p.

ABSTRACT

The purpose of the present study is to examine the relationship between personality traits and willingness to forgive and to explore the potential mediating role of vengeance and justice sensitivity in this relationship. In the first phase of the study Willingness to Forgive Scale and Victim Form of Justice Sensitivity Scale were adapted into Turkish language and a pilot study was conducted with 151 university students from Ege University. The results revealed that the factor structure of the scales have a good fit with the structure of the original forms and the psychometric properties showed a satisfactory level of reliability and validity.

In the second phase a demographic form, Willingness to Forgive Scale, Vengeance Scale, Big Five Personality Inventory-Short Form, Narcissistic Personality Inventory were administrated to 466 university students from Dokuz Eylul University and Izmir University to test the hypotheses. The results of the hierarchical regression analysis showed that vengeance and justice sensitivity predicted willingness to forgive; neuroticism, narcissism and justice sensitivity predicted vengeance; neuroticism and narcissism predicted justice sensitivity. Regression analyses revealed that vengeance partially mediated the relationship between justice sensitivity and willingness to forgive; vengeance

partially mediated the relationship between neuroticism and willingness to forgive; justice sensitivity fully mediated the relationship between neuroticism and willingness to forgive.

The results are discussed along with the literature findings, the strengths and limitations of the study, suggestions for future researches and practical implications.

Keywords: Willingness to forgive, vengeance, justice sensitivity, narcissistic personality traits, Big Five personality traits